memorii | jurnale

CRISTIAN MUNGIU

TANIA IONAȘCU, BUNICA MEA

O BIOGRAFIE BASARABEANĂ

HUMANITAS

Foto © Song Xiangyang

Bunica se întindea pe fotoliul ei pat acoperit cu o cergă roșie, iar eu mă așezam la masa din sufragerie, lângă ea, îi puneam întrebări și scriam, înregistrând totul cu vocea ei și fără să-i schimb în vreun fel stilul. O vreme mi-am închipuit că am consemnat amintirile bunicii ca să-i dau ei sentimentul că nu și-a trăit viața degeaba, că interesează pe cineva, că viețile trăite nefericit, odată povestite, capătă, magic, un fel de sens... Mă gândeam că asta o va face să fie mai împăcată cu viața ei când va muri, să aibă mai puține regrete, gândindu-se că mi-a lăsat ceva ce nu piere odată cu ea.

Încep însă să am sentimentul, astăzi, că nu atât pentru ea am hotărât să-i consemnez viața, nu doar ca să-i dau ei sentimentul că n-a trăit degeaba – căci nu știu dacă bunica era așa de obsedată de zădărnicie –, ci mai mult pentru mine, ca să pot eu accepta mai ușor zădărnicia vieții ei – și a vieții în general.

memorii | jurnale

Cristian Mungiu s-a născut la Iași, pe 27 aprilie 1968, într-o familie de profesori (mama, Maria, era profesoară de română la liceu, iar tatăl, Ostin-Costel, profesor de farmacologie la Facultatea de Medicină). A urmat cursurile Facultății de Litere din Iași, perioadă în care a scris la *Opinia studențească* și a lucrat la diverse publicații, la radio și televiziune. În 1998 a absolvit Academia de Teatru și Film din București. Pe parcursul studiilor universitare și după aceea, a realizat mai multe filme de scurtmetraj. Ca autor de lungmetraj, a debutat în 2002 cu *Occident*, care a avut premiera la Cannes. În 2003 a publicat la Editura Liternet volumul de scenarii literare *7 povestiri*.

Cristian Mungiu a scris scenariile tuturor filmelor sale, fiind recompensat cu numeroase premii și distincții, printre care, la Cannes, cu Premiul pentru cel mai bun scenariu (*După dealuri*, 2012), cea mai bună regie (*Bacalaureat*, 2016) și Palme d'Or (*4 luni, 3 săptămâni și 2 zile*, 2007). S-a dedicat universului cinematografiei, ca scenarist, regizor, producător, organizator de festivaluri și tutore, continuând să publice ocazional articole, note de călătorie, pagini de jurnal, scenarii.

CRISTIAN MUNGIU

TANIA IONAȘCU, BUNICA MEA

O BIOGRAFIE BASARABEANĂ

Cu fotografii din arhiva familiei

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Autorul mulțumește Creative Europe ProgrammeMEDIA of the European Union pentru sprijinul acordat în publicarea acestei cărți.

Co-funded by the
Creative Europe MEDIA Programme
of the European Union

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxi
Corector: Iuliana Glăvan
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru

Tipărit la Master Print Super Offset

© HUMANITAS, 2023

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Mungiu, Cristian
Tania Ionașcu, bunica mea: o biografie basarabeană/
Cristian Mungiu. – București: Humanitas, 2023
ISBN 978-973-50-8093-8
821.135.1
929

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Cuprins

Cuvânt înainte
7

I. Acasă, în Cahul
11

II. În refugiu
51

III. Întoarcerea lui Petre
89

IV. După război
107

Post-scriptum
O copilărie alături de bunici
121

Cuvânt înainte

Mi-am petrecut copilăria în aceeași casă cu bunicii dinspre partea mamei, la Iași, în oraș.

Bunica locuia deja încă de prin anii '40 în casa în care am crescut și eu – însă întotdeauna când spunea „acasă" se referea la casa ei din Basarabia pe care trebuiseră s-o lase de astăzi pe mâine când intraseră rușii.

Pe măsură ce creșteam, în anii '70 și '80, ascultam poveștile bunicilor despre timpurile dinainte, din Basarabia, despre război, refugiu, destine frânte, tinereți pierdute și greutăți prin care trecuseră. Poveștile lor se concentrau cu precădere pe circumstanțe în care oamenii muriseră – în accidente, de boli sau uciși – și pe lucrurile care se prăpădiseră și trebuiseră puse la loc, într-un efort sisific, fără capăt.

Nu părea o viață prea veselă și, încetul cu încetul, am început să am sentimentul că Bunica mea avusese o viață chiar foarte tristă. Țineam foarte mult

la Bunica, și ea la mine. Încercam s-o bucur petrecând cât mai mult timp cu ea. Mă tot întrebam însă cam cu ce altceva aș mai fi putut s-o ajut eu acum, când viața ei era în acea etapă în care nu se mai punea problema vreunui nou început, a unor planuri sau schimbări substanțiale. Cum aș mai fi putut eu acum să mai dau un sens unor lucruri pe care nu le mai putea schimba nimeni? Am început prin a asculta cu răbdare poveștile Bunicii ori de câte ori venea vorba. Apoi am întrebat-o eu lucruri în plus – simțind că îi făcea bine să povestească. Și, în final, cândva pe la mijlocul anilor '90, m-am apucat să consemnez, sistematic, toate amintirile vieții ei într-un caiet studențesc cu coperte cartonate, gri, pe care, în ciuda tuturor mutărilor din casă în casă prin care am trecut în viață, l-am păstrat întotdeauna la suprafață.

Bunica – mi-o amintesc – stătea pe fotoliul ei pat acoperit cu o cergă roșie, iar eu stăteam la masa din sufragerie, lângă ea, îi puneam întrebări și scriam, consemnând fiecare amănunt pe cât puteam cu vocea ei, încercând să-i păstrez cât mai mult vorbele. Unele lucruri și le amintea mai precis, altele mai puțin. În orice caz însă, din când în când zicea: *dacă pe tine te interesează lucrurile astea, eu ți le spun – dacă crezi că ți-or folosi într-o zi la ceva.*

O vreme mi-am închipuit că am consemnat amintirile Bunicii ca să-i dau ei sentimentul că nu și-a

trăit viața degeaba, că interesează pe cineva, că ar putea interesa chiar și pe unii care nu sunt din familie, că viețile trăite nefericit, odată povestite, capătă, magic, un fel de sens. Că lucrurile capătă în general un altfel de rost dacă le povestești, oricât de lipsite de rost vor fi părut când le-ai trăit. Și mă gândeam că asta o va face să fie mai împăcată cu viața ei când va muri, că o va face să aibă mai puține regrete, că se va gândi că mi-a lăsat ceva ce nu piere odată cu ea, o sămânță care ar putea, cumva, să înflorească cândva spre o altfel de viață, poate cu mai mult rost – și mai puțină nefericire.

Scriu rândurile acestea într-un moment când mă apropii de vârsta Bunicii mele de când am început să am primele amintiri cu ea. Mi se părea bătrână pe atunci, cum ți se par obligatoriu bunicii când ești copil. Încep însă să am sentimentul, astăzi, că nu atât pentru ea am hotărât să-i consemnez viața, nu doar ca să-i dau ei sentimentul că n-a trăit degeaba – căci nu știu dacă Bunica era așa de obsedată de zădărnicie –, ci mai mult pentru mine, ca să pot eu accepta mai ușor zădărnicia vieții ei – și a vieții în general.

Cristian Mungiu,
iulie 2023

I

ACASĂ, ÎN CAHUL

Mama ținea foarte mult la lucruri.
Când s-a măritat, Bunica Elisabeta n-a avut să-i dea nici un fel de zestre. Primise ceva bani și plăpumi de la Bunicul. Atunci așa era, se întâmpla ca fiecare părinte să-și chibzuiască cum știa venitul și să facă cu el ce credea mai bine. Mi-o amintesc pe Mama reproșându-i odată Bunicii Elisabeta că nu i-a dat zestre la nuntă. Dar n-a vrut să-mi povestească mai multe, deși am întrebat-o. Așa era Mama, nu povestea niciodată nimic. Pentru ea, lucrurile erau într-un fel mai de preț decât orice. Îi plăceau banii, dar preferatele ei rămâneau plăpumile, covoarele și așternuturile. Le fabrica și le înmulțea cu febrilitate, fiecare nouă plapumă pe care o așeza în ladă dându-i, parcă, certitudinea că viața ei avansează pe drumul cel bun. Poate din cauză că acasă nu avusese ce-i trebuia sau poate doar că așa era ea, cine știe de unde-i venea pofta asta de lucruri.

Bunica Elisabeta era mândră și deșteaptă, și mult mai înțeleaptă decât Mama. Noi îi spuneam Babușca. Era născută în sudul Basarabiei, la Cubei, în 1862, și avea, pesemne, și sânge bulgăresc, căci de domnișoară o chema Dimov. Cum ajunsese la Cahul, nu știu. Știa să scrie și să citească, și mi-o amintesc, cred că aveam patru sau cinci ani, vorbind la han cu tătarii, grecii sau bulgarii care își trăgeau căruțele în curte. La vremea aceea, prin 1920, nu era neobișnuit să dai de basarabeni care nu știau românește. Se vorbea mult rusă, dar la noi acasă se vorbea și greacă, iar la han auzeam tot felul de limbi, ciudate și colțuroase, căci erau fel de fel de neamuri care trăiau pe la noi: greci și turci, bulgari și găgăuzi, ruși, armeni, tătari, evrei sau țigani.

Se măritase de tânără Bunica Elisabeta. La 16 ani deja luase pe Bunicul, Stavro. Poate că dinspre el venea atracția mamei către lucruri și către agoniseală, căci Bunicul se refugiase în Basarabia de sărac ce era. Era dintr-un sat amărât din centrul Greciei. La nici 20 de ani, Stavro Andriosadis plecase să-și caute norocul în lume împreună cu un văr, Dumitru. Când a ajuns în Basarabia, Stavro le-a spus cu mândrie celor ce-l întrebau că e din Lecațata. Ei însă îl întrebau cum îl cheamă. Așa se face că pe el și apoi pe Mama a ajuns să-i cheme Lecața. Poate și din pricină că purta

numele unui sat de săraci se simțea Mama îndemnată să adune și să vadă mormanele de lucruri crescând în jurul ei.

Bunicul a murit când eu aveam doi ani. Mi-aduc aminte de o fotografie de-a lui, făcută acasă la el, în satul din Grecia. Stătea în picioare, cu o tulpină lungă în mână, pe o colină golașă și însorită, în fața unui măslin. Alături de Bunicul Stavro, în picioare, era tatăl lui, dar prea multe nu puteai să spui despre el, căci fotografia era roasă în dreptul chipului său. Amândoi aveau tălpile goale și își țineau mâna în fața ochilor, să se apere de soare. Pesemne că fotograful îi luase de la umbra măslinului special ca să-i fotografieze, căci înapoia lor, sub copac, se vedea o haină sau o pânză, așezată jos, lângă un morman de măsline. Se vede că se ridicaseră și ieșiseră în soare pentru fotografie – iar vântul umflase haina s-o zboare și fotografia o încremenise așa, umflată în vânt, iar pe Bunicul cu ochii către aparat, dar cu capul întors către cârpa lui.

*

Bunica Elisabeta și Bunicul Stavro au avut unsprezece copii. Dintre toți, eu știu însă numai de șase dintre ei, căci ceilalți au murit aproape odată, în timpul unei epidemii. Babușca povestea că la înmormântări mergeau numai ei, părinții, ca să nu ia ceilalți

copii boala unii de la alții. Le mureau copiii unul după celălalt, și ei nu știau ce să le facă. Într-o sâmbătă, după ce îngropaseră o fată, când s-au întors acasă, au găsit un frate de-al ei care murise cât fuseseră ei la cimitir.

Când mor cinci copii odată, nici nu le mai știi numele.

Din cei șase frați care au trăit, Mama, Elena, era a doua. Cel mai mare era Andrei. Babușca îl iubea pe el cel mai mult. Și Mama îl iubea. Andrei a murit înainte să împlinească patruzeci de ani. Mi-o amintesc pe Mama venind acasă în ziua aceea. Nu știu din ce pricină, ușa noastră din față era închisă, și ea a intrat în casă pe geam.

— A murit Andrei, ne-a zis, și a izbucnit în plâns.

Aveam șase sau șapte ani. Plângea și plângea, și nu știam cum s-o împac. Era prima dată când murea cineva mai apropiat, și nu reușeam să mă gândesc la nimic de spus. Mi-aduc aminte că ferestrele rămăseseră deschise și se izbeau de perete, căci începuse vântul, iar eu m-am ridicat să le închid și din mers am atins-o pe Mama pe mână, ca din întâmplare, însă n-am îmbunat-o. Nu era ușor să fiu apropiată cu Mama, și am rămas de atunci convinsă că mai bine ții pentru tine ce simți decât să fii luat în râs sau pur și simplu să nu fii băgat în seamă.

Când ești copil, cel mai greu e să treci de prima oară când moare cineva apropiat. Andrei a murit de ciroză la ficat, și atunci mi s-a părut cea mai teribilă boală de pe lume. Mergeam mereu cu Babușca la el la mormânt și îi promiteam că nici eu n-am să-l uit niciodată. Dar, pe măsură ce creșteam, erau tot mai mulți oameni pe care nu trebuia să-i uiți niciodată, și fiecare dintre ei lua ceva din atenția pentru morții dinainte, făcându-te tot mai nepăsător și mai matur.

După Andrei, prin '38 sau '39 a murit un alt frate, Mihai, de tuberculoză. Apoi a murit Constantin, de pneumonie. Pe Nicolae l-au luat rușii după ce au intrat în Basarabia și l-au dus în Kazahstan.

Maria, sora cea mică a Mamei, se măritase cu un ucrainean, Șevcenko. În 1918, către sfârșitul războiului, au mers toți patru, Maria, soțul ei și cei doi băieți pe care-i aveau, la Poltava, în vizită la rudele bărbatului. Le spuseseră Igor și Boris, căci el nu vorbea decât rusă. Dar, cât se aflau ei acolo, Basarabia a făcut cale-ntoarsă către România, iar rușii au zis: de azi – *konec*, nu se mai trece peste graniță. Ori aici, ori acolo. Ucraineanul n-a vrut să se mai întoarcă, iar la mijloc erau copiii. Poate că, dacă i-ar fi prins revenirea Basarabiei în Cahul, acolo ar fi rămas să trăiască, dar cine avea cum să știe. Bunica Elisabeta a plâns mult după Maria, îi era cea mai dragă fată. Seara, Babușca se ruga

la icoană, încet, pentru sufletul ei. Odată, când am intrat în camera ei, am găsit-o cântând pentru Maria un cântecel pe care tocmai îl inventase pentru ea. Dar de văzut n-a mai văzut-o niciodată de atunci. Maria a murit în Ucraina, în '42.

*

Dintre frații rămași în Basarabia, doar Mama și Andrei avuseseră copii. Mihai nu se căsătorise niciodată, iar nevasta lui Constantin, Marusia, nu putea să aibă. Totuși Babușca ținea foarte mult la ea. Era de familie bună Marusia, și înțeleaptă. Lui Constantin frații îi mai ziceau și Costea, ca din vremea când erau copii. Și Mama îi mai spunea uneori așa. Constantin era singurul care avea cap pentru afaceri. Urmase liceul comercial, și el ținea hanul. Dădea bani cu camătă, vindea, cumpăra, umplea beciul adânc în care erau butoaie uriașe de mii de litri. Prin anii '30, când a venit reconversia, mi-amintesc că a pierdut vreo zece mii de lei, pe care îi dăduse împrumut unui țăran. În momentul acela, părea o mare pagubă.

Era un han vechi, pe colț, cu o latură spre strada mare, pe care era și biserica. Înapoia hanului era o curte interioară mare, unde primeau căruțele și adăpau caii. În spatele curții erau grajdurile și încăperi de închiriat. Iar de cealaltă parte a curții ridicaseră o casă mai mică, cu trei încăperi, pe care, după mă-

ritiș, i-o lăsaseră toată Mamei. Bunica Elisabeta și Stavro locuiau într-o încăpere, în han. Alături de ei locuiau Constantin și Marusia. Iar în alte încăperi, Mihai și Nicolae, care ajutau cu aprovizionarea la crâșmă.

Andrei nu locuia cu noi. Se însurase cu o armeancă mult mai în vârstă decât el. Era aproape de-o seamă cu copiii ei. Împreună au avut alți trei copii: Ignașa, care până la urmă a rămas să trăiască la Cahul, Hristache și Aneta. Când Andrei a murit, frații mamei i-au dat armencei partea lui de pe urma hanului, trei sute cincizeci de mii de lei.

Dintre veri, Hristache îmi era cel mai drag. Era înclinat pentru negustorie. Mai târziu, după război, s-a refugiat la Galați. Coordona acolo reîntoarcerea muncitorilor italieni acasă. La un moment dat l-a chemat Miliția la anchetă. L-au ținut două zile și apoi i-au dat drumul, căci nu-i găsiseră nici o vină. În dimineața următoare a și murit, căci îi rupseseră ficatul.

Nici pe el nu l-aș fi uitat niciodată dacă aș fi avut mai multă putere.

Aneta se măritase cu un italian, Giorgio, care era antreprenor și care venise în Cahul să repare biserica. Au avut două fete. Celei mari i-au zis Tereza. Prin '40, italianul a murit de TBC, la Galați, lăsându-le pe Aneta și pe fetele ei muritoare de foame. O soră

de-a lui Giorgio le-a luat în cele din urmă la ea în Italia. În casa ei, Aneta a cunoscut un alt bărbat și s-a recăsătorit. După douăzeci de ani, s-a întors cu fetele ei și cu soții lor italieni ca să le arate țara în care s-au născut și să le ducă la mormântul lui Giorgio, pe care nu-l uitase, căci datorită lui trăia acum în Italia, și nu în Rusia. Dar nu au mai apucat. La Caransebeș, mașina în care era fata cea mare, Tereza, s-a izbit de un camion. Al doilea soț al Anetei și soțul Terezei au murit pe loc. De atunci, nici una dintre ele nu s-a mai întors în țară.

Perete în perete cu noi, însă în altă casă, din care se intra prin strada mare, locuia Dumitru, vărul lui Stavro care îl însoțise când se porniseră din Grecia, din Lecațata. Se însurase de două ori Dumitru, dar amândouă soțiile îi muriseră. Avea trei fete și un băiat: pe Spiridonia și Anton, din prima căsătorie, și pe Maria și Atena din căsătoria a doua, cu Vasilica. Pe Atena o mai chema și Ecaterina, căci preotul, la botez, a voit să-i dea și un nume de-al locului. Atena nu i-a zis nimeni niciodată, dar nici Ecaterina, ci mereu am numit-o Katiușa. Surorii ei îi ziceam Teotea Maria – adică tanti. Cu Lucica, fata Teotei Maria, care era doar cu un an mai mică decât mine, am fost mereu cea mai apropiată. Nu a avut frați Lucica.

În familia lor, fetele fuseseră îndemnate să facă facultate. Spiridonia urmase școala medicală la Kiev

înainte de Primul Război și ieșise doctoriță. Vorbea românește, rusește și grecește și îi spunea mamei Heleni. Ea se preocupa, când eram copii, să ne învețe grecește, iar cu Lucica, toată viața, când aveam ceva de vorbit doar noi două, o dădeam pe greacă, să nu ne înțeleagă ceilalți. Katiușa făcuse facultatea la Iași și avusese profesor pe G. Ibrăileanu, de care, ca multe studente, fusese foarte îndrăgostită. Nu se căsătorise niciodată Katiușa, deși avusese partide. Un profesor de-al ei de la universitate venise până la Cahul s-o ceară, dar Katiușa, mândră, îl refuzase, căci în facultate profesorul făcuse mai întâi curte unei colege de-ale ei.

În '25, când Katiușa a terminat facultatea, a fost repartizată la Arad. De acolo a făcut prima ei vizită în străinătate, la Budapesta. Se călătorea rar pe vremea aceea. I-a adus Lucicăi cadou un șal bogat, negru, pe care Lucica l-a păstrat mereu. Erau foarte apropiate ele două, Katiușa și Lucica, și au trăit aproape una de cealaltă toată viața.

Pe tatăl ei însă, Lucica n-a apucat să-l cunoască. Atanasie era și el grec, însă locuia încă acasă, în Grecia. Avea o soră care se așezase în Basarabia, în satul Leova, nu departe de Cahul. Într-o vară, pe când venise în vizită să-și vadă sora, a zărit-o pe Teotea Maria și s-a îndrăgostit pe loc. În mai puțin de un an, erau

căsătoriți, iar curând Teotea Maria era însărcinată cu Lucica. Și-a urmat soțul, care era funcționar de ambasadă, tocmai la Helsinki, iar Lucica s-a născut acolo. Dar tot în Basarabia îi era scris să trăiască. Trei luni mai târziu a izbucnit revoluția bolșevică și Atanasie a fost împușcat în ambasadă, laolaltă cu mulți alți străini uciși de-a valma de revoluționari. Teotea Maria s-a întors cât de iute a putut cu Lucica acasă, în Cahul, și mai departe au trăit toată viața descurcându-se ele, femeile, singure, cum au putut.

*

Tatălui meu îi ziceam Papa. Era născut în 1885, tot în Basarabia, într-o comună nu departe de Cahul, zisă Crihana. Îl botezaseră Neculai. Mai avea trei frați: Spiridon, Tănase și Ion. Pe mama lui, Bunica Zamfira, mi-o amintesc puțin, iar Bunicul Constantin a murit înainte să apuc să mi-l amintesc. Și Bunicul din partea tatălui tot grec era, le spunea Cepalo. La origine îi chema Chefalos, dar, după ce ajunseseră în Basarabia, în acte fuseseră trecuți Cepalo. Înainte să ajungă la Cahul, trăiseră o vreme și în Bulgaria, căci erau altele granițele vremea otomanilor. Dar turcii îi cam prigoneau și mulți greci își lăsau casele baltă și plecau în pribegie, stabilindu-se prin sudul Basarabiei.

Papa se înțelegea foarte bine cu Bunica Elisabeta, dar se certa des cu Mama. Dar cu cine se înțelegea

Mama? Babușca mai traversa curtea în câte o seară pe la noi și, când îl găsea pe Papa adormit pe canapeaua din sufragerie, îl învelea cu o pătură, să nu-i fie frig. Mama se enerva îngrozitor, tocmai pentru că Babușca nu îi atrăgea niciodată atenția că poate s-ar fi cuvenit să-l învelească ea pe Papa. Or mama nu voia să se simtă vinovată pentru că nu ne arăta mai multă dragoste nouă, celor din familie.

Înainte de Primul Război, Papa fusese împroprietărit cu cinci hectare de pământ bun pe malul Prutului, dar, când s-au reorganizat pământurile, a venit cu cadastrul și i l-au luat, dându-i în schimb trei hectare pe deal și două în baltă, pline cu stuf. Dar Papa nici nu se sinchisea de ele, putrezea stuful în baltă, și lui nici nu-i păsa. Cum s-or fi plăcut el și mama, nu știu. E adevărat, ea zice că fusese foarte frumoasă când era tânără. Însă erau foarte diferiți. Mama era taciturnă și strângătoare, în vreme ce Papa povestea despre el și ne dezmierda – iar de lucruri îi păsa prea puțin.

În Primul Război, Basarabia fiind de partea aceea, Papa luptase pentru ruși. Într-o noapte, un obuz a căzut lângă el în tranșee și a explodat. Ofițerul de lângă el a murit sfârtecat, dar Papa a scăpat fără nici o zgârietură. Doar chipiul i-a fost luat de vântul exploziei și aruncat cât colo, pe tărâmul dintre cele

două tranșee. Ce a fost în mintea lui, ce n-a fost, s-a târât și l-a luat înapoi. Visase el că atâta vreme cât are chipiul pe cap n-o să pățească nimic. Papa ne povestea ce visa, și visa de multe ori în cele câteva minute în care stătea lungit după-amiaza pe canapeaua din sufragerie.

În timpul războiului, Papa primea solda în ruble de aur și le trimitea mamei. Mama le punea în lenjerie. Dar banii se adunau și începuseră să clincăne când umbla la ei. Mama stătea atunci laolaltă cu Babușca și, ca să n-o audă că adună banii în loc să-i dea în casă, căci se trăia greu, a dus aurul la Banca Basarabiei, să-l schimbe pe hârtii. Bancherul, domnul Diamandi, grec de-al mamei, s-a crucit:

— *Perdakimu* – măi fato, ai aici o valoare, ia-ți aurul, du-te acasă și pune-l deoparte, nu-i schimba că nu e bine ce faci.

Dar ea nu s-a lăsat până n-a plecat acasă cu o grămadă de hârtii, care se puteau ascunde mult mai ușor între prosoape și cearșafuri. După război, Basarabia a trecut la români și rublele nu mai valorau o para chioară, dar mama nu le-a aruncat niciodată. Le ținea acolo, în dulapul ei din dormitor, și în fiecare sâmbătă îl descuia și își trecea mâna printre teancurile de lenjerie, să le simtă că sunt acolo.

La începutul războiului, Mama a născut prima fată. I-au spus Aneta. Mama o lăsa deseori cu Babușca,

căci era foamete mare și ea trebuia să alerge pe la cozi să-și ia rația de alimente. Atunci se rechiziționaseră toate casele mai mari pentru armată, căci de pe front erau trimiși înapoi foarte mulți răniți. Și casa în care stăteau ei fusese transformată în spital de campanie și adăpostea soldații bolnavi de tifos exantematic. Holul cel mare al casei băltea de o apă murdară care se strecura prin acoperiș și pe care toți o luau și o purtau pe picioare. Mama credea că de la apa asta se îmbolnăvise Aneta de tifos. Dădea vina pe Babușca, că nu îngrijise bine de copil în lipsa ei. Un medic a venit s-o vadă și i-a zis mamei să nu mai dea copilului nimic de mâncare până nu se face bine. Și tot pe Babușca dădea vina mama, că dăduse Anetei un biscuit cât stătea ea pe la cozi. Mama credea că biscuitul era cel care îi făcuse cel mai rău copilei. Aneta a murit înainte să împlinească patru ani, cu puțin înainte să se sfârșească războiul.

*

Când a început revoluția bolșevică, Papa era în Galiția. Un ofițer de-al lui, bolșevic de treabă, l-a luat deoparte și l-a îndemnat să dezerteze, laolaltă cu ceilalți basarabeni, ca să nu-i prindă reorganizarea departe de ai lor, căci nu știa nimeni cum va fi în noua Rusie. Ce legătură aveau ei, românii, cu bolșevicii și cu revoluția lor? Nici una. Au fost fericiți să se întoarcă pe

la casele lor. I-a luat foarte mult lui Papa să ajungă din Galiția până acasă, căci nu întotdeauna puteau merge la vedere, în căruțe. Când a ajuns acasă, avea febră tifoidă. L-au dezbrăcat și i-au ars hainele într-un cuptor, în curte. Doar chipiul lui cel norocos îi mai rămăsese de pe urma războiului și multă vreme a stat pe dulapul din sufragerie, lângă canapea, iar Papa îl privea înainte să adoarmă și să viseze.

Tot pe dulap mai țineau și cadourile primite la nuntă: un ceainic mare și o tavă de argint. Tot atunci primiseră și un samovar argintiu, gros, ca un burlan. Mama îl așezase în salon și punea servitoarea să-l frece în fiecare sâmbătă. Dar cel mai de preț lucru adăpostit pe dulap, departe de mâinile noastre de copii, era un desen în creion al Anetei, făcut de tata la întoarcerea de pe front. Uneori, dacă îl rugam, ni-l dădea să ne uităm la el. Desena frumos Papa.

După război, Papa a încercat să-i aducă în Basarabia pe cei dintre ai noștri rămași dincolo de Nistru, dar era foarte greu. Mama ne punea și făceam duminica mătănii pentru sănătatea celor rămași la bolșevici. Cu mare greutate, Papa l-a adus într-un târziu din Odesa pe frate-său, Ion. Ion era căsătorit cu o rusoaică și aveau un băiat, Vaniușa. Dar nu prea ne lăsau să ne jucăm împreună, căci rusoaica era bețivă și mama n-o suporta deloc. Ca să-l ajute,

Papa i-a făcut lui Ion un chioșc unde vindea pâine, la Babușca.

Dar pe Maria n-au putut s-o aducă. Plângea Bunica Elisabeta după ea și aprindea lumânări în fiecare duminică de parcă ar fi murit. Mama și Babușca îi păstraseră toate lucrurile în ordine, pentru când s-o întoarce. Țineau mobila ei într-o cameră, la noi în casă, iar într-un cufăr mare, încins cu trei limbi de fier, erau lucrurile mai mărunte. Până și plăpumile de copii ale băieților Mariei erau acolo, deși ei erau mari de-acuma și nu i-ar mai fi cuprins. Dar așa își arăta Mama dragostea: păstra lucruri.

Până să se mărite, Mama stătuse în oraș, cu chirie, dar după război s-a mutat cu Papa la hanul Bunicii Elisabeta. Peste zi, porțile hanului erau deschise, pentru că intrau și ieșeau căruțele cu cai. La sărbătorile mari închideau însă hanul, și atunci aveam voie să ne jucăm în toată curtea, chiar și sub geamurile de la camera Babușcăi, lângă grajdurile cele mari și prin pivniță.

Acolo, la han, ne-am născut noi, frații: eu, Costică și Liza. Eu m-am născut în 1916, Costică era cu doi ani mai mic, iar Liza, cu cinci.

Într-o zi, un cal nărăvaș a scăpat din grajd și s-a repezit din curte prin sala mare a hanului. Cineva a strigat la copii să se ascundă, și Costică, care cred că nu avea atunci cinci ani, s-a repezit către Mama.

Calul l-a luat în picioare și l-a trântit. După aceea Costică mergea greu, avea un picior mai scurt din șold. A tras mult de pe urma lui. Din pricină că era des în spital sau cu piciorul în ghips, la 22 de ani nu încheiase încă școala.

În fața geamului de la încăperea în care dormeam era un mic dreptunghi de pământ bătătorit. Acolo plantam flori cu Costică, căci nu aveam altă curte în partea noastră de casă. Când ploua, apa curgea de pe streașina puțin înclinată drept peste ele.

Costică desena frumos în creion, pesemne că îl moștenea pe Papa. Mai striga la mine că să fiu cuminte, că mă bate, dar nu mă bătea. Mama ne amenința că, dacă n-o ajutăm, ne dă cu ardei iute pe la ochi. Într-o zi, mi-am luat inima în dinți, cu Costică, și i-am aruncat ardeiul peste gard, la Lucica în curte. A căzut în vana în care strângeau apă de ploaie, pentru spălat. A doua zi, Teotea Maria, care ne bănuia, a venit să se plângă Mamei. Dar Lucica nu ne-a pârât și am scăpat. Cu Lucica mă înțelegeam mai bine decât cu Liza, în orice caz – deși eram firi diferite. Când ne aduceau profesori acasă și ne puneau să învățăm franceza, eu fugeam, iar Lucica rămânea.

În iarna lui '21, când s-a născut Liza, aveam cinci ani. Mama ne-a trimis, pe mine și pe Costică, de partea cealaltă a curții, la Babușca. A născut într-o noapte Mama, acasă. O aud și acum pe slujnică traversând

grăbită, cu sfeșnicul în mână, curtea întunecată până la odaia în care dormeam. Dar eram treji eu și Costică, în pat, și ne uitam la umbrele care jucau pe perete venind pe sub ușă de la căminul din hol. Katia a deschis încet ușa, s-a aplecat cu lumânarea înainte, ne-a zis că avem o soră și ne-a chemat s-o vedem. Eu nici n-am vrut să aud. Abia după două zile s-a dus Costică s-o vadă. Liza stătea cu mama, în camera mare, într-un pătuț. Mama era întinsă, ridicată pe o mulțime de perne mari, de gâscă.

Costică s-a întors și mi-a zis că lui i-a plăcut, așa că am mers și eu. Aveam încredere în Costică. Dar cu Liza de la început nu m-am înțeles.

După naștere, mama s-a operat de ovare și se mișca tot mai greu. Cu trei copii acum, a trimis vorbă în cartierul moldovenilor din Cahul că are nevoie de o fată tânără, s-o ajute în casă. Era cel mai sărac cartier, mai sărac decât cel al lipovenilor și cel al hoholilor. Așa a venit la noi Agafia, prin '22. Eu aveam șase ani, și ea doar opt. Părea prea tânără să fie slujnică, însă, după ce a adus-o până la noi la han, s-o vedem, mama Agafiei a refuzat s-o ia înapoi, că nu avea ce să-i dea de mâncare. Mai erau zece copii acasă. Când a venit la noi, Agafia avea ciorapi de stofă și, în picioare, niște târlici de pânză. Era blondă și era foarte slabă. Avea ochi albaștri, și Papa a hotărât să rămână. Îi aducea aminte de Aneta.

Agafia a rămas la noi până la 16 ani. Apoi s-a măritat și s-a stabilit dincoace de Prut. În locul ei a venit o soră mai mică, Pachița. Însă niciodată nu le-am considerat servitoare.

În fiecare zi, după masa de prânz, Papa mergea la Bunica Elisabeta, să-și bea cafeaua. Stătea cu ea, cu Constantin și Mihai la vreuna dintre măsuțele din fața hanului, așezate pe trotuar, la strada mare, și se uitau la lume. Fumau niște țigări lungi pe care și le răsuceau singuri din foițe și tutun. Mama era geloasă. Ea traversa arareori curtea, deși erau frații ei. Se certa însă mereu cu ei, în special de la bani. Doar de Paște încerca să se abțină, deși la biserică nu mergea.

Era multă liniște înaintea Paștelui, acasă. Necazurile erau departe de noi, aveam ce ne trebuie, nimic neprevăzut nu se arăta să ne tulbure viața, dar nouă, copii proști, ni se părea că să trăiești așa e plicticos.

Pregătirile urmau un adevărat ritual și Mama nu l-ar fi schimbat pentru nimic în lume. Ileana freca samovarul și mânerele de alamă de la uși, cealaltă țigancă, Katia, lustruia veceul de scânduri din curte, iar eu și Agafia o ajutam pe mama la curățenie. Era greu, căci pe vremea aceea nu aveam nici apă, nici lumină în casă. Moș Culiță sacagiul aducea apă pentru

gătit cu căruța tocmai de la Cotihana, de pe malul Prutului, iar pentru spălat se strângea apă în cele două bazine mari din curte, la care veneau pe sub pământ niște burlane care primeau apa de ploaie de pe casă.

Pe vremea aceea mergeam la toate deniile, în fiecare zi. Mama ne făcea haine, iar de Florii și în duminica Paștelui ne îmbrăcam numai cu lucruri noi și înconjuram biserica. În Vinerea Mare mama făcea 16 kilograme de cozonac. Venea una dintre mătuși să o ajute la cuptor, iar pentru frământat angaja un om. Se cumpăra un miel și se cobora din pod un jambon rămas de după Crăciun, căci la noi, fiind pe calendarul vechi, porcul se tăia în ianuarie. Mama făcea drob, frigea un curcan și cocea jambonul în aluat, la cuptor.

În ziua de Paște, mama punea pe mijlocul mesei cozonacul cel mare de jumătate de metru și pe lângă el așeza fripturile. Pe cealaltă parte punea dulciurile: un tort de nucă, un pandișpan și un tort cu bezele. Băutură nu prea era. Doar un lichior pentru doamne și un galon cu vin pentru domni. Masa rămânea întinsă toată ziua, acoperită cu ștergare, și fiecare, când venea, era servit, fie că erau oaspeți de soi, fie că era Mașa, spălătoreasa care își găsea mereu drum pe la noi la ocazii dintr-astea. Era risipă mare de Paște, îmi aduc aminte că pleca Katia cu căldările de albuș după ce făcea Mama cozonacul. Dar pe vremea aia

luam lucrurile așa cum erau, nu ni se părea nici că e risipă, nici că e belșug. Așa era și gata.

Pentru noi, Paștele era mai important decât Crăciunul. Nu erau păduri de brazi în Basarabia și cu greu se găsea o creangă de brad să punem în casă. Când eram mai mari, Papa mergea tocmai la Galați și ne aducea un brad întreg, mare. Lucica avea un copăcel de plastic, adus de la Iași. În ajunul Crăciunului, eu lustruiam toată încălțămintea și o înșiram, strălucitoare, la ușă. Moș Crăciun ne aducea jucării, păpuși și bomboane. Făceam o horă în jurul bradului și apoi aveam voie să ne mâncăm bomboanele, timp în care Papa aprindea artificiile să ardă în brad. Câtă tihnă era!

A doua zi mergeam la carusel și la roți. Dădeam cozonac și ne lăsa să ne tragem – două ture pentru cozonacii obișnuiți și trei pentru cei cu nucă. Uneori venea și circul cu acrobați, deși cel mai adesea ajungea la noi abia în septembrie. Mergeam să ne uităm la reprezentațiile cu Vasilache și Mărioara, care erau două păpuși strâmbe, mânuite de după un paravan. Mărioara avea o voce cristalină, cu accent rusesc, iar Vasilache era șâșâit, căci cel care-l mânuia era știrb. Știu pentru că odată l-am întâlnit în spatele manejului, când făcea pipi, și mi-a zâmbit.

*

Papa m-a dus la școală în prima zi din clasa întâi. Era în 1923. Știam deja să citesc, căci amiezile rămâneam lângă Papa în salon, să miros tutunul din tabacheră și să-l privesc răsfoind ziarele. Mă învăța literele, iar într-o zi, în vreme ce el era adâncit în lectură, am citit:

— *Di-mi-nea-ța* ...

— Ce dimineața? m-a întrebat el.

— *Dimineața*, citești *Dimineața*.

Erau două școli mai bune în Cahul și la început eram cu toții laolaltă, băieți și fete. Abia mai târziu, când trecusem într-a treia, a venit un ordin de la București să ne separe. Băieții au rămas în școala noastră, care s-a numit „Ioan Vodă", iar pe noi ne-a dus la cealaltă școală, pe care au botezat-o „Iulia Hasdeu".

În prima zi de clasă, după *Te Deum*, ne-au repartizat în clase. Învățătoarea era tânără și frumoasă, dar foarte aspră cu noi. Era dintr-o familie de învățători dintr-un sat de lângă Cahul.

Ne-am așezat în niște bănci lungi, de lemn, cu pupitre înclinate în față. Eram câte șapte copii în bancă. Scriam cu creta pe niște tăbliță mici, negre, bordate cu lemn brun de nuc. Fiecare avea buretele lui. Deasupra tablei mari din clasă era un plan al orașului Cahul. Eu m-am nimerit lângă Tori Săvescu. Mi-a fost cea mai bună prietenă până am terminat liceul, dar în acea primă zi nu am vorbit una cu cealaltă.

Papa m-a așteptat în fața școlii până a încheiat învățătoarea cu noi și apoi am mers la Mănescu, la librărie, de unde mi-a cumpărat manuale de citire, aritmetică și geografie. Apoi m-a dus la cofetărie la Braunstein și mi-a cumpărat o prăjitură și o înghețată. Fata cofetarului s-a așezat la pian și a cântat pentru noi. Eram doar noi, eu și Papa, în toată cofetăria și priveam prin geamul mare de sticlă la birjele care treceau printre rândurile de castani ce-și arcuiau fără zgomot frunzișul de-a lungul străzilor cuprinse de toamnă. Ascultam pianul și priveam lămpile care se aprindeau pâlpâind. Ce fericiți eram!

Înainte să înceapă al Doilea Război, cofetarul Braunstein și fiica lui cea pistruiată au plecat în Franța. Au deschis acolo o cofetărie, la stradă, în centru, într-un orășel din sud. Dar nu aveau nici pian și nici castani, căci, la puțin timp după ce au plecat, Braunstein a trimis o scrisoare la frate-său, să-i trimită cu poșta castane din curtea cofetăriei lui, să le planteze acolo. N-a apucat să vadă castanii mari, căci, după ce au intrat nemții, l-au trimis într-un lagăr și nu s-a mai întors.

*

Când ajungeam acasă de la școală, Mama mă aștepta în salonul mare de la han să mă întrebe cum a fost. Îmi plăcea la școală, deși, uneori, de pe urma ei, Papa

mă certa. Eram îmbrăcată cu rochița albă cu fundă când a venit într-una din primele zile să mă ia acasă și i-am zis că n-am vorbit cu nici unul din românii din cartierul moldovenesc ori cu hoholii din cartierul lipovenesc căci erau prea săraci și prost îmbrăcați. Pesemne că Mama m-ar fi aprobat, dar nu și Papa. Mi-a ținut o predică despre avuțiile care sunt doar praf și mi-a zis că doar oamenii contează și să fac bine să le cer iertare.

În cea mai mare dintre clase era o candelă așezată sub o icoană mare. Dimineața, toți elevii și toate profesoarele mergeau mai întâi acolo să se roage. O elevă din clasele mai mari spunea rugăciuni începătoare, iar noi, din picioare, le repetam. În prima sâmbătă din post, ne duceau cu școala la împărtășanie. Preotul ne spovedea într-o capelă din curtea școlii. Duminica, mergeam cu rândul la biserică.

Mama mergea cu noi la cimitir doar când murea cineva. Pe vremea aia, Mama făcuse în așa fel încât să aibă mormânt de beton într-un cimitir altfel plin numai de cruci de lemn. Era singurul în tot cimitirul, în rest morții se adăposteau sub niște hrube de cărămidă săpate în pământ. De obicei, la cimitir mergeam cu Bunica Elisabeta. Ea se suia în căruța mare, cu arcuri, și uneori ne lua și pe noi. Aprindea lumânări și tămâie la mormintele noastre. Pe vremea aceea

aveam îngropați acolo doar pe Bunicul Stavro și pe Aneta, căci Bunica Zamfira și frații mamei erau îngropați în altă parte, mai încolo de gard. În prima luni după Paște se întindea în afara cimitirului o masă lungă și se dădeau de pomană miel fript și cozonac.

Într-un an, aproape de Sfântul Neculai, Costică s-a îmbolnăvit de scarlatină. Mama ne-a trimis pe toate trei fetele, eu, Liza și Agafia, de partea cealaltă a curții, la Babușca, să nu ne îmbolnăvim. Dar eu am ieșit noaptea pe geam și am venit să dorm cu Costică în pat, să nu-i fie urât. Era foarte grijuliu cu mine. Avea o mică muzicuță din tablă și voia să mă învețe să cânt, dar îi era teamă să nu mă îmbolnăvească. Până la urmă a spălat-o cu spirt și mi-a dat-o să suflu în ea. Nu m-am îmbolnăvit, dar nici la școală nu mă mai primea. Am rămas cu el în pat zece zile. Babușca ne-a adus *Abecedarul* și învățam noi singuri, să nu rămânem în urmă.

Pe Costică eu l-am dus la școală, când împlinise șapte ani. Avea un costumaș verde cu guler alb, copiat după unul de-al lui Papa. L-am așezat în bancă și i-am zis să fie cuminte, că e mare de-acuma. S-a uitat la mine și n-a zis nimic.

Aveam note până la zece. La sfârșitul clasei întâi am întârziat cu Tori la serbare și nu ne-am luat foile cu note. Pe drum ne-am întâlnit cu Seva Topor, care

ne-a păcălit că am rămas repetente. Se întorcea de la serbare împreună cu Tamara Butuc, ținându-se de mână. Douăzeci de ani mai târziu aveau să se căsătorească. În ciuda numelor, nu erau făcuți unul pentru celălalt. El avea să se căsătorească de alte două ori și să se stabilească în București, în vreme ce ea a ajuns să trăiască la Baia Mare și nu s-a mai căsătorit niciodată.

Bilețelele de la băieți treceau obligatoriu pe la Tori. Era foarte înclinată pentru potriveli de tipul ăsta și exploata mereu câte un curtezan dispus să-i facă desenele sau temele ca să-și demonstreze sentimentele. Odată, băiatul vecin, de la casa de alături, căruia noi, nu știu de ce, îi ziceam Weber, după numele de familie, mi-a trimis vorbă mie dacă primesc să citesc un bilet de dragoste de la el. Urma să-i fac un semn pe casă dacă eram de acord. Am trimis-o pe Pachița să ia biletul și am mers în veceu la Tori să-l citim, să nu ne prindă Mama. Acolo erau îngrămădite olițele lor de noapte, din tablă, căci veceul lor era foarte departe, în fundul curții, și nu ieșeau peste noapte. Însă nouă nici că ne păsa, căci biletul era dramatic: Weber îmi cerea să fim veșnic împreună, deși nu aveam nici măcar zece ani. Tori se pricepea la treburi dintr-astea și, după ce a judecat o clipă, a decis pentru mine că nu, nu el e băiatul pentru viața mea. Și nu era el.

Singurul care nu punea note era preotul care ținea orele de religie. Era tânăr și chipeș și ne învățase cum să ținem degetele ca să facem o cruce mare și frumoasă. Ne dicta să scriem în caiet rugăciunile începătoare: *Trăiască regele*, *Tatăl nostru*, *Împărate ceresc* și *Sfânta Treime*. În clasa a treia, după ce ne mutaserăm la școala cea nouă, de fete, în vreme ce făceam primul ajur pe o bluză de-a mea, s-a deschis ușa și directoarea ne-a anunțat că murise regele. Era foarte emoționată, orele s-au întrerupt și s-a făcut apoi un *Te Deum* în curtea școlii la care a venit și Papa. Nu înțelegeam prea bine ce se întâmplă, iar Papa mi-a zis doar că, atunci când mor oamenii cumpăniți, e rău, căci nu știi ce urmează.

*

Printre alte lucruri de preț, mama mai ținea pe dulap și o trusă completă de călătorie, deși ea nu călătorea niciodată nicăieri. Prefera să roage pe alții dacă era vorba de rezolvat ceva în afara curții ei. Când aveam nouă ani, m-a trimis la Galați cu Costea și Marusia, să meargă cu mine la un doctor. Eram foarte slabă, nu mâncam și Mama se temea să nu fiu bolnavă. Am mers cu un autobuz prăfuit până la Folteşti. *Nichitencu*, așa le spunea la autobuzele care făceau legătura între Cahul și Folteşti, trecând peste balta făcută de cele cinci pâraie care se vărsau în Prut, unde putrezea

stuful lui Papa. De la Folteşti am luat un tren. Am trecut atunci Prutul pentru prima dată, dar n-am ajuns să văd Dunărea şi nici portul.

N-aveam nimic, zicea doctorul. Am văzut însă Galaţiul, cu birjele care mergeau seara ridicând praful în lumina tulbure a felinarelor. Mergeam pe trotuarele late şi mă uitam în vitrinele magazinelor, la manechine care stăteau ţepene cu hainele pe ele. Părea mare Galaţiul faţă de Cahulul nostru, unde doar joia, în ziua de târg, când se ridicau barăci mari de scândură pe un tăpşan lângă liceu, era agitaţie mai mare. Costea a cumpărat atunci materiale pentru han.

Am stat cu ei în cameră, într-un hotel cu opt încăperi, aşezate de o parte şi de alta a unui culoar lung. Pentru că ei nu puteau avea copii, le era drag de mine şi mă luau cu ei când mai aveau de umblat. Când erau doar ei, Costea îi zicea Maria. Era dintr-o familie respectabilă ea. Tocmai de aceea Babuşca insistase mult pe lângă Costea să o ia de nevastă, deşi curând familia ei sărăcise. Taică-su fusese şlepist pe Nistru. Imediat după măritiş, ea s-a mutat la noi, la han. În acelaşi an, mama ei, cele trei surori şi cei doi fraţi ai ei rămaşi acasă au murit unii după alţii, de tuberculoză.

La hanul Bunicii Elisabeta am stat până în clasa a doua de liceu. Aveam doisprezece ani când Mama

s-a certat cu frații ei de la bani. Se mai întâmplase, însă atunci a hotărât să plece. Și-a luat partea ei de pe urma hanului și a tocmit un om să-i caute alt loc să stea. S-a hotărât pentru o casă a unui evreu, care o cumpărase, la rândul lui, de la sora Bunicii, Alexandra Dumitriu. De atunci am ajuns să stăm lângă Lucica, Teotea Maria și Katiușa. Îmi părea rău că plecam de lângă Babușca, dar așa era Mama, nu puteai să te pui cu ea.

*

Într-o dimineață a anului 1928, m-am trezit cu noaptea în cap și m-am dus să văd casa cea nouă. Era în vacanța de vară și afară era cald. Ușile fuseseră date deoparte și peste pereții cu desene albastre, evreiești, așterneau acum un var alb. De la casă pornea o curte mare spre vale. Ce fericită am fost când am văzut-o! În locul micului pătrățel în care plantasem până atunci flori, căpătam acum un ditamai locul cu meri, peri și pruni. În miezul curții erau două tufe mari de liliac, violet-deschis. Înapoia gardului, la intrare, de o parte și de alta a porții erau flori.

Într-o zi, am adus mobila cu carele de la han și ne-am mutat. Casa avea pereții de ceamur. Ușa de la intrare, lată, se închidea cu un drug de stejar așezat de-a curmezișul, în nișele anume scobite de o parte și de alta, în pereți. Erau trei camere mari și patru mai mici, în jurul unui hol pătrat. O sobă de teracotă

cu ușile pe hol dădea în camerele cele mari. În dreapta era sufrageria, iar de o parte și de alta erau două dormitoare. Eu dormeam cu Liza, în camera mai mică. Aveam, pe lângă pat, doar o măsuță de scris și o ladă pe care Mama o umplea, temeinic și fără grabă, cu lucruri. Geamul nostru dădea către curtea evreului de alături, îmbâcsită cu tot felul de obiecte, însă din sufragerie se vedea frumos. Geamul se deschidea către grădinița cu flori și se acoperise, cu timpul, de iederă și flori alb-gălbui.

În dormitorul Mamei erau două paturi, unul al ei și unul al lui Papa. Între ei se înălța încet un al treilea pat, din covoare, pe care mama le cumpăra pentru mai târziu. O dată pe an le scotea afară și le aerisea. Erau covoare bune, de lână, din Ardeal. În casă erau doar două covoare basarabene. Unul negru, cu trandafiri brodați, mare de șapte metri, cumpărat de Mama din sud, și altul, cu coronițe de flori, pe care-l primisem eu de la fratele lui Papa și care atârna la noi în cameră pe perete, lângă pat. Tot în dormitor, Mama își ținea și lada mare, furniruită, plină cu lenjerie. Avea înăuntru covoare țesute, cuverturi, traverse înguste, precum și valuri de șifon polonez, alb, pentru lenjerie. Mai târziu se adunaseră atât de multe, că Mama fusese nevoită să dea afară din cameră un pat, ca să încapă covoarele.

De îndată ce s-a mutat în casă, Mama a închiriat cele patru camere mici și s-a pornit să construiască

altele, în curte, tăind copacii. A adăugat bucătăriei de vară încă patru camere. Erau înconjurate de o verandă mare, de sticlă, în care dădeau cele trei intrări. Mai târziu, într-una din camerele de aici s-a mutat Costică. Dormea într-un pat mare, lângă fereastra de la bucătărie.

Dar Mamei tot nu-i era de ajuns. Într-o dimineață, când ne-am trezit, am găsit liliacul mare din curte tăiat jos. În locul lui, Mama a mai zidit o bucătărie și-o cameră. Ani de zile, prin dușumeaua bucătăriei, liliacul ieșea în fiecare primăvară stricându-i Mamei scândurile.

— Se răzbună pe tine că l-ai omorât, i-am spus odată, dar parcă-i păsa?

Camera din față i-a închiriat-o lui Iosif Herșcovici, să-și facă atelier foto. După ce s-a instalat el, am început să avem mai multe fotografii. Cel mai adesea erau fotografii cu familia, în studio. Dar se întâmpla să ne nimerim în fotografie și lângă vreo familie care venea să-și facă o poză și ne poftea, de curtoazie, văzându-ne prin curte, să ni le alăturăm. Domnul Herșcovici nu se supăra. El se băga după aparatul lui pe burduf, ne atenționa că urmează să declanșeze, iar apoi apăsa pe buton. Îmi făcea și mie o copie, dacă apăream. Fotografiile astea erau mai greu de pus în album, căci acolo erau mai mult cele cu rudele apro-

piate. Așa se face că, mulți ani mai târziu, după ce pierdusem de mult albumele de familie, am regăsit într-o carte o fotografie de-a mea cu familia Glijinschi, de când aveam 15 ani.

Mama strângea pentru noi, sau cel puțin așa credea.

— Ca să aveți tot ce vă trebuie, când oți pleca, zicea ea.

Nu dădea nici un leu din casă. Își ținea banii între cearșafuri, lângă rublele din Primul Război, și fornăia tare, pe nas, când umbla cu mâna prin ei, ca să nu-i auzim noi foșnind. Dar noi știam că ține bani acolo. Toată lumea știa, dar ea nu se putea împiedica să nu-i ascundă și să-și treacă mâna prin ei din când în când, să-i simtă.

Mai târziu am pus eu alt liliac, la intrare, lângă poartă.

Vara mâncam afară, sub cais, unde era o masă lungă, cu bănci, iar iarna ne mutam în sufragerie. Papa își păstrase obiceiul și mergea în fiecare zi la Babușca, după-amiaza, să-și bea cafeaua cu ea și să fumeze. Babușca se întrerupea din croșetat și prietenele care mai erau pe la ea plecau. Uneori, Papa ne lua și pe noi și eram servite cu ceai. Ținea la noi Babușca.

Bunica Elisabeta îmi dăruise de ziua mea, când împlinisem 18 ani, un inel. I-a dat și Lizei o pereche

de cercei de aur tot atunci, ca să nu se supere. M-am dus imediat cu inelul la școală, dar pe vremea aceea nu era voie cu bijuterii. Directoarea m-a văzut și m-a pus să-l scot. L-am vârât în buzunarul bluzei pe care o aveam tot de la Babușca, dar pesemne că a căzut, căci nu l-am mai găsit. Am plâns după el, era primul obiect de preț pe care-l rătăceam și mi se părea o tragedie. La trei luni după ce-l pierdusem, încă mă mai uitam pe jos când veneam de la școală, să văd dacă-l găsesc. Curios, îmi aduc aminte mai bine lucrurile pe care le-am pierdut decât cele de care m-am bucurat.

Prin '35 ne-am pus lumină în casă. Era un evreu care își făcuse o fabrică de ulei și de la el am tras toți curent. Plăteam o sumă fixă, o dată la trei luni. Papa era foarte încântat că poate citi noaptea, iar Mama, că nu i se mai afumă perdelele. Din stradă, un fir lung traversa curtea până în casă, iar de acolo firele treceau peste pereți până într-un cârlig din plafon de care atârnau direct becurile.

După lumină, a venit cinematograful. Mergeam în fiecare sâmbătă la cinema la Tăbăcaru și ne așezam pe una din cele trei bănci dinăuntru. Nu încăpeau mai mult de douăzeci de oameni și filmele se rupeau foarte des. Mai jos de cearșaful alb atârnat de perete și pe care filmul flutura când deschidea cineva ușa și venea vântul de afară, era un pian la care cânta o

tânără rusoaică. Într-o seară, pianul a fost scos și în locul lui, deasupra băncilor, au montat două difuzoare. Era un film sonor, *Sonny Boy*, despre o fetiță care suferă din pricină că e orfană, dar care găsește un băiat, orfan și el, cu care se împrietenește. Era un film muzical. În sală rămăseseră și niște cazaci care urmau să cânte la balalaică în ziua următoare și care se uitau nemișcați nu la ecran, ci la difuzoarele din care se auzeau vocile răgușite ale actorilor. A doua zi am văzut împreună cu ei *Tragedia Romanovilor*. De data asta, cazacii se uitau la ecran, căci caii pe care îi vedeau acolo alergând atât de repede păreau să-i intereseze în mod deosebit.

De altfel, în afară de cinema și de cazacii care cântau și dansau, nu erau cine știe ce distracții în oraș. Doar din când în când, în curtea bisericii, ne adunam să vedem demonstrațiile cu cai care săreau peste obstacole. Iar iarna mergeam la Musea Perper să ascultăm radioul. Era singura din clasă care avea un aparat acasă, dar cel mai adesea ne plictiseam, căci părinții ei răsuceau butonul până se auzea o muzică simfonică pe care nici n-o înțelegeam, nici nu ne plăcea. Doar rareori, când ei nu erau acasă, ascultam romanțe și dansam noi, fetele.

Iarna era un chin să mergi prin noroaiele care se făceau. Aveam galoși cu care ne încălțam și cu care

mergeam până la primul stâlp, de unde continuam pe strada mare. Abia prin '37, Drăgan, care era primar pe atunci, a dat o hotărâre care obliga pe fiecare să facă trotuar din ciment în dreptul casei lui. Prefect era atunci Teodor Cricopol, care era nașul meu de botez și care era pus prefect de fiecare dată când ieșeau liberalii. Dar nu dădeam nici o atenție politicii pe vremea aceea, deși fiecare schimbare de guvern sfârșea prin a ne afecta într-un fel. Bucureștiul părea însă atât de departe, încât aveam senzația că acele schimbări nu vin de la cineva anume, ci că se propagă difuz și ciudat, sub forma unor circulare sosite la poștă, de undeva din neant.

După clasa a patra, pe timpul lui Iorga, venise o dispoziție care desființase liceul din Cahul. Mama nu se hotăra dacă să ne lase sau nu la Galați, așa că am pierdut un an stând acasă. Când m-am întors la școală, am intrat în clasă cu Lucica. Anul următor s-a schimbat iar guvernul, și liceul s-a reînființat, dar nu cu șapte clase, ci cu opt, așa că a trebuit să mai dăm capacitatea o dată. S-a nimerit să fim prima generație care am făcut douăsprezece clase și ne era tare ciudă. Voiam să terminăm mai repede, să fim domnișoare, că la liceu era destul de strict. Așa se face că în 1936, când am terminat liceul, împlinisem deja 20 de ani. Dar erau printre fetele din clasă unele chiar și mai

mari decât mine. Cu totul, am luat examenul doar șapte fete. Știu că atunci domnul Herșcovici a venit special și ne-a făcut o fotografie nouă, promoției.

Mirta Caravasile avea 21 de ani. Era fata moșierului Caravasile, care avusese până după Primul Război pământ mult. Tot orașul era construit pe pământul lui. După expropriere, i-au lăsat doar o sută de hectare pe care le îngrijea cu greu. Nevasta lui se întorsese în Franța, la copiii ei din prima căsătorie, iar Caravasile decăzuse mult. Cât a trăit mama boierului, nepoatele ei, Mirta și sora ei, Nadine, mergeau la Liceul „Notre Dame" din Galați, dar după moartea ei nu a mai avut cine să plătească pentru fete și s-au întors înapoi în Cahul, înscriindu-se în anul următor la școala noastră. După liceu, Nadine s-a măritat cu un văr, Vasile, și a făcut doi copii, pe care i-am botezat împreună noi, fetele din clasa noastră. Vasile era foarte cultivat și începuse facultatea la Iași. Când a început războiul, s-au refugiat în București și lucrau pe la magazinele francezilor care mai aveau prăvălii deschise acolo. După ce au venit comuniștii la putere, un francez care o plăcea pe Nadine i-a promis că-i caută frații vitregi, în Franța. I-a găsit, iar Nadine și soțul ei au emigrat. Vasile s-a angajat ca administrator de bloc, însă Nadine nu s-a mai angajat niciodată. A rămas atașată de bărbatul

ei, iar francezul care o iubea și îi ajutase să se salveze în Franța și-a tras într-o zi un glonte în cap.

*

La Galați m-am întors ca să dau bacalaureatul. A venit atunci și Mama, care nu ieșea niciodată din casă, și asta m-a alarmat. Mi-a spus, când am ajuns în Galați, că venise să-mi ia pardesiu, că terminasem școala, dar până la urmă am ajuns la un doctor care m-a anunțat că trebuie să mă operez imediat. Fără îndoială că Mama vorbise dinainte cu el, căci s-a ridicat și a pus imediat cinci mii de lei pe masă, atâta cât făcea operația. I-am luat de pe masă și am vrut să ies. Doctorul, parcă Lazăr, m-a luat încet și m-a convins că e mai bine pentru mine. Ca să mă îmbuneze, Mama m-a dus în ziua aceea prin oraș și mi-a luat pardesiu. Pentru ea, o cheltuială neplanificată era un mare semn de iubire și cred că nicicând nu am fost mai apropiate decât în acele zile cât am stat doar noi două împreună.

Când m-am întors acasă, după opt zile de stat în spital, Bunica Elisabeta era pe moarte. Avea 74 de ani Babușca și se îmbolnăvise de cancer la ficat. Era foarte respectată în oraș. Toate rudele se adunaseră într-o cameră mare, la han, pe când își dădea ea sufletul. Așa era obiceiul. Au ținut-o apoi trei zile acasă, după care frații mamei au purtat-o către cimitir.

Duceau sicriul pe niște fâșii lungi de pânză, cumpărate special. După ce au coborât sicriul în mormântul de beton, groparii au primit pânza de pomană, să-și facă din ea cămăși.

Terminasem școala și lucrurile nu mai erau ca înainte. Cât trăise Babușca, insista pe lângă Papa să mă dea la facultate la Iași, să mă fac doctoriță, dar era foarte scump. Doar taxele pe lună erau cinci mii de lei într-un timp în care Papa, care între timp devenise din contabil directorul închisorii, câștiga șase mii. Mai câștiga Mama o mie, din chiriile pe cele trei case, dar banii aceia mergeau pentru zestre. M-au anunțat că deocamdată nu ne puteam permite.

Mama îmi găsise serviciu, funcționară la Administrația Financiară. Au venit amândoi cu mine, să vedem. Eu mă îmbrăcasem cu pardesiul cel nou și o rochie maro-închis, primită de la Bunica, de parcă aș fi mers la teatru, și nu la slujbă. Papa, când a văzut cămărușele mici și întunecoase în care ar fi trebuit să lucrez, a hotărât pe loc că mai bine să stau acasă decât să fac TBC. Ne-am întors acasă, și acasă am rămas. Acea zi în care mă îmbrăcasem în rochie maro și pardesiu a rămas pentru mine ziua în care m-am aflat cel mai aproape de o slujbă adevărată în toată viața mea.

Apoi l-am cunoscut pe Petre. Tot prin Tori, cum altfel? Tori avea o soră căsătorită cu un ofițer din

cartierul ucrainenilor, Alexandru Cubarencu. Pe vremea aceea, ofițerii, magistrații și profesorii erau cei mai respectați și mai bine plătiți. Tatăl lui Tori, care devenise atunci președintele tribunalului, se bucurase să-și vadă fata căsătorită cu un ofițer. Eu mergeam pe la ele împreună cu Cleopatra Demenescu, care îmi fusese colegă și cu care mă plimbam și schimbam cărți în anul acela de stat acasă de după liceu.

Înainte de Paște, Cubarencu a organizat o excursie până la izvoarele din pădurea Kubăr și, văzându-mă mereu pe la Tori prin casă, m-a invitat și pe mine. Am mers pe jos la pădure. Erau și Tori, și sora ei cu soțul, și mulți alții, dar eu nu-mi amintesc decât de Petre. Atunci am rămas pentru prima dată singuri împreună. A doua zi, Tori mi-a urat să-mi fie bine cu Petre, și de atunci nu am mai vorbit niciodată cu ea, căci Petre fusese adus acolo pentru ea. Pierdusem o prietenă și câștigasem un soț.

II

ÎN REFUGIU

Petre era dintr-o familie de țărani din Mânzați, un sat de lângă Bârlad. Tată-su fusese dascăl la biserică până când bătuse un popă și-l dăduseră afară. Până la cinci ani, Maria, sora lui, mai mare cu aproape zece ani decât el, se ocupase să-l crească, cot la cot cu mamă-sa. Dar într-o toamnă, în timpul Primului Război, Maria plecase pe front să-l caute pe tatăl lor, Vasile, de care nu se mai știa nimic. La Ciurea, pe colinele care coboară către Iași, frânele trenului au cedat și vagoanele s-au zdrobit la o curbă. Au fost sute de morți. Maria a murit în accident și, peste puțină vreme, a murit și mama lui Petre, de tifos. Vasile, întors teafăr din război, s-a recăsătorit și a plecat la Bârlad. Pe Petre a rămas să-l crească Bunica din partea tatălui, femeie fără carte, dar inimoasă.

Petre era tare muncitor.

A terminat șapte clase în sat și s-a angajat la primărie, unde moșu-său era pe vremea aceea și primar, și

notar. A strâns bani și a mers la liceu la Bârlad. Dădea meditații ca să-și plătească școala. Bunica lui a murit puțin după plecarea lui din sat, iar el a rămas să-și poarte singur de grijă. Taică-său, Vasile, începuse să bea. A vândut până la urmă tot pământul din Mânzați – erau câteva hectare bune –, cârciuma și casa, dar a prăpădit toți banii, mai cu seamă pe băutură.

Pe Petre îl mai ajuta cu bani un profesor din liceu, care l-a și convins să meargă la Sibiu, să dea examen la Școala Militară, deși el ar fi vrut mai degrabă să urmeze istoria la facultate. Petre a reușit la probele teoretice, dar a fost la un pas să nu fie admis din pricina danturii. Îi lipseau doi dinți încă din copilărie, de când ținuse în gură hățurile unui cal pe care încerca să-l încalece. Calul plecase cu dinții lui cu tot, iar militarii se îndoiau că un om fără doi dinți poate deveni un ofițer bun. Erau foarte severi și la primul raport Petre a anunțat că renunță. N-a plecat însă și, cu timpul, s-a obișnuit. După trei ani la Sibiu și unul la București, în 1937 a fost repartizat la Regimentul 68 infanterie din Cahul, ca sublocotenent. Câștiga 7.500 de lei, avea un radio mic, al lui, și stătea cu chirie într-o casă, aproape de regiment, mai la marginea orașului. Nu mergea decât rar la tată-său, la Bârlad, așa că avea duminicile libere. Ca să nu se plictisească, ofițerul lui, Cubarencu, l-a luat odată cu el într-o excursie la lacurile Kubăr, lângă Cahul.

Ieșeam împreună de puțin timp, când a fost mutat la un alt regiment, la Ismail. Abia când a plecat din oraș mi s-a părut că între noi era ceva deja serios, căci până atunci nici nu apucasem să mă dezmeticesc. Ne plimbam în parc până seara și apoi mă aducea acasă. Îmi povestea despre casa pe care ar fi vrut să o aibă, despre pământul pe care ar fi dorit să-l stăpânească sau despre istoria pe care își dorea s-o studieze. Ne despărțeam în fața porții privind prin perdelele de pânză la silueta lui Papa, care se foia în camera mare, uitându-se la pendulă și așteptând să mă vadă întoarsă acasă.

Puțin după Paște, Petre a venit și m-a cerut. Se îmbrăcase ofițer și era foarte emoționat. Papa i-a zis:

— Ești ofițer, am toată încrederea.

Erau foarte bucuroși amândoi că mă măritam, mai cu seamă Mama, care mă considera cam sălbatică. După ce m-a cerut, am tăcut toți, neștiind cum se cuvine să ne purtăm mai departe. Apoi Papa i-a arătat lui Petre chipiul lui de militar din Primul Război. Săracul Papa, era și el emoționat. L-a întrebat pe Petre ce părere are despre chipiu.

— E un chipiu bun, i-a zis Petre după ce s-a gândit o clipă, și apoi ne-am așezat la masă, în sufrageria cu pendulă.

Ziua mea era aproape și Petre îmi adusese în dar o iconiță și o cutie roșie, căptușită cu mătase, plină

cu bomboane. Mama ne-a făcut cadou o bijuterie mare, de aur, din care Petre să facă verighetele.

În august 1938 ne-am logodit.

Însă actele mergeau greu și mereu apărea o nouă condiție de îndeplinit. Am constatat că nu aveam destulă zestre ca să mă mărit cu un ofițer al armatei române, deși Mama făcuse acte ca să-mi cedeze mie jumătate de casă. Dar din chirii nu puteam obține mai mult de o mie de lei pe lună, iar ca să mă mărit îmi trebuia un venit lunar de cel puțin două mii. Petre a făcut demersuri ca să capete o dispensă și să ne putem căsători chiar și așa, dar răspunsul întârzia. În plus, și liceul meu trebuia să aprobe căsătoria și a fost nevoie să aduc certificate de bună purtare. Pentru mine au semnat nașul Cricopol și fostul primar Calamandi, treaba asta fiind luată foarte în serios.

Mergeam cu Mama la Petre, la Ismail, în vizită. El pleca să doarmă la un camarad, iar noi rămâneam în cămăruța lui cu chirie și radio. Stăteam câteva zile, ne plimbam, mergeam toți trei la cinema și apoi ne întorceam acasă.

De Crăciunul acela Petre a venit la noi. A fost o iarnă foarte grea în '38. Petre plecase cu un tren din Ismail către Galați, dar la Bolgrad, văzând că trenurile întârzie ore întregi din pricina zăpezii, și-a schimbat gândul. S-a dat jos din tren și și-a convins câțiva

camarazi cahuleni să coboare și să ajungă cu mașina. Dar mașina tocmită de ei s-a stricat la Vulcănești, pe viscol, iar mai departe au mers cu o căruță. Până seara, vremea s-a schimbat și a plouat, așa că la noi au ajuns uzi până la piele. Petre cumpărase o grămadă de cadouri, iar cutiile de carton se fleșcăiseră în căruță din pricina ploii. În plus, căra cu el și radioul de care nu se despărțea niciodată. Ne așezaserăm să mâncăm de Crăciun noi, cei de acasă, Petre și unul dintre camarazii săi care stătea la noi în gazdă, când la radio s-a anunțat că trenul pe care nu-l mai luaseră ei se izbise de un altul, la Frecăței. Camarazii săi care erau atunci în tren au murit cu toții. Puțin a fost să nu fiu văduvă de la început.

— Dumnezeu s-o odihnească, a zis Petre când a auzit.

Îi venise în minte Maria, sora lui care murise în accidentul de tren de la Ciurea. Mama s-a uitat atunci ciudat la el.

*

Într-o sâmbătă, în vreme ce făceam curat în casă, cineva a venit și ne-a anunțat că a început războiul. Eu am continuat să mătur, nu mi se părea că aveam de ce să mă îngrijorez. Veneau polonezi peste graniță, stăteau ascunși la o vie lângă Cahul și povesteau despre nemții care le invadaseră țara. Papa, îngrijorat,

m-a luat în parc să ascultăm știrile de la radioul unui avocat surd care lăsa mereu aparatul tare, de se auzea până în stradă. Am petrecut anul acela cu multă grijă.

În primăvara care a urmat, ne-am văzut doar de câteva ori eu și Petre. Era 1940. El fusese mutat la Tighina, la un batalion de fortificații. Actele mergeau greu și în iunie și-a luat o permisie de 48 de ore și a venit ca să rezolve cu viza de pe actul meu dotal. În continuare, ministerul nu se îndura să-l lase să se mărite cu o fată care nu avea zestre pe măsură.

Am mers împreună la poștă, ca să sune la regiment, să mai capete o zi de permisie, căci mai erau formalități de rezolvat. Dar Terzi, telefonista, o rudă de-a mamei, ne-a zis că nu se mai poate lua legătura cu Tighina, că erau întrerupte liniile. Petre s-a enervat. N-aveau cum să fie întrerupte. El venea de acolo și vorbise la telefon cu o zi în urmă. Dar nu știa că de ieri până azi intraseră bolșevicii. Nu le zisese nimeni nimic.

Era 28 iunie, și Basarabia fusese cedată rușilor.

Pe stradă, vestea circula din gură în gură. Oamenii alergau, dar fără țintă, nu se dezmeticiseră încă. Am mers la han la frații mamei și Petre a tocmit o mașină, să-l ducă iute înapoi la regiment. Înainte să plece, a venit până la noi și s-a înțeles cu Papa să ne întâlnim cu toții în țară la Bacău, când se va putea. M-a sărutat și a plecat.

Unii s-au dezmeticit mai repede. Avocatul Butuc a venit la Papa și i-a zis:

— Kolea, tu trebuie să pleci.

Deși avansat din contabil, Papa ajunsese totuși șeful închisorii și era de așteptat să fie unul din primii vizați, căci închisoarea mustea de comuniști. Papa a dat din cap și a îngăimat ceva, dar părea cu mintea în altă parte.

Eu am mers să vorbesc cu Lucica, să văd ele ce fac. Katiușa, mătușa ei, care acum venise profesoară de geografie în Cahul și care aducea banii în casă, ezita. Se gândea să rămână. Mama Lucicăi, Teotea Maria, înclina spre plecare. Nimeni nu știa cum va fi și dacă cedarea Basarabiei era o măsură temporară sau definitivă. Dar unii nici n-așteptau să vadă. Până seara, farmacistul Strâmba își încărcase câteva geamantane într-o mașină pe care o tocmise la Galați și trecuse Prutul. Pentru el era mai simplu, căci avea casă în București, pe Atena, la nr. 4. Alții însă nu aveau unde să se ducă, deși mulți se apucaseră să-și strângă deja lucrurile. Se știa că se va putea trece Prutul spre țară doar trei zile. Apoi noua graniță urma să se închidă. Noaptea aceea mai mult n-am dormit.

A doua zi, Papa a mers la închisoare și și-a luat actele. Pesemne că vorbise cu mama peste noapte. Hotărâseră să plecăm. Pe zidurile închisorii, la

adăpostul întunericului, comuniștii scriseseră deja primele amenințări cu moartea la adresa procurorului. Am început să strângem lucrurile în lăzi și cufere și să adunăm mobila laolaltă. Unii dintre chiriașii din curte, cu vederi comuniste, prinseseră glas. Alături de evrei, se bucurau de întorsătură și deveniseră aroganți și amenințători.

A doua noapte am dormit fără cearșafuri și perne, căci le împachetaserăm pe toate. Stăteam lungiți în paturi și ne gândeam la plecarea de a doua zi. Unde o să mergem, din ce o să trăim, cât o să dureze?

Dimineața, Papa a tocmit cu greu două care. Mulți plecau și cu greu mai găseai un car sau o căruță libere. Despre mașini nici nu mai era vorbă. Ne-am apucat și am încărcat carele cu lăzi și niște mobile. Ca să încapă mai multe lucruri, puseserăm niște scânduri înalte pe laturi, să înălțăm pereții. Dar ce încărcam față de ce rămânea era nimic. Mama se așezase jos pe un scaun, cu privirea pierdută. De la o zi la alta, viața noastră era dată peste cap și noi parcă orbecăiam prin beznă, nu înțelegeam ce se petrece cu noi.

Am mers la han să-mi iau rămas-bun de la cei de acolo, căci nu știam când o să-i mai văd. Stavrache, băiatul lui Neculai, plângea și se agăța de fusta mea, rugându-ne să-l luăm cu noi, să nu-l lăsăm la ruși. Ai lui hotărâseră să rămână. Nu puteau lăsa hanul

așa. Avea zece ani atunci Stavrache și avea capul tot numai pecingine. Îi făcuseră raze la Galați pentru o boală de piele pe care o avea și rămăsese tot numai o rană.

De la Cahul la Oancea erau șapte kilometri de care și căruțe cu oameni refugiindu-se. Plecau, unii cărând mobile cu ei, alții doar cărucioare cu valize, într-un șir neîntrerupt de cărăuși. Imediat ce treceau Prutul, lăsau lucrurile pe mal și se întorceau să mai ia altele, căci până să expire timpul era mai puțin de o zi. La fel a făcut și Papa: a descărcat carele și l-a lăsat pe Costică să păzească lucrurile, iar el s-a întors să ia altele.

Când a ajuns acasă, îl așteptam în stradă. Liza, agitată, era de data asta lângă mine. Eram, acum, de o parte, eu, Liza, Papa, iar de cealaltă, în picioare, în curte, Mama și, înapoia ei, toate lucrurile care se strânseseră: mobilele din casa noastră și câteva din cele din camerele de închiriat, paturi, noptiere, dulapuri, cuferele mamei și nenumărate alte lăzi pline cu covoare, toate așternuturile lor și cele strânse pentru zestre, samovarele, argintăria, tacâmurile, tot ce era în bucătărie, lustrele scoase din tavan, baloți întregi de haine printre care se aflau rublele mamei din Primul Război și economiile ei de acum, desenul în creion al tatei cu Aneta, făcut sul, șapca lui de la

1916, până și cutia roșie de bomboane de la Petre fusese așezată într-un coș.

Se adunaseră prea multe.

Mama a hotărât că nu mai vrea să plece, că nu poate lăsa toate lucrurile pentru care muncise o viață să se risipească. O clipă, Papa a ezitat, și uneori mă gândesc că, poate dacă ar fi reacționat imediat, ar fi putut schimba ceva, dar sigur că mă amăgesc. N-avea ce să schimbe. Grămada cu lucruri stivuite era atât de copleșitoare pentru Mama, încât nu avea replică. Iar eu? Aveam pe atunci 24 de ani și nici o autoritate asupra Mamei. Nu începea nici o discuție cu ea. Se trântise jos pe baloții de lenjerie și o ținea morțiș că nu pleacă să-și vadă munca de-o viață împrăștiată. În clipa aceea alesese, deși ne îndemna să plecăm dacă vrem, alesese de fapt pentru noi toți.

Desigur că nu am plecat. Am început să ne gândim cu ce să-l aducem pe Costică, să nu rămână peste noapte acolo, căci nimeni nu voia să care lucruri invers, dinspre acolo înspre încoace, în ultimele ceasuri în care se mai putea trece. Am mers cu Papa la Oancea la pod și stăteam acolo, întrebându-ne ce să facem. Treceau camioanele armatei coloană pe pod ducând în țară făina din depozitele din Basarabia. Am rugat un șofer militar. Mi-am adunat tot curajul și i-am zis că urmează să fiu soție de ofițer și să ne ajute să

ducem lucrurile înapoi. Nu pricepea: cum, înapoi? Avea camionul tot alb de la făină și se întorcea să mai ia. Dar ne-a dus lucrurile acasă și le-am descărcat în curte.

În oraș era deja un miting comunist, în fața la prefectură. Era și Musea Perper acolo, cu un steag roșu în mână.

— Ne-am săturat de Carol! ne-a strigat ea când ne-a văzut.

Era foarte agitată. Erau împotriva Frontului Renașterii ei. În piață ne-am întâlnit cu spălătoreasa noastră, Dașa, care se bucura și ea că veneau bolșevicii.

— Lasă că destul ați trăit bine, ne-a strigat ea cu năduf.

În noaptea aceea au intrat rușii. Stăteam în camera noastră și ascultam tancurile cum huruie pe străzile orașului. Eram în paturile noastre, în casa noastră, dar nimic nu mai era la fel. Ca într-un vârtej, viața noastră se învolburase dintr-odată și se întâmpla de capul ei, amețindu-ne.

A doua zi, bolșevicii instalaseră deja cazaci în prefectură și primărie. Împreună cu localnicii cu vederi comuniste, formaseră noile autorități, sub autoritatea NKVD. Dar unii dintre cei care îi așteptaseră cu brațele deschise, evrei și ne-evrei, erau acum descumpăniți. Erau tratați cu răceală, nu era nevoie de

serviciile lor și li se zicea să meargă pe la casele lor, să aștepte acolo. Deja nu se mai putea trece granița spre țară. Toată lumea aștepta să vadă ce va urma. Pușcăria fusese imediat golită de deținuții dinainte ca să se facă loc celor care se pregăteau, așa că acum era goală. Prefectul, primarul, moșierul Caravasile, funcționarii de la tribunal, profesorii din școală, toți plecaseră. Rușii treceau din casă în casă și făceau inspecții. Rechiziționau sau luau de-a dreptul tot ce li se părea că le trebuiește.

A treia zi, au venit la noi și l-au luat pe Papa la anchetă. S-a întors abia seara. Era preocupat și nu voia să vorbească despre ce-l întrebau.

— Îmi caută nod în papură, mi-a zis, într-un târziu.

În a treia zi de anchetă, întorcându-mă de la Lucica, care rămăsese și ea, am găsit în grădinița cu flori doi inși înarmați, care supravegheau locul. Papa fusese adus de la anchetă sub escortă de acuma și tocmai ne percheziționau casa. Au făcut un fel de procese-verbale pe care ni le tot scuturau în față pentru lucrurile pe care intenționau să le confișteze. I-au luat toate actele tatei – le avea laolaltă, pregătite pentru pensionare. Papa aștepta, în picioare, în curte, să se încheie percheziția. N-a mai intrat în casă. Era înconjurat de doi flăcăiandri înarmați. L-am întrebat:

— Papa, vii diseară la masă?

— Nu știu, mi-a răspuns el în rusă, întreabă pe tovarășu'.

Din ziua aceea nu s-a mai întors.

Fie că Mama abia acum pricepea ce a făcut, fie că era doar șocul arestării, nu știu; ce mi-aduc aminte e că a leșinat și nu reușeam s-o trezim. Am alergat tot orașul după un doctor, dar de unde să-l scot, că plecase toată lumea. Atâta am alergat, că până la urmă mi-a plesnit o venă și piciorul mi s-a umflat, vânăt. L-am găsit într-un târziu pe tatăl Musiei, doctorul Perper, care a venit și i-a dat mamei niște medicamente. Ei erau sioniști și, puțin după intrarea bolșevicilor, au constatat că sioniștii nu erau prea bine priviți. Ca să convingă pe evreii din România că sub bolșevici le-ar fi mult mai bine, plimbau niște șlepuri în susul și în josul Prutului cu punțile pline de amărâți pe care-i ospătau. Unii, sărmani, dintre cei care nu aveau mare lucru la ce să rămână în țară, în România, chiar credeau și treceau în Basarabia, la comuniști.

Am început să mă duc zilnic la închisoare, să-i duc de mâncare și lenjerie lui Papa. Bolșevicii mai construiseră deja trei închisori în oraș, să încapă prizonierii. Aproape o lună, m-am dus în fiecare zi. Trăgeam de un clopot la poartă și venea un soldat și lua lucrurile. Îmi dădea în schimb lenjeria purtată. O miroseam să simt că e a lui și știam că, atâta vreme cât o voi primi, este în viață.

O adusesem înapoi pe Dașa, să spele. Era spășită acum. Bolșevicii îi arestaseră băiatul și nici nu-i spuseseră unde-l duc. Am luat-o odată cu mine în audiențele pe care încercam să la obținem de la NKVD, dar nu era nimic de aflat. Mama se lămurise de acuma că nu era de stat și încerca să vadă cum să facă să ne trimită totuși cumva în țară, peste Prut. Dar numai ne plimbau de la unii la alții și ne amăgeau. De plecat legal nu se mai putea pleca, însă unii dintre cei nou instalați promiteau că te trimit ei dincolo ca să le dai ceva.

Odată m-am nimerit în anticameră cu o femeie din sudul Basarabiei care avea fiul în armata română. Voia și ea să plece. Eram numai noi două. Ea a intrat prima, apoi am auzit-o plângând. N-am mai văzut-o ieșind. Ani mai târziu, m-am întâlnit cu ea într-un tren. Mi-a povestit că o șantajaseră atunci că o lasă să treacă în România doar dacă acceptă să-și spioneze fiul în favoarea NKVD-ului. Nu mi-a zis dacă a acceptat sau nu și sigur că nu am întrebat-o.

Lucica și ai ei plecaseră pe nepusă masă. Avuseseră mare noroc. Casa lor, mai aspectuoasă, fusese rechiziționată tocmai de comandantul trupelor rusești din Cahul, care le și facilitase plecarea, nerăbdător să se instaleze mai comod în casa lor, cu amanta lui cu tot.

După o vreme, a început să umble vorba că pe la Reni se poate trece în țară. Mama a hotărât să plecăm, eu și Liza. Costică urma să ne însoțească până la granița și apoi să vină înapoi să stea cu mama. Nu știam dacă mă mai întorc și când, așa că m-am dus la capătul curții închisorii, unde era o gheretă părăsită, vizavi de piață. M-am ascuns acolo, deși nu era voie, și am așteptat să se întoarcă camionul cu deținuți de la tribunal, unde făceau anchetele. M-am lipit cu ochiul de despărțitura dintre scânduri și l-am văzut pe Papa, coborând cu greu din camion. Pe cap avea o pălărie de paie – era august și foarte cald. Și-a îndreptat o clipă haina pe umeri, și-a trecut mâna prin păr și a avut o ezitare – a șovăit o clipă înainte să pășească înapoi în închisoare. Oare la ce se gândea? Nu știu.

A fost ultima oară când l-am văzut.

Mama ne pregătise o boccea cu aur și bijuterii și câțiva baloți de luat cu noi, lenjerie, nesfârșitele covoare, albumele cu fotografii, tacâmuri de argint, ce o dusese și pe ea capul. Încărcase o căruță plină. Dar pe la Reni nu se putea pleca, era unul dintre nenumăratele zvonuri care circulau, așa că ne-am urcat în tren cu toți baloții după noi și am mers la Chișinău, cu gând că vom putea obține de acolo vreo autorizație de trecere, așa cum se auzea.

La Chișinău, nimeni nu voia să ne primească în gazdă. Le era frică. Am aflat noi că pe liniile de triaj din gară erau vagoane cu cei care voiau să plece și așteptau. Ne-am dus și ne-am instalat și noi într-un vagon de tren. Noaptea dormeam pe baloți, ziua mai mergeam în oraș să mâncăm, așteptând ca lucrurile să se întoarcă cumva și să primim aprobare. Costică a rămas cu noi, dar mai mergea din când în când acasă, la Mama. Mai erau cahuleni printre cei din vagon, dar puțini. Era unul, Ouatu, care ne mai sfătuia și ne mai apăra, că veneau tot felul de inși din Chișinău, chiar și români, și ne cereau bani, amăgindu-ne că o să ne ajute.

Am stat acolo vreo lună. La un moment dat a ieșit vorba că noi, cei din vagoane, ne umpluserăm de păduchi și alte boli și că trenurile în care stăteam deveniseră focar de infecție pentru oraș. Au venit unii în inspecție și au făcut o listă cu cei care eram acolo. Ne-au zis că ne trimit în țară, a doua zi. Când am auzit asta, am început să plâng. Voiam să mai merg o dată acasă, la Cahul, să o mai văd pe Mama, dar nu mai era timp. Liza ne-a trecut pe listă și a doua zi ne-au încărcat în niște căruțe și ne-au dus la graniță, la Ungheni. Costică a mers cu noi. Domnul Ouatu rugase pe un cizmar basarabean să-i desfacă tocurile la pantofi. Își ascunsese acolo aurul, că nu era voie

să treci cu el, și ne-a îndemnat și pe noi să facem la fel, dar mie îmi era frică.

La graniță ne-am luat rămas-bun de la Costică. I-am dat să ducă înapoi acasă o ladă cu sticlărie pe care o pregătise Mama, precum și punga în care aveam tot aurul – ceasurile de aur ale părinților și bijuteriile mamei –, căci altfel ni le-ar fi confiscat.

— Am să vin și eu după voi când s-o putea, dar pe mama singură nu pot s-o las, mi-a zis Costică cu lacrimi în ochi.

A rămas să aștepte afară, să fie sigur că am trecut. Vama era o clădire lungă, cu geamuri. Erau niște mese de lemn pe care înșiram tot ce aveam, iar rușii controlau și luau ce credeau ei. Ouatu a intrat înaintea noastră și primul lucru pe care i l-au cerut a fost să se descalțe. Îl denunțase cizmarul, așa că i-au luat tot aurul.

Apoi am intrat eu și cu Liza. Ne-au desfăcut baloții și i-au întins. Doar tacâmurile de argint le-au luat și le-au dus la verificat în spate, într-o cameră, dar mai apoi le-au adus înapoi. Ne-au lăsat să trecem. Am strâns din nou toate lucrurile în baloți de-a valma, cum am putut mai repede, și am ieșit pe partea cealaltă a clădirii. Până la podul de peste Prut mai erau doar câțiva metri. Chiar pe malul apei, dar ceva mai încolo de pod, era o fântână. Cineva era aplecat peste

ea și-mi făcea semne cu mâna. Era Costică. Am mers către fântână fără să mă uit înapoi. El se prefăcea că scoate apă. Când am ajuns lângă el, mi-a întins punga cu aur, pe după fântână. O clipă ne-am atins mâinile, dar n-am îndrăznit să spunem nimic. Apoi m-am întors și am trecut podul cu Liza, fără să mă uit înapoi.

Am intrat în vama românească. Dar în învălmășeala cu care adunaserăm la loc lucrurile, rătăcisem actul de naștere al Lizei și acum nu-l găseam să-l arăt. Autoritățile române hotărâseră să ne trimită înapoi. Nu știam ce să fac, dar nici nu era mare lucru de făcut. Liza plângea. Trebuia să ne întoarcem. Speram măcar să-l mai găsim pe Costică dincolo, să ne ajute cu baloții. Dar n-am apucat să trecem podul înapoi, că a venit un soldat cu o listă și ne-a strigat. Petre dăduse numele noastre la toate vămile, cu consemn să ne lase să trecem. Era o repartiție de refugiu, în alb, pe numele nostru. Am trecut și ne-am urcat într-un tren. Eram de partea astălaltă acum și tremuram așa de tare, că nu mai puteam vorbi.

Noi scăpaserăm.

În seara aceea am mâncat la Iași, în gară. Ne-au luat și ne-au dus într-o școală, pe aproape, să dăm niște declarații. Pe baza lor, ne-au repartizat pentru refugiu. Noi am fost trimise la Calafat. Am mers două zile și o noapte cu trenul, într-un vagon de marfă,

lângă bagajele noastre. Am făcut două opriri: una la Focșani, ca să facem baie, și cealaltă la Mărășești, ca să vizităm mausoleul. Nu știu a cui fusese ideea cu mausoleul. Eram refugiați, nespălați, nemâncați și vai de noi, ne pierduserăm casele, lucrurile și rudele, dar cuiva îi venise ideea să ne îmbărbăteze cu o vizită patriotică. Cât am vizitat mausoleul, cineva i-a furat pardesiul Lizei, care acum plângea și o ținea una și bună că să-i iau altul. Îmi venea s-o bat.

Nu știam nimic de Petre, Papa era închis, Costică și Mama rămăseseră acasă și înțelegeam încetul cu încetul că, dintr-odată, de mine și de viața mea trebuie să am grijă eu singură, fără nici un ajutor.

Pe meseriașul din Corabia la care fuseserăm repartizate îl chema Robert. Erau oameni simpli. Avea o căsuță pe malul Dunării, cu o curte uscată și prăfuită. Mâncam toți afară, eu, Liza, nevasta și cei cinci copii ai lui, în mijlocul găinilor care scurmau în praf după vreun sâmbure de pepene, sub un chioșc de vie bătrână și uscătivă. Avea un radio mare pe care îl scotea din bucătărie în dreptul geamului, când mâncam, să auzim știrile. La vreo săptămână, pe 6 septembrie, pe când stăteam la masă, s-a întrerupt emisiunea și s-a anunțat că a plecat regele Carol. Nevasta lui Robert s-a speriat foarte tare. Dusese mâna la gură și privea la bărbată-su, care amuțise cu urechea la radio.

Simțea ea că toate schimbările care se petrec sunt periculoase. S-a ridicat de la masă și și-a închis găinile.

În după-amiaza aceea, am mers în gară să văd dacă pot afla ceva de la cei de pe-acolo. Am intrat în vorbă întâmplător cu un subofițer care mi-a spus că mă cunoaște. Mă văzuse odată cu Petre, prin Cahul, și mă ținea minte. Am aflat că Petre era la Focșani. Am mers la poșta din oraș și i-am dat un aviz telefonic. Seara am vorbit cu el. Era destul de abătut. Regimentul lui era lângă Odobești, la Jariștea și ne-am înțeles să ne întâlnim a doua zi în gară, la Focșani.

Trenul era plin de refugiați din Ardeal care soseau în Regat în urma Dictatului. Lângă mine stătea o doctoriță din Cluj care-mi punea tot felul de întrebări despre bolșevici. Era cam comunistă și se arăta dezamăgită că între ce-și închipuia ea și ce-i ziceam eu era o deosebire așa de mare. Petre însă nu era în gară la Focșani și, pentru o clipă, mi-a dispărut tot curajul. Dar doctorița s-a oferit să mă ajute și m-a luat să dorm la ea peste noapte.

A doua zi, dimineața, când am intrat în gară, l-am zărit pe Petre. Era îmbrăcat militar și se plimba, nervos, de-a lungul peronului. Era însoțit de Nicu, viitorul soț al Lucicăi, și el ofițer, și din pricina asta a fost foarte rezervat când m-a văzut. În general, era foarte reținut în public Petre și nu suporta manifestările

de afecțiune de față cu alții. Cumva și asta însemna pentru el să fii militar. Am mers la Odobești, unde Teotea Maria făcea actele pentru căsătoria Lucicăi cu Nicu. Am stat la ele până să ne vină bagajele de la Dunăre. Petre a trimis o ordonanță care s-a întors cu bagajele și cu Liza de la Corabia.

Am stat la Focșani din noiembrie până în iunie, anul următor, într-o cameră închiriată, plină de mobile vechi care miroseau a mucegai. Cererea noastră de căsătorie ajunsese până la Antonescu, care abia atunci ne-a aprobat-o, după ce începuse războiul. Se măritase și Lucica cu Nicu, și el ofițer, tot cu dispensă, pentru că în acte ea era și mai de origine greacă decât noi, iar ofițerilor nu li se permitea să se căsătorească decât cu românce. Dintr-odată, n-a mai fost nevoie nici de zestre, nici de acte dotale, nici de aprobări speciale. Pesemne pentru că de-acum se gândeau că viața militarilor putea fi curmată oricând pe front, ofițerii căpătau măcar dreptul de a se căsători cu mai puține condiții.

De la cei de acasă nu aveam nici o veste.

Găteam, mă întâlneam cu Lucica sau cu Teotea Maria. Din când în când mergeam cu Petre la cinema. Nu știam cât va dura provizoratul ăsta, așa că ne-am gândit să cumpărăm o casă la Râmnicu Sărat, unde se stabiliseră și Butuc, și poștașul nostru din Cahul,

domnul Bicu, și alții. Însă în noiembrie '40 a venit un cutremur mare. A dărâmat o grămadă de case tocmai la Focșani și în satele din jur. Casa unde stătea domnul Bicu s-a prăbușit și el a fost prins sub dărâmături. Petre a mers de câteva ori la spital, să-l vadă. Am renunțat să mai căutăm casă acolo. Nu la Râmnicu Sărat ne era dat să ne ducem viața.

Odată, Petre a plecat în București, căci Stelian Popescu, directorul de la *Universul*, anunțase că are vești și că acordă ajutoare pentru refugiați. A mers Petre și a primit niște bani pentru noi, însă s-a întors fără să afle nimic despre cei lăsați acasă, la Cahul. Nu știam nici dacă trăiau, nici dacă fuseseră arestați sau rămăseseră liberi.

Era primăvară. Dormeam prost între mobilele mucegăite. Într-o noapte, am avut un vis. Se făcea că îl ardeau pe Papa în sobă, la noi în casă. M-am trezit foarte rău. Pe fereastră se vedeau trupele nemțești care treceau către front.

Era iunie '41 și Basarabia se luase înapoi.

Ne-am căsătorit. Am mers la Mânzați, în sat la Petre, unde un văr de-al lui după mamă, Cozma, ne-a cununat. Apoi Petre a fost trimis mai aproape de front, la Odesa, și a rămas să ne trimită vorbă despre cei de acasă, când avea să afle. Eu și Liza am rămas la Focșani, așteptând. Se făcuseră caisele și, ca și cum am fi fost acasă, făceam dulcețuri. Nu știam unde

ne va prinde iarna și nici unde ne va prinde luna viitoare, dar făcutul dulceții, spălatul fructelor și învârtitul copturii pe foc mă linișteau. Începuseră bombardamentele. Borcanele clănțăneau pe masă. Când începeau borcanele să tremure, lăsam totul și fugeam în pivniță. Între două bombe, ieșeam afară și mai învârteam la dulceață.

Petre ne-a trimis vorbă că nu se știe nimic despre Costică, despre Mama și Papa.

*

În vara aceea m-am întors acasă. Casa era goală. Mobilele fuseseră luate și duse. Costică fusese, pesemne, exilat în bucătăria de vară. Înăuntru era o canapea, lângă geam. Fereastra fusese spartă și perdeaua atârna zdrențe, fluturată de vânt, în patul mucegăit de umezeală. Printre cioburile căzute în pat am găsit fileul cu care Costică își ținea părul. Nu știu de ce, dar când l-am ridicat am fost sigură că pe Costică l-au arestat, noaptea, din pat.

Dar de știut, nu știam nimic precis. Unii ziceau că l-au arestat pentru că uneltea împotriva noii puteri, alții bănuiau că l-ar fi arestat pe când încerca să treacă Prutul spre noi. Dar pe aceia nu-i arestau, ci îi împușcau direct, așa că speram că nu era adevărat.

— Eu le-am zis să se potolească, dar ei au înțeles? mi-a zis o vară de-a mea.

Ce voia să zică cu asta? Cui zisese? Erau deci mai mulți care se întâlneau? În casă? Îi arestase? Și ce făceau: unelteau, voiau să se refugieze? Și apoi: îi dusese în lagăr, îi împușcase sau ce? Mergeam pe stradă către casa noastră și întrebările mi se învârteau în cap, dar nu m-am întors s-o întreb ce voise să-mi spună. Nu aveam putere să aflu cevarău. Așa că n-am întrebat-o nici atunci, nici altă dată dacă știa precis ce se întâmplase.

Despre mama se știa sigur că o arestaseră în toamnă, după ce plecaserăm noi. Umbla vorba că fusese dusă în lagăr, dar nimeni nu știa ceva precis.

Hristache, vărul meu, intrase să lucreze șofer. Cât fuseseră rușii, lucrase pentru armata lor, apoi însă fusese luat să conducă și camioanele nemților. Mi-a zis odată că să nu întreb ce se întâmplase acasă cât eram în refugiu, că mai bine să nu știu. Hristache cărase cu camionul evrei către o pădure de lângă oraș în care erau duși să fie împușcați. Avea o mică despărțitură între cabină și lada camionului pe care o astupase cu scânduri, ca să nu-i mai audă pe oamenii aceia rugându-se de el să le dea drumul. Alături de el stătea un neamț cu arma și îl mâna să conducă înainte. Conducea și plângea. Asta e tot ce mi-a zis atunci și niciodată n-a vrut să mai vorbească despre asta.

Liza a venit cu bagajele de la Focșani, cu trenul. Le-am dus la Teotea Maria unde și dormeam. La noi în casă nu rămăsese un scaun pe care să stai – era o mizerie de nedescris și era plin de purici pe jos.

M-am apucat să caut lucrurile noastre prin oraș, căci erau împrăștiate prin tot felul de case. Era o comisie cu care mergeam din casă în casă, la adresele unde se știa că ajunseseră lucrurile altora. Am găsit paturile noastre de metal și le-am adus acasă. Din altă parte am luat înapoi samovarul. La o rudă de-a noastră care stătuse cu chirie la noi în curte am găsit ceasul nostru cel mare de perete. Am mai recuperat bastonul lui Papa pe care îl descoperise un frate de-al lui, Spiridon. Îl puseseră după un bufet și, când l-au scos de acolo, au descoperit și fotografia pictată de la nunta părinților. Era ruptă și aruncată alături de ramă. Și cam atâta am găsit. În rest, toate lucrurile strânse de Mama ajunseseră pe mâna rușilor. Degeaba hotărâse să rămână. Nu numai că nu salvase nici un lucru, dar se pierduseră și ei. Mă întreb uneori ce au gândit rușii când or fi descoperit rublele din 1916, trebuie că cel puțin o clipă au rămas pe gânduri.

A trebuit să plătesc nașului meu, Calamandi, care era girant, polița mamei din anul în care intraseră rușii. În fiecare an, Mama făcea împrumut la Banca Basarabiei și lua cinci mii de lei cu care cumpăra

covoare. Mai umplea un cufăr și hotăra să lase pe jos, prin casă, tot pe cele de anul trecut. Cât fuseseră bolșevicii acolo Mama dăduse banii înapoi băncii, dar acum, că se întorseseră românii, cei de la bancă voiau, la rândul lor, banii. Am luat 5.000 de lei de la Petre și i-am dat înapoi. Calamandi m-a sfătuit să nu mă stabilesc în Cahul și să nu-mi fac prea multe planuri legate de Basarabia.

Am închiriat casa unuia, Radu, care avea o prăvălie în față, și am plecat după Petre, care fusese mutat la Tiraspol. Stăteam într-o casă rechiziționată. Era a unei profesoare, Elisabeta. După câteva săptămâni, Petre, care era cu aprovizionarea, a fost mutat la Tighina. Am închiriat acolo o casă mai mare, lângă gară. Avea pământ pe jos și un pat mic, acoperit cu o rogojină. Un timp am făcut naveta, dar apoi am rămas și eu în Tighina.

*

În martie '42 am născut.

Era întâi martie, prima zi de primăvară, dar la starea civilă ne-au înregistrat fata cu data de nouă, că, pe drumuri fiind, abia atunci ajunseserăm s-o declarăm. I-am pus numele Maria Elena, dar îi spuneam Mioara. Înainte să vin din spital, Petre i-a făcut copilei un culcuș din lada de campanie și, câtă vreme am fost pe front, în lada asta o purtam după noi. De

Crăciun, am trimis vorbă la nașii noștri să vină să boteze fata, dar fie că n-a ajuns niciodată la ei, fie că le-a fost frică pentru că eram prea aproape de front, n-au venit. Am petrecut acel Crăciun în casa din Tighina, împreună cu Liza și Teotea Maria, care mă ajutau cu copilul. Petre mersese până la București ca să aducă fetei cărucior.

Am început să ne întrebăm unde să ne stabilim după război.

Nu aveam deloc în gând că am fi putut rămâne în Cahul sau undeva în Basarabia. După toate câte se întâmplaseră, eram hotărâți să ne așezăm în țară. Dar unde? Lui Petre îi plăcea Iașiul, iar eu n-aveam nimic împotrivă. Față de Râmnicu Sărat, era o fericire: circulau tramvaie și birje cu un cal pe străzi, pe trotuare erau felinare cu curent. Când primea câte o permisie Petre, mergeam la Iași. Era foarte frumos toamna și Petre era încântat că e și universitate în oraș. Din partea mea, nu conta prea mult, mai cu seamă că nu înțelegeam pentru cine era universitatea un avantaj. Pentru fata care nu avea nici un an, pentru mine, care nu aveam nici o clipă liberă în afara gospodăriei, sau pentru el, care era ofițer și avea o carieră în față? Dar Iași a rămas.

Am început să căutăm casă. Ne-am întâlnit cu un misit pe nume Negru, care a început să ne care

după el și să ne arate case. Era una vizavi de biserica Patruzeci de Sfinți care ne plăcuse și o alta în Tătărași. Oscilam între astea două. Apoi, într-o dimineață, Negru ne-a dus în Galata, pe deal, să ne arate o proprietate. Între două coline se întindea, în zare, valea lungă a Jijiei. Jos, mici, cu fumul pufăind, treceau agale trenurile care veneau și plecau din oraș. Se vedea tot Iașiul pe dealurile din depărtare. Sus, pe colină, bătea adesea vântul, un vânt puternic care aducea miresme dinspre pădurea de fagi și stejari care pornea dinspre partea cealaltă a proprietății și acoperea dealurile către Miroslava. Când a văzut locul, Petre s-a hotărât pe loc. Părea atât de fericit. Nu casa, care era din lemn și cu un cerdac de jur împrejur îl interesa, ci pământul. Proprietarul era un inginer silvic. Vorbea puțin, cu capul aplecat într-o parte, privirea în pământ și părea mereu apăsat de ceva. Erau vreo 17 hectare, cu vie, pădure de stejari, livadă de peri și pruni și fâneață. Drăgan a cerut 800 de mii pe tot pământul. Erau bani, dar am bătut palma. Ne înțeleseserăm cu Drăgan să-i achităm o sumă lunar. Eu primeam solda lui Petre în lei, 26 de mii, iar Petre îmi trimitea de pe front și solda lui în mărci, pe care o primea acum în plus și pe care o schimbam în lei la regiment. Drăgan s-a convins că îi putem plăti, și în toamna lui '42 a plecat. Mi-a urat să ne fie de bine casa și ne-a zis că putem avea toată

încrederea în nevasta lui, pe care o chema Ecaterina. El îi spunea Tincuța. De fapt, pământul era zestrea ei – o fostă moșie Sturza. Îmi părea într-un fel rău că îi luam pământul. I-am zis că poate să treacă oricând vrea, că e binevenit:

— Să veniți de Crăciun la noi, că am luat porc și afumăm.

— De Crăciun eu n-o să fiu cu voi, dar o să fie Tincuța, mi-a zis, apoi mi-a sărutat mâna și a plecat.

De Crăciun s-a sinucis trăgându-și un glonte în cap cu pușca de vânător.

*

Făceam multe drumuri în perioada aceea. Ba la pământ, la Miroslava, unde angajasem doi oameni să aibă grijă de cele două vaci și de calul pe care îi cumpărasem, ba la Cahul, ca să iau chiria de pe casă, ba la Tighina, unde păstrasem casa, și, cel mai adesea, la Vizirca, undeva dincolo de Odesa, unde frontul îl adusese pe Petre la începutul lui '43. Stăteam acolo într-o casă cu parchet lustruit cu ceară pe care alunecam mereu. Nu-mi plăcea. Frontul era aproape, casa întunecată, parchetul lustruit. Am stat până când ni s-au făcut la biserica din sat niște icoane pe care să le punem în noua casă și apoi am hotărât să plec.

În vara lui '43 m-am instalat la pământ, la Iași. Casa de lemn de pe deal o cumpărasem cu mobilă

cu tot, așa că de la Cahul nu am adus decât cuferele cu lucruri cu care umblasem în refugiu. Pe unele nici nu apucaserăm să le mai despachetăm de data trecută. Aduseserăm încă din primăvară pe tatăl lui Petre, să aibă grijă de pământ, că oricum la Bârlad nu mai avea nimic. Eu îi ziceam tată socru, dar oamenii îl strigau Moș Vasile. Vasile stătea în camera mică din pod, iar eu m-am instalat în două camere mai mari care dădeau cu ferestrele către valea care se deschidea. Mai era o cămăruță în care stăteau oamenii care îngrijeau de gospodărie, lipită de bucătărie. Aveam un veceu bun, din scândură, în casă.

Trebuia să fac totul singură. Petre nu mai putea veni. Ajunsese la Nikolaevna, pe Bug, urmând linia frontului, și a rămas acolo neîncetat până când s-a rupt frontul. Cumpăraserăm o căruță cu care duceam laptele la piață, aveam un docar cu un cal, cumpăraserăm porci și păsări și ne gândeam să mai luăm două vaci. Am cumpărat scândură multă să facem grajd pentru patru vaci și cal. De dimineață, cu singura rochie bună pe care o aveam, una albă, ușoară, mă urcam în docar, luam hățurile în mâini și porneam să rezolv treburile pământului. Începeam să simt din nou o siguranță, cea pe care ți-o dă locul în care știi că te-ai așezat să fie casa ta. Dar Mioara s-a îmbolnăvit în toamna aceea. Tușea și un doctor mi-a zis

că avea bronșită și că era prea periculos pentru ea să treacă iarna la pământ. Era prea vânt și prea frig pentru un copil. A trebuit să găsim o gazdă în oraș. Am stat până în primăvară în Ciurchi, acasă la Negru, cel care ne găsise pământul. Plăteam chirie și îl ajutam în schimb cu lemnele pe care le primiserăm ca ajutor de la armată. Aveam o ordonanță, Ștefan, un băiat leneș din Oltenia, care stătea cu noi și ne mai ajuta la treabă. Mai stătea și Liza din când în când, când nu mergea la Cahul să ia banii de chirie și să mai vadă pe verii rămași acasă. Despre Costică și despre părinți n-aveam în continuare nici o veste.

În primăvară, Ștefan s-a dus și a cumpărat două vaci bune, de la Dubăsari. Am făcut mii de haragi de pe pământ, ca să-i vindem. Erau foarte mulți oameni care nu aveau ce munci în perioada aceea și se adunau în fiecare dimineață în hala mare a orașului și așteptau. Am mers acolo și am tocmit oameni pentru treabă. Dar în ziua aceea, când s-a întors cu vacile, Ștefan a venit și cu vestea că s-a spart frontul și că rușii se apropie de Iași. Mi-a venit rău și m-am așezat jos. Trebuia să plecăm iarăși. Toți haragii pe care-i făcusem, butoaiele de vin din beci, vacile pe care le luasem, toate trebuiau acum lăsate în urmă. În plus, a trebuit să plătesc oamenii care lucraseră la pământ ca să pot pleca. Primisem salariul lui Petre pe șase

luni înainte, însă după ce am dat la oameni și la Administrația Financiară, n-am mai rămas cu mare lucru. Mi s-a dat o foaie de repartiție la Greci, o comună de pe lângă Caracal, pe malul Oltului.

Mi se părea foarte departe pentru câte lucruri încercam iarăși să car ca să nu se piardă. Am socotit că poate la Galați să nu ajungă rușii așa de repede și am trimis pe Liza cu Mioara, care abia împlinise un an, la vara noastră, Lucica, care se stabilise acolo cu Teotea Maria și cu Katiușa. Le-am făcut câteva bagaje mici, am împărțit covoarele și tacâmurile, o parte le-am dat lor, și unele au rămas cu mine. Le-am dat lor albumul cu fotografii, să nu se piardă, și le-am trimis înainte, cu trenul, la Galați. Am încheiat socotelile acasă, mi-am luat rămas-bun de la Moș Vasile, care a rămas singur să aibă grijă de pământ, și am pornit cu Ștefan în urma lor. Mergeam în niște vagoane mizerabile de scândură, alături de bagaje și, când am ajuns în Galați, eram plini de păduchi și mizerie. Am aflat că ar fi fost o posibilitate să ne refugiem pe Dunăre, cu vaporul, dar ar fi trebuit să mai stăm până să se poată organiza totul și rușii se apropiau tot mai mult.

Am hotărât să plecăm cu trenul, căci fiecare ceas sporea pericolul. Dar nu se mai putea nici așa de acuma. Se întrerupsese circulația civililor și nu mai

lăsau să meargă pat-vagoanele. Am întâlnit în gară un ofițer pe care-l știam și a intervenit pentru noi să ne fie trimise bagajele la București cu un tren special. Noi am reușit să ne urcăm într-un altul, tot de marfă. Mai păstrasem doar doi baloți cu lenjerie, în rest totul pusesem în trenul de bagaje. Am ajuns într-o seară de aprilie în București, dar nu a fost chip să recuperăm nimic. Trenul celălalt era într-un depozit, laolaltă cu alte trenuri de marfă cu lucruri ale refugiaților. N-aveam nici unde dormi atâția oameni, și cu un copil mic după noi, așa că după o noapte în care am tras la un grec pe care-l știam de acasă, Tracasalidis, omul ne-a rugat să plecăm, că-i e greu și lui:

— Nu am cum să vă ajut, mi-a zis el, și l-am înțeles.

Trebuia să luăm o hotărâre. Mi-a apărut în gând Mama. Am hotărât să las lucrurile în plata Domnului și ne-am înghesuit într-un alt vagon de marfă care ne-a dus în Oltenia, la Piatra-Olt. Era o stație prăfuită și un vânt uscat ridica tot colbul în aer. Am tocmit un car cu boi și am mers până la preotul Calistrat, la care fuseserăm repartizați în refugiu. A doua zi, pe patru aprilie, a fost primul bombardament american deasupra Bucureștiului. Depoul în care erau vagoanele cu lucruri ale refugiaților a fost bombardat și totul a ars. Nu știu cum, însă cu cât pierdeam mai multe, cu atâta mai ciudă îmi era pe Mama, dar

nu puteam să spun de ce: că ne ținuse în loc, sau că îmi insuflase și mie ceva din această dragoste pentru lucruri?

Părintele și băieții lui o plăceau pe Mioara și o lăsau să-și facă de cap prin curte. Cam pe atunci a început să prindă a vorbi tot mai mult. Mergea des să se joace cu copiii unui țigan, Marin, care era servitor la părintele, așa că primele vorbe pe care le-a învățat au fost înjurături, deși țiganul tot umbla după ea s-o învețe să spună „mamă", ca să nu-l cert. Mică – așa îi zicea țiganul.

— Mică, unde-i mama?

Dar, în loc de răspuns, ea înjura pe toată lumea, și aproape că o înțelegeam. La fel îmi venea și mie să fac, dar nu se putea. Numai pe Ruță, fiul cel urât al popii, nu-l înjura căci se juca cu ea toată ziua.

*

Frontul se stabilizase, și Liza a mers la Cahul cu Teotea Maria. Au trimis de acolo lână și grâu cu Ștefan, ordonanța. Ca în fiecare loc în care ajungeam, am început să facem provizii. Am cumpărat miere și brânză, le-am pus în beci la părintele și am făcut mai multe plăpumi. De la Cahul, Liza s-a întors măritată cu Iancu, un băiat din Brăila care venise ca polițist la noi în oraș. Lucica a fost la ea la nuntă, la Brăila, s-o ajute, dar eu nu m-am putut duce, că n-aveam cu cine lăsa copilul.

În vara aceea, am rămas la Greci. Ascultam la radio să aflăm unde sunt bombardamentele în Moldova. Linia frontului se apropiase mult de Iași și se întețiseră și luptele. Nu mai aveam nici o veste de la pământ și nu știam ce se întâmplă. După câteva luni, nu s-a mai putut merge în Basarabia că se tot mișca frontul, așa că nu știam nici acolo ce mai e.

Apoi, într-o zi, am auzit la radio că România a întors armele și că acum ne aliaserăm cu rușii. Nu înțelegeam nimic. În plus, din clipa aceea n-am mai primit nici un semn nici de la Petre. Seara mă așezam în poartă și mă uitam în lungul uliței, rugându-mă să apară și să nu mă lase singură cu toate.

III

ÎNTOARCEREA LUI PETRE

Petre își cumpărase din prima soldă un radio mic pe care îl purta peste tot cu el, pe front, încercând să afle ce se mai întâmplă. Însă despre noi nu avea vești deloc – nici pe unde fuseserăm repartizate, nici cum ne era. El urma frontul, în Moldova, noi eram în refugiu în Oltenia. Lui, ne-a povestit apoi, i-a fost mai greu după ce România a trecut de partea rușilor decât îi fusese când ne erau inamici pe față.

Spre sfârșitul lui august '44 erau undeva, dincolo de Nistru, când, într-o dimineață, un ofițer l-a chemat și i-a zis că nu mai luptau împotriva rușilor, ci a nemților. Trecuserăm în tabăra cealaltă. A dat drumul la radio, căci nu înțelegea cum vine asta. Nimeni nu anunțase nimic la aparat. Luptau din greu cu rușii, îi tot împingeau înapoi, și acum, dintr-odată, deveneau aliați. Sigur, cu americanii și cu englezii ar fi fost de înțeles să te aliezi, dar cu rușii nu-i venea deloc bine. Ce nu înțelegea, mai presus de angajamentele politice de sus, era cum anume exact urma

să se întâmple trecerea asta în tabăra cealaltă. Până una alta, în realitate, nemții erau cu ei de partea asta a liniei, rușii erau în tranșeele de pe partea cealaltă și, în ciuda a ceea ce se anunța la radio, dacă scoteai capul afară, tot cei de peste tranșee te împușcau. Atâta că acum erau în pericol să îi împuște și cei de lângă ei.

Însă nu era prea mult timp de gândire. Au primit ordin să se retragă, dar abia trecuseră de Nistru când rușii, care aveau trupe aeropurtate, i-au depășit, grăbindu-se către România, și dintr-odată s-au trezit arestați, mergând către răsărit. Le era limpede că, dacă apucă să treacă înapoi Nistrul, nu mai era nici o scăpare, Siberia îi aștepta. Nici vorbă de planuri în comun. Cel puțin pe moment, rușii se purtau ca o armată de ocupație. Nu îi împușcaseră, dar îi arestaseră și îi tratau drept inamici. Petre fusese luat prizonier împreună cu toată compania. Erau într-o coloană foarte lungă, de mai bine de două mii de ostași, și mărșăluiau prin colbul gros cu gândul la cei de acasă și la ce soartă îi așteaptă. Nu plouase de săptămâni de zile și era o căldură grozavă.

Au mers așa două zile întregi. A doua noapte, era o sâmbătă spre duminică, se mergea încet pe o hură de ploaie. Ajunseseră într-un sat mare aproape de Nistru. Era zece seara, se întunecase de acuma. Coloana

s-a oprit. Petre era atunci locotenent. L-a pus pe Costică Apostol, care era ordonanța lui și era mai mărunțel, să rămână în urmă în coloană și să vorbească cu niște camarazi. Până la urmă a mai găsit cinci care erau gata să fugă. Costică le-a urat noroc și a rămas în coloană.

— Domnu' locotenent, vă încurc, mi-e frică – i-a zis el, și s-au despărțit.

Era pază puternică, și totuși erau mult mai mulți prizonieri decât puteau păzi rușii, iar ei se bazau în principal pe exemplul dat – că, dacă ieșeau din coloană, îi împușcau pe loc, nici vorbă de bătaie sau de judecată. Au pândit momentul și, profitând că erau în sat, s-au dat pe lângă un gard de uluci și s-au târât printr-o curte către prima uliță, după care s-au îndepărtat încet-încet până când au ajuns la marginea satului. Erau bucuroși, deși le bătea inima să le spargă pieptul. Primul moment fusese depășit.

Au pornit îndată înapoi spre casă. Rușii le confiscaseră busolele, așa că se orientau după stele. Mâncau ce găseau, mai mult struguri și porumb, că era pe sfârșitul verii. Când n-au mai rezistat fără pâine, Petre și-a dat ceasul de aur unui băiețan care le-a dat o pâine pe el. Mergeau pe câmpuri, pe ogoare, prin vii. Era mai puțin riscant. Dacă vedeau că nu e nimeni, mai ieșeau și pe drum. Se țineau aproape de drumul către

Fălciu, căci acolo era podul peste Prut cel mai apropiat de ei. Spre dimineață i-au auzit niște câini și i-au lătrat. S-au oprit că erau rupți de obosiți – și au adormit. Erau într-o vie. Duminică dimineața, după răsărit, un sergent din cei care îl însoțiseră a pornit-o prin vie. Îl chema Treflaru, era de prin Brăila. Era lung, avea peste un metru optzeci. Ori că își căuta un loc să-și facă nevoile, ori cine știe de ce l-o fi apucat plimbarea. Cum mergea el așa, l-a zărit o fată, pesemne din sat. Venise în vie să culeagă struguri, că erau destul de copți de acuma. Sergentul era în haine militare. Când l-a văzut, fata a făcut pe loc cale-ntoarsă și a pornit în grabă spre sat. S-a oprit direct la Sovietul Comunal și a raportat. Treflaru, de frică pesemne, nu i-a spus nimic lui Petre.

Cum stăteau ei înghesuiți pe rândul de vie, au auzit la un moment dat pași. Trebuie să fi fost spre nouă dimineața de acuma. Fata se întorcea însoțită de un bărbat care venea cu o pușcă în mână. Trebuie să fi avut vreo patruzeci de ani și părea localnic, din sat. Când s-au apropiat, Petre le-a dat bineț cu voie bună. Spera că poate i-ar lăsa să plece mai departe.

— Suntem de aici, de pe aproape, lăsați-ne să ne vedem de drum. Spuneți că nu ne-ați găsit.

Dar nici vorbă. Le era și lor frică.

— Mergeți la Soviet și are să vă dea drumul acasă, le-a zis omul cu pușca.

Parlamentările tot continuau, când un alt sergent, Zgarcea, s-a dat lângă Petre să-l facă atent că arma avea închizătorul deschis și n-avea în ea nici un cartuș. Ar fi fost șase militari contra unui civil, puteau ușor să-l pună la pământ. Însă ceva îi reținea. În cele din urmă au hotărât să nu-l atace. Sperau că li se va da drumul, totuși. L-au urmat pe bărbat până la o casă, în sat, unde se instalase Sovietul Comunal. Erau mai mulți ofițeri sovietici acolo. Nici vorbă să le dea drumul pe loc. Li s-a zis că situația lor va fi analizată. Deocamdată, redeveniseră prizonieri.

*

Au pus un țăran cu arma să-i conducă spre marginea satului. Ideea era să lucreze la repararea unui pod distrus de nemți când se retrăseseră. Rușii le spuneau întotdeauna nemților „hitleriști". Pe drum, paznicul lor își ținea arma ascunsă sub haină.

— Mi-e rușine să vă duc cu arma, eu am lucrat la Galați, sergent de stradă.

Pesemne își dădea seama că prizonierii lui nu erau basarabeni. La reparațiile podului lucrau deja mulți oameni, toți bătrâni. Tinerii fuseseră luați în armată.

— Iaca, v-am adus ajutoare.

Ce mai ajutoare erau și ei, slăbiți și nemâncați cum erau!

— Chiar cu ei de n-om face podul – mai bine vezi că le-o fi foame, n-or fi mâncat cine știe de câte zile.

Era un țăran bătrân, cărunt, care le luase apărarea. I-au mulțumit pentru bunătate.

— Ileana, ia vezi, dă de mâncare la oamenii ăștia, c-or fi morți de foame.

Ileana avea casa la vreo două sute de metri de pod. Era o casă mare, cu curte și fântână. S-au dezbrăcat și ea le-a dat săpun, să se spele. Paznicul lor a intrat în casă și și-a agățat pușca acolo, într-un cui.

— Eu merg la primărie, zice că se dau cai și căruțe din cele rămase și adunate de la armata română. Vă rog să nu fugiți.

Și a plecat. N-aveau nici un gând să încerce să ia arma sau să fugă. Se gândeau că poate era o capcană. Au mâncat și au vorbit cu Ileana. Era amărâtă. Avea și ea un bărbat pe front, căzuse prizonier pe Don în '42 și de atunci nu mai avea nici o veste de la el.

Pe la patru după-amiza paznicul s-a întors și, primul lucru, a intrat să-și ia arma.

— Mergem la primărie. Am auzit că vine un procuror sovietic, și acela are să vă deie drumul acasă.

Au mers după el la primărie. Era o casă mare în mijlocul satului, cu cerdac și cu multă lume adunată în curte. Veniseră majoritatea tot pentru cai sau căruțe rămase de la armată, dar erau și mulți gură-cască

care nu știu pentru ce se adunaseră acolo. La primărie au fost întâmpinați de o femeie tânără, frumoasă și care părea binevoitoare. Avea doar vreo douăzeci și cinci de ani, dar părea să fie șefa pe linie politică în comună, poate secretară a Sovietului. Ea dădea ordine și ceilalți ascultau. N-au știut cum o cheamă. Le-a vorbit în română. Le-a zis și ea că urma să vină un procuror sovietic și că credea că le va da voie să meargă pe la casele lor. Petre s-a apucat să-i spună că sunt din Cahul cu toții, basarabeni, că sunt căsătoriți, că au copii și altele, ce credeau și ei că îi mai ajută. Se părea că basarabenilor li se mai permitea să rămână acasă, pe când cei din țară erau arestați și trimiși prizonieri la ruși. Ea părea să-și dea seama că prizonierii nu sunt de pe-acolo, dar nu i-a contrazis. Au așteptat ceva vreme în curte până a venit procurorul. I-a măsurat din priviri, a intrat în clădire și a rămas acolo. După un timp a ieșit un om și le-a zis că părea că au decis să-i execute atunci, pe loc, că erau dezertori. I-au mânat către zidul casei și i-au așezat unul lângă celălalt, cu spatele la zid. Nu puneau mâna pe ei, n-aveau curaj să se apropie prea tare, le strigau de la distanță ce să facă. Zidul dintre ferestre era prea îngust pentru toți, așa că pe Petre l-au trecut în partea cealaltă de geam, singur cu ditamai zidul în spate. Câtorva dintre cei care se perindaseră

mai înainte prin curte le-au fost aduse puști și muniție. Se așezaseră pe jos în fața lor și le încărcau. Unii aveau niște brasarde pe braț. Cineva a strigat să fie duși copiii de acolo. Îi țineau așa la zid și îi fierbeau. Era altfel decât ți-ai fi închipuit. Erau oameni care își vedeau de treaba lor prin ogradă, copiii continuau să se joace în curte, doi cai de la căruță fuseseră lăsați liberi și acum pășteau pe lângă ei, scuturând din umeri să alunge muștele.

Se lăsa seara de acuma. Li se uscaseră gâtlejurile de sete și se tot uitau la cei de pe lângă fântână, poate să le fi adus niște apă. Unul dintre cei cu pușcă a mers spre fereastră, să vadă ce se întâmplă. Pesemne că voia să meargă și el acasă. Asudaseră rău și paznicii lor de ocazie, și se vedea că le e frică, nu erau soldați și probabil că nu mai împușcaseră pe nimeni până atunci. Din casă, femeia i-a făcut semn cu mâna că să mai aibă răbdare. A ieșit în ușă împreună cu procurorul sovietic și cu încă câțiva și i-au privit pe prizonieri, dar nu puteai înțelege ce aveau în gând. Procurorul i-a zis femeii ceva în rusă, dar Petre n-a înțeles ce. Unul din curte a ridicat pușca și a ochit. A sunat telefonul în casă. Poate așteptau vorbă de la altcineva, mai de la centru? Femeia i-a făcut semn să lase pușca jos, dar el n-a lăsat-o. Procurorul și cu tovărășul lui au ieșit pe poartă, mergând spre sat.

Șefa Sovietului a intrat în casă și a răspuns la telefon. A vorbit puțin și apoi a ieșit iar. S-a uitat la ei, apoi le-a zis, tot în românește:

— Haideți, mergeți, oameni buni, că doar oameni suntem.

Abia atunci zice că i-a venit o căldură, așa, în obraji. Au făcut câțiva pași, nu știau dacă lucrurile erau de tot hotărâte sau nu. Oamenii din fața lor, cu puști, se apropiaseră, tot cu ele în mâini, dar le lăsaseră jos. Petre·a pornit încet, pe lângă casă, înapoi, la deal, către via în care dormiseră. Nu s-a uitat în urmă de frică, dar zice că ultimul dintre ei care a ajuns lângă femeie i-a mulțumit, în românește. Ce i-a zis, nu mai știa.

*

S-au întors să meargă iarăși către Prut.

Au ajuns la Fălciu dis-de-dimineață. Au rămas mai întâi mai deoparte, între copaci, să vadă ce se întâmplă acolo. Erau soldați și gărzi cu arme de-a lungul Prutului și pe lângă pod. Erau mulți oameni care lucrau pe mal să refacă podul distrus. Unul dintre camarazii lui Petre a zis că să aștepte noaptea, să treacă Prutul înot, iar Petre ar fi fost de acord, dar doi din ei nu știau să înoate. Până la urmă le-a venit în gând și s-au amestecat printre muncitorii de acolo. Mai duceau niște scânduri, mai cărau o roabă. Încet,

încet s-au apropiat de pod. Petre a luat un buștean mare de abia l-a ridicat și a pornit-o pe pod. Sufla greu, abia îl putea duce, și tot căuta un loc în care să-l pună jos, dar de spaimă a mers tot înainte. Când a trecut pe lângă ultima gardă cu pușcă, zice că și-a ascuns fața după lemnul ăla, să nu se cunoască cât de frică îi era. Un rus a strigat ceva în urma lui și s-a întors. Dar nu îl striga pe el, pe altul îl striga. A lăsat lemnul ăla mare jos abia aproape de malul românesc, într-o margine de pod. A alunecat lângă mal. S-a coborât după el și s-a uitat printre scândurile podului, înapoi. Nu se luase nimeni după el. Doi dintre camarazii lui apucaseră și ei un teanc de scânduri și o luaseră pe pod. Un gardian rus cu armă le-a arătat unde să le lase jos. N-a mai stat Petre să vadă ce se întâmplă. S-a apropiat de niște tufișuri care erau mai aproape și s-a ascuns acolo, să-și tragă sufletul.

Până la prânz, trecuseră toți. Au mers acasă la un camarad de-al lor care era din Fălciu, Cireș. Fusese luat prizonier odată cu ei, dar preferase să rămână în coloană. Au mâncat și au băut la părinții lui. Despre Cireș, mare lucru nu știau ce să le spună părinților. S-au odihnit câteva ceasuri și apoi fiecare a plecat în treaba lui. Cireș și toți ceilalți care au fost atunci în coloană au sfârșit în Siberia.

De la Fălciu, Petre a pornit spre casă, către Bârlad. Altul dintre ei a pornit către Brăila, de unde era, și

tot așa. Altundeva decât către casă nu știau încotro s-o apuce. Părea că regimentul fusese complet dezmembrat, iar așa, cu hainele militare pe ei și fără nici o informație, nu știau cum să ia legătura cu comandamentul de la București.

Ei credeau că greul fusese să treacă Prutul și că, odată ajunși în țară, erau mai în siguranță. N-a fost așa. Din pricina hainelor militare, până să ajungă la Bârlad, Petre s-a trezit arestat din nou, tot de trupe rusești. Arestau toți militarii. Din când în când îi numărau. Dacă nu ieșeau la socoteală, pentru că de acuma aveau un număr înregistrat, înhățau oameni de pe stradă și îi băgau în coloană.

I-au ținut un timp lângă Bârlad. Le era foarte foame. O dată pe zi, veneau cu o zeamă lungă să îi hrănească. Care mai aveau gamele luau în ele, care nu, găsiseră fiecare câte o cutie goală de conserve sau altceva și se așezau la coadă pentru un polonic de mâncare. I-au dus, în coloană, până la Iași. Se tot adunau prizonieri de peste tot pe drum. Se adunase o coloană enormă. Nu îi mai puteau număra, însă împușcau pe oricine ieșea din rând.

La un moment dat au oprit coloana. Zice că străbătea tot orașul. Un capăt era la Socola, spre Vaslui, iar Petre, în partea astalaltă, era sus prin Copou, la mai bine de zece kilometri mai înapoi. Gărzile căutau

să ducă din prizonieri, pe rând, să bea apă la o fântână. Erau foarte agitați, erau prea mulți prizonieri. Petre se gândea că, dacă apucă să îi scoată din oraș, nu mai era nici o ocazie să fugă, căci era mai puțin de o zi de mers până la granița cu Prutul. Acolo, în oraș, de bine, de rău mai erau oameni, se mai luau gărzile cu ceva. Plus că îi era teamă că mult n-o să mai meargă pe jos, că o să-i îmbarce în trenuri la un moment dat, și atunci adio.

S-a dat mai la marginea rândului, să se uite. De o parte era parcul, Copoul, și de cealaltă case. Au început să se miște puțin câte puțin. Înaintau. Din marginea rândului, cum mergea, a văzut o casă, pe trotuar, fără gard. Avea la stradă două uși de beci, deschise, lângă scările de intrare. A privit în urmă și a pândit un moment când garda era întoarsă și răcnea la unii care rămăseseră mai în urmă, că subțiau coloana. S-a repezit atunci, în momentul ăla, și s-a prăvălit pe scările beciului, jos. Erau doar câțiva metri din stradă, îi trecuse într-o fugă, dar nu putea ști dacă îl văzuse careva sau nu. A rămas o clipă pitulat lângă ușă, să se obișnuiască cu întunericul. Nu erau geamuri. Vedea prizonierii mărșăluind prin ușa deschisă a beciului și se ruga să nu-l fi văzut garda sau să nu aibă și altul ideea să se repeadă acolo, că ar fi fost destul ca să răscolească tot locul. În beci era un depozit de la măcelăria de deasupra, înghesuit peste

o fostă cramă. De o parte erau butoaie de vin, așezate claie peste grămadă, mai multe goale, și, de partea cealaltă, cârlige de metal în care acuma nu mai atârna nimic. O altă ieșire n-a găsit. S-a ascuns după niște butoaie. A stat acolo până a trecut toată coloana și ceva după aceea. În beci n-a coborât nimeni în timpul ăsta. Apoi a ieșit până la ușă și s-a uitat afară. Nu părea să mai fie nici o mișcare. A ieșit și a traversat Copoul, apoi a apucat-o pe strada dintre parc și Regiment. Se tot uita înapoi să vadă dacă nu se luase cineva după el. A văzut un atelier deschis și a intrat. Era un vopsitor, uns cu ulei și vopsele din cap până-n picioare. L-a rugat să-i dea niște haine de-ale lui. Și-a pitit uniforma lui de armată pe undeva și a plecat cu hainele pline de vopsea, fără să mai zăbovească, să nu-i facă vreun necaz bietului om, deși murea de sete.

*

A pornit către pământul pe care-l avea pe deal, la Miroslava, lângă Iași, să vadă ce e acolo, că nu mai știa nimic de tată-su de când plecase. A tăiat drept prin Păcurari și a ridicat dealul pe la catolici. Nu mai avea răbdare. A ajuns la pământ prin partea de jos, dinspre vale, unde n-avea poartă. Urcase dealul, pieptiș, către casă. Se copseseră strugurii, prunele și perele erau căzute sub copaci, niște haragi stăteau sprijiniți de pomi.

Când a ajuns lângă casă, a văzut că acoperișul era spart și că nu mai erau ferestre. Lipseau și scândurile bătute pe laturi care să țină la vânt. A dat ocol verandei și s-a oprit. Înapoia casei, pe buza dealului, erau două cruci înfipte în iarbă, iar pământul de pe morminte nici nu se așezase bine încă. S-a aplecat să se uite ce scrie pe cruci. Nu scria nimic. A mers la Vlahidis, un grec din Uricani, care le era vecin, dar tremura tot de acuma Petre, nu mai putea vorbi.

Acolo erau înmormântați tatăl lui, Vasile, și un soldat. Îi prinsese ultimul bombardament asupra Iașiului în casă. Tată-su nu ieșea să se ascundă în beci la bombardamente. Stătea în casă. Mai întâi, într-o noapte, un suflu de bombă i-ar fi zburat acoperișul. Erau tranșee săpate prin pădure pentru că ajunsese frontul până acolo, și mai cădeau la bombardamente bombe și pe unde se nimerea. Puțin înainte de 23 august, zice că o bombă germană căzuse lângă casă – chiar pe casă, zicea alt vecin – și o schijă îl omorâse pe tată-su în somn. Omorâse și soldatul care stătea cu el, ordonanță de-a lui Petre. Vecinii îi îngropaseră chiar acolo. Pe drum, către șosea, era plin de morminte de o parte și de alta a drumului. Parcă era o alee în cimitir drumul de pământ care pornea de la casă către mănăstirea Galata, zidită nu departe de pământul lor, pe deal. Cruci de lemn se înghesuiau una după alta. Până la urmă tot oamenii

le-au furat. Și de la ei din casă se furase mult. Scândura de pe casă, vinul din beci, vacile, haragii făcuți pentru vândut.

Vlahidis i-a dat un cojoc de cioban, un băț, mămăligă și caș, și așa a pornit-o din nou către Bârlad. Când l-a văzut vară-sa, Mieluța, s-a speriat. A stat la moșă-su, ascuns în vie. Acolo i-aduceau de mâncare și de băut. A pus de au dat telefon și a aflat că familia îi era în refugiu pe malul Oltului, la Greci. Au cumpărat finet pentru izmene, l-au îmbrăcat, i-au dat și niște bani și a pornit cu trenul către Oltenia.

IV
DUPĂ RĂZBOI

În vara lui '44 eram încă la Greci, în refugiu. Într-o seară, a venit cineva la poartă. Lătra rău câinele. Peste zi, veniseră niște ofițeri ruși și mă temeam că s-au întors. Căutau distracție. Vorbiseră cu mine în rusă și îmi ziseseră la plecare că se întorc seara, să petrecem. Teotea Maria, care venise până la noi, fusese de față și tăcuse, dar unul dintre ruși și-a dat seama că ea înțelegea limba și că nu-i căzuse bine, dar ei se purtau ca ocupanții. Seara, mă pregătisem să plec de acasă și trimisesem pe băiatul gazdei înainte, să aștepte și să-mi dea de veste când vin rușii. S-a întors băiatul și mi-a zis că rușii apucaseră pe alt drum și ajunseseră la conac. Le deschisese doamna și rămăseseră acolo. Acum însă era iarăși cineva la poartă și mă uitam din casă, de după perdea, să văd dacă să fug sau nu. Nu-l cunoșteam. Am ieșit în curte odată cu gazda, care ținea câinele.

Omul a dat să intre în curte. Era Petre.

Slab tare și plin de julituri și de furuncule după gât. Acolo, în curte, am luat și l-am spălat. Din când în când, îndemnam pe Maria să vină la el că e tata, dar fata nu-l mai cunoștea și se tot ascundea în casă. Se uita la el de după perdele. Am trimis pe Ștefan, ordonanța care era cu mine, la partea sedentară a regimentului, care era la Putinei, lângă Salcia, pe o fostă moșie a lui Malaxa, într-o casă a lui din Teleorman. Ordonanța s-a întors cu haine militare. Petre s-a îmbrăcat, s-a aranjat și a mers din nou la Regiment. L-au trimis în Banat, pe frontul celălalt, vreo două luni, apoi l-au chemat înapoi.

*

Liza ne mai vizita, dar rar. După ce se măritase, stătea de acum cu bărbată-su, cu Iancu. Crăciunul acela l-am făcut la Salcia. Petre fusese mutat acolo pe la începutul lui noiembrie și, din când în când, mai mergeam pe la el. Am stat acolo toată iarna, până în mai '45. Și Paștele tot acolo l-am prins. Lucrurile se schimbaseră. Războiul se apropia de sfârșit. Basarabia, devenea clar, urma să rămână la ruși.

Ne tot gândeam la pământul de la Iași care zăcea nelucrat. Trebuia să ne apropiem de casă. Petre s-a dus la București și a vorbit cu comandantul garnizoanei. Batcu îl chema. Era un om foarte de treabă. Niște ani mai târziu, pe strada noastră, fiul lui, doctor, a

murit după o explozie cu gaz. Lăsaseră aragazul aprins peste noapte, că era frig – și o vreme se luaseră gazele.

Petre a obținut să fie transferat la cercul teritorial Piatra-Neamț și ne-am mutat acolo. Aveam o casă pe malul Bistriței și tot timpul trebuia să stau cu ochii pe fată să nu meargă să se joace la râu. Era mai, pomii erau în floare și trupele rusești treceau de acum înapoi către Rusia. Am stat la Piatra-Neamț până la 1 octombrie '46. Atunci Petre a fost avansat căpitan și transferat la Corpul 4 armată, la Iași, în Palatul Roznovanu.

În sfârșit eram din nou împreună și la casa noastră, cea din Iași. Dar n-am putut sta la pământ. Via fusese aproape distrusă de bombardament. Totul era o paragină. Se furase tot de acolo: nu numai animalele, dar și scândurile casei, care ajunseseră mai întâi în tranșee și apoi pe la țăranii din zonă, lemnăria și mobilele pe care le adusesem de la Cahul. Cele două paturi de metal, ultimele rânduri de lenjerie, până și scaunele, totul se pierduse. De acasă îmi mai rămăseseră câteva bijuterii mărunte și samovarul cel mare al Mamei, pe care îl purtam cu sfințenie după noi oripeunde mergeam, deși nimeni nu mai bea ceai din el de multă vreme deja.

Am luat-o iarăși de la capăt.

Ne-am mutat în gazdă în oraș, într-un subsol, la familia Buțurcă, pe strada Sărărie, la cinci case de a

noastră. Am comandat mobilă. De fiecare dată când situația părea să se calmeze, ne apucam iarăși să facem paturi și să coasem plăpumi; ăsta era semnul că suntem pe cale să ne așezăm din nou la o casă a noastră și să nu mai alergăm cu toate după noi. Petre mergea la serviciu și eu la pământ, că trebuia să plătim impozit mare pe el și mai mult aducea pagubă. Omul care lucrase cu noi înainte, Neculai, plecase mecanizator la un IAS. Dădusem acum pământul în grijă la unul, Crăcană, care stătea pe acolo și care era un hoț. Din două coaste de vie care scăpaseră de bombardament, ne-a trimis în toamna aceea numai vreo două sute de litri de vin. Dar Petre n-avea timp de asta, iar eu nu voiam să fac zarvă. Ne-am mulțumit să adunăm prunele și fânul. Am cumpărat alte două vaci. Dar ne temeam că n-o să putem ține pământul. Impozitul era mare și era cale din oraș până acolo. După ce plăteam oamenii care munceau, nu mai rămâneam cu nimic.

Ne-am hotărât că, oricât de mult ne plăcea la pământ, ne trebuia și o casă în oraș. Negru ne-a arătat două case. Una în Tătărași și alta în Sărărie. Lui Petre i-a plăcut cea din Sărărie. Avea mai bine de trei mii de metri de pământ. Era a unui legionar, Dorin, care o cumpărase, dar nu apucase să stea prea mult în ea. Înainte locuise acolo soția lui Stere, fostul prefect, o

fată simplă care îl îngrijise cât fusese el închis și pe care lumea zicea că o luase de milă. Dar apoi Stere se mutase la București, unde avea altă casă și copii mari, și ea vânduse casa lui Dorin. Am bătut palma cu legionarul, dar până să-i plătim intrase deja în pușcărie. Actele au durat mult, deși un avocat se ocupa de tot. Ca să putem plăti, am tăiat în iarna aceea toată pădurea care mai era pe pământul nostru și am vândut tot aurul pe care-l mai aveam de acasă. Și așa ultimele obiecte care mă mai legau de Cahul s-au dus.

Prin martie, am gătit pentru fată pentru două zile înainte și am pornit cu trenul la Bârlad să plătesc doamnei Dorin, care avea procură să semneze ea vânzarea. Dar ea răcise și refuza să meargă la tribunal. Se simțea rău și întreaga înțelegere părea să se șubrezească. Am alergat să găsesc o birjă și i-am adus un doctor. Am plătit o taxă și am adus notarul acasă. Dar, când să semnăm actele, mi-am dat seama că în toată această alergătură cheltuisem destul, iar acum nu îmi mai ajungeau banii să plătesc casa. Venisem cu ei numărați, strânsesem cu greu toată suma și acum nu știam ce să fac. M-am scuzat și am ieșit în stradă, dar fără nici o țintă. Am apucat-o la întâmplare spre gară tot gândindu-mă cum să rezolv. Notarul se grăbea, nu mai putea sta, iar femeia se simțea rău. Pe stradă, printre oameni, l-am zărit pe Iancu,

soțul Lizei. Ce căuta el acolo, atunci, nu știu. Am alergat la el și i-am zis să mă ajute. Era fără Liza, tocmai se mutau de la Brăila la Piatra-Neamț. Mi-a dat bani și am plătit.

*

Casa din Sărărie fusese mult distrusă după război. Nu mai erau geamuri și dușumele. Câteva scânduri erau bătute în dreptul ferestrelor înapoia cărora, pe trotuar, înspre stradă, fuseseră depozitate pietrele funerare din cimitirul evreiesc care urma să fie mutat altundeva. Vara aceea ne-a mers mai bine. Luam roabe întregi de roșii și le vindeam la piață. Cumpăraserăm două vaci și câteva oi și le aduceam fân de la pământ. În toamna aceea am reparat o cameră, am tras apă și ne-am mutat în casa cea nouă. Anul acela, Crăciunul a fost mai liniștit pentru noi. Războiul se îndepărtase, aveam o casă mare, recuperaserăm pământul, care, deși nu aducea cine știe ce bani, ținea animalele. Fata creștea. Făcuserăm demersuri la Crucea Roșie și așteptam răspunsul – speram că-i vor găsi pe cei rămași acasă și vom afla că trăiesc și unde sunt.

Dar era o iluzie. Chiar cu o zi înainte de Anul Nou, în '47, l-au chemat pe Petre la Regiment, târziu, după-amiază. Când s-a întors, era răvășit și dezorientat.

— S-a terminat tot, mi-a zis el.

Regele fusese nevoit să abdice, iar cei din Regiment primiseră ordin să-i dea jos portretul chiar în acea seară. Știau că Petre e regalist și îl chemaseră special. Îl așteptau la ușa Regimentului, cu scaunul în mână. A trebuit să dea jos tabloul cu mâna lui, primise ordin. Asta era ceva nou. Războiul ne învățase cu multe lipsuri, dar acum începeam să simțim un alt fel de umilință.

Nici de la Crucea Roșie n-am primit nici o veste. Nu mai puteam lua deloc legătura cu cei rămași acasă. Lucrurile se risipiseră, despre ai noștri nu știam nimic.

Începuse colectivizarea. Se auzeau tot mai des cuvinte precum chiabur, sovrom, colectivă, exploatatori. Stabilizarea m-a prins cu roaba de vinete în drum către piață. Trăiam din ce făceam în curte și din laptele de la vaci. Petre aflase la Regiment că se schimbă banii și alergase să mă prindă înainte să vând vinetele.

Apoi ne-am trezit că ne făcuseră plan de muncă pentru pământul pe care-l aveam la Miroslava. Îl dădeam în parte cu oamenii care aveau case în vecinătate și, după ce luam partea care era a noastră, vedeam că avem de plătit taxe mai mari decât ce câștigam. Și nu mai aveam de unde să dăm. Neavând bani, începuserăm să ne predăm cotele în produse. Ne furau

toți. Oamenii de la pământ, perceptorii de cote, cei de la piață. Fusese secetă mare doi ani la rând și începea foametea. Trăiam cum puteam din salariul lui Petre. Plăteam mult ca să reparăm casa din Sărărie. Dăduserăm jos tencuiala în față și mai reparaserăm o cameră.

În august '49, Petre s-a întors de la Sfântu Gheorghe, unde fusese pentru a fi avansat maior. Am mers cu el la pământ, să aducem fânul acasă pentru vacile și oile pe care le aveam, că acum le țineam la casa din oraș. Dar n-am mai găsit fânul. Îl ridicase Primăria. Petre s-a dus să vorbească cu colectorii de taxe, iar eu am rămas să-l aștept. Stăteam pe coasta dealului, sus, unde se învârteau vânturile. Era frumos. M-am așezat. Pe marginile pământului erau tufe de soc și porumbe. Dar mai multe necazuri ne adusese pământul ăsta. Niciodată parcă nu-l stăpâniserăm cu adevărat, iar de când Vasile murise în casă nu mai aveam puterea să ne bucurăm de el, oricât îți creștea inima când priveai de sus de acolo spre valea largă, spre oraș. M-am întors și l-am văzut pe Petre. Stătea în locul în care fusese casa, cu hainele în dezordine. M-am ridicat și am mers lângă el.

— Le-am zis să ia ei pământul dacă tot ne iau tot de pe el.

Așa am pierdut și pământul. Dar n-am avut nimic de zis. Avea dreptate Petre. Nu ne mai puteam

permite să rupem din salariul lui doar de dragul de a-l ține. Și, oricum, fără îndoială că într-o zi tot ni l-ar fi luat. În seara aceea, când s-a întors de la Regiment, Petre tremura tot.

— Mi-au dat plicul galben, a îngăimat.

*

Îl dădeau afară din armată. Se așezase pe un scaun și respira greu. I-am dat un pahar cu apă. Se pierduse rău cu firea, îmi spunea că nu-i mai rămâne decât să se omoare, că oricum nu mai avem cu ce trăi. Fără banii lui, fără nimic rămas de vândut, cu lucrurile pierdute, cu o casă de reparat și fără știre despre ai noștri – așa eram atunci.

Am pornit să mergem prin cartier, să ne liniștim. L-am luat de mână și-l duceam eu, îi vorbeam, îi arătam lucruri prin curți, case, ne vedeam cu oameni care ne salutau, fără să ne cunoască pe nume. Curios că ce a părut să-l îmbărbăteze cel mai mult era că nu-și închipuia ce se poate întâmpla mai rău pentru noi. Părea că suntem în punctul cel mai de jos în care ne puteam găsi.

A hotărât să se întoarcă, la 35 de ani, la visul lui din școală, profesor de istorie, după o carieră întreruptă ca militar. A mers la Bârlad și și-a adus actele. S-a înscris la facultate, căci examenul urma să fie în câteva zile. Dar nu avea haine civile. Soțul Lizei i-a

trimis o haină de-a lui, să aibă pentru examen, iar cu materialele la care aveam dreptul, de pe cartela cu puncte pe care o primiserăm, i-am făcut două cămăși. Cartelă de pâine nu ne dăduseră, ziceau că nu avem dreptul. Mâncam în fiecare zi mămăligă și lapte.

Cu o zi înainte de examenul la facultate, a venit cineva de la Primărie și a început să ne bage chiriași în casă: un fost ofițer din armată, concediat și el. Li se părea că avem prea mult spațiu. Ajunseserăm să stăm în două cămăruțe, în spate, într-o casă a noastră în care acum eram considerați niște locatari ca și ceilalți. Dar nu puteam protesta, nu aveam cui ne plânge. Comunismul abia începea și, fără să știm cum, ajunseserăm să fim considerați chiaburi și trebuia să plătim pentru asta. Nu după mult timp, ofițerul pe care îl instalaseră în casă a fost arestat și a ajuns să se mute în casa noastră un securist, Spiridon.

Pe 7 august Petre a mers la examen.

Mă gândeam la cei rămași acasă. Ce se întâmplase cu ei? Într-o zi, fiind la geamul care dădea spre stradă, am văzut poștașul care îmi făcea semn să ies să-i semnez pentru o scrisoare. Ne scria Mama, care, după opt ani de lagăr în Siberia, ajunsese servitoare în Kazahstan. Întâmplarea a făcut ca acolo să dea de cineva care căpătase dreptul să se întoarcă în România și știa de noi. Ne-a scris să o aducem acasă și,

prin Crucea Roșie, în cele din urmă am reușit. În primii ani de Siberia nici nu știuse unde se află. Stăteau în bordeie, sub zăpadă, și se țineau de niște funii lungi când ieșeau să meargă la muncă, să nu-i ia viscolul. Mama era ajutoare la bucătărie și mânca pâine cu ulei ca să reziste la frig. Supraviețuise, dar parcă n-o mai atingea nimic din ce se întâmplă. Pe drumul de întors din Kazahstan se oprise la Moscova să viziteze orașul. Ajunsă acasă, analiza atentă fiecare obiect, întrebându-mă dacă era din cele salvate de la Cahul. Doar tenacitatea mai rămăsese din femeia care fusese înainte. S-a zbătut la Crucea Roșie și a aflat în cele din urmă că tata murise la Penzo, lângă Moscova, puțin după ce pierduserăm Basarabia. Fusese transferat spre altă închisoare de la Cahul și în acte apărea că murise de inimă. Dar cine putea ști? Unde era îngropat, nu știa nimeni. Și nici despre Costică nu se știa nimic precis. Dispăruse fără urmă, nici un semn n-am mai avut vreodată de la el, nici unde murise, nici cum, nici dacă se știa unde e îngropat, nimic. Vorba era că fusese împușcat când încerca să treacă înot Prutul, să vină după noi, dar eu n-am vrut să cred asta vreodată.

Petre a trecut examenul și a devenit student. Maria împlinise șapte ani și se pregătea de acum să o pornească în lume. I-am găsit loc la o școală care era chiar pe strada noastră, la câteva case distanță. Într-o

bună zi, în toamna aceea, m-am așezat la geam, de unde se vedea toată strada la vale, să-i privesc. Au pornit împreună, unul lângă celălalt, coborând grăbiți printre castanii care se scuturau, la colț s-au despărțit, Mioara a intrat în curtea școlii, Petre a privit o clipă în urma ei s-o vadă plecând bine, și apoi a apucat-o pe drumul lui înainte, iar eu am rămas înapoia geamului, cu strada pustie în față, să fiu acolo pentru ca să-i întâmpine cineva când aveau să se întoarcă.

Tania (Tatiana) la vârsta de trei ani (1919), cu bunica din partea mamei (Babușca), Elisabeta Lecața, născută Dimov.

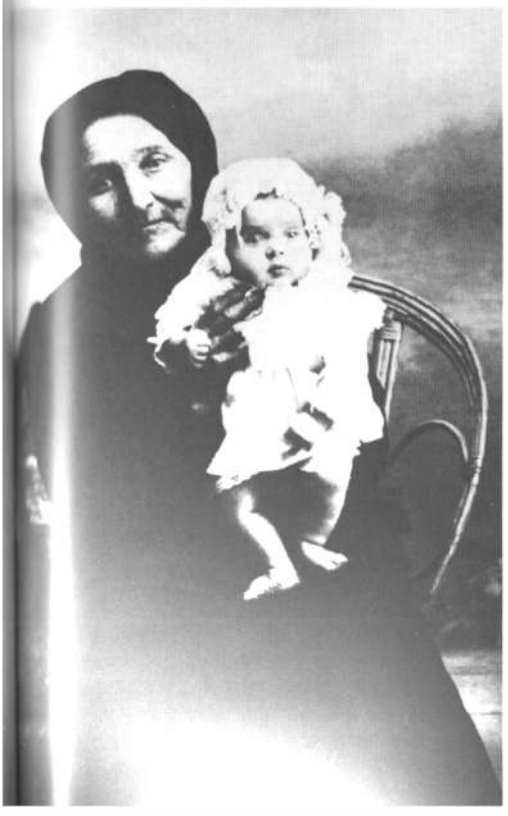

Bunica din partea tatălui, Zamfira Cepalo, cu verișoara Taniei, Aneta (care a trăit doar patru ani), în 1915.

Părinții Taniei, Elena și Neculai (Papa) Cepalo, circa 1925.

Tania, în dreapta jos, împreună cu sora, Liza, pe scăunel, alături de mama, Elena Lecața, și de frații ei Constantin și Andrei (acesta din urmă, alături de soție și copii). Circa 1923.

Cei trei copii ai familiei Cepalo: Liza, Costică și Tania, în 1938.

„Învățând pentru examenul de fine de an al clasei a VII-a sub bolta de viță". Tania (în dreapta) cu verișoara Lucica, Cahul, 20 iunie 1935.

Fotografie de grup la absolvirea liceului (1936). Tania este în picioare, în extrema dreaptă; Lucica, așezată, în centru.

Petru Ionașcu, soțul Taniei, la absolvirea Școlii de Ofițeri de la Sibiu, 1937 (*st.*). Tania la vârsta de 22 de ani, în 1938 *(dr.)*.

Petru Ionașcu (primul din stânga, rândul din mijloc), la absolvirea Școlii de Ofițeri de la Sibiu. Regimentul lui a fost staționat la Cahul în 1937.

Petru (în centru, pe rândul de sus), comandantul Companiei a 3-a, pe front, la 24 iunie 1944.

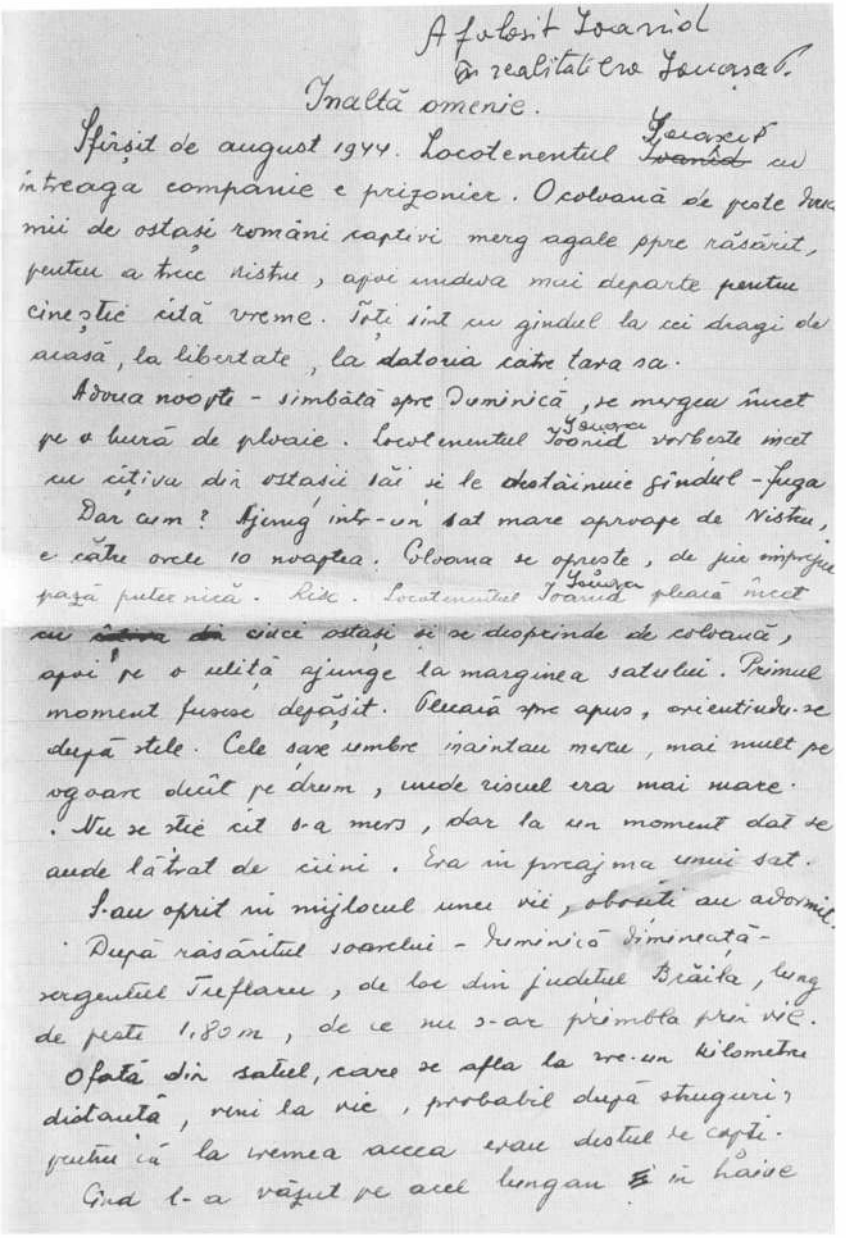

A folosit Ioanid
în realitate Ionașcu.

Înaltă omenie.

Sfîrșit de august 1944. Locotenentul Ioanid Ionașcu cu întreaga companie e prizonier. O colvană de peste două mii de ostași români captivi merg agale spre răsărit, pentru a trece Nistru, apoi undeva mai departe pentru cîneștie cîtă vreme. Toți sînt cu gîndul la cei dragi de acasă, la libertate, la datoria către țara sa.

A doua noapte - simbătă spre Duminică, se mergea încet pe o bură de ploaie. Locotenentul Ioanid Ionașcu vorbește încet cu cîțiva din ostașii săi și le destăinuie gîndul - fuga

Dar cum? Ajung într-un sat mare aproape de Nistru, e către orele 10 noaptea. Colvana se oprește, de jur împrejur pază puternică. Risc. Locotenentul Ioanid Ionașcu pleacă încet cu cinci ostași și se despînde de colvană, apoi pe o uliță ajunge la marginea satului. Primul moment fusese depășit. Plecară spre apus, orientîndu-se după stele. Cele șase umbre înaintau mereu, mai mult pe vgoare decît pe drum, unde riscul era mai mare. Nu se știe cît s-a mers, dar la un moment dat se aude lătrat de cîini. Era în preajma unui sat.

S-au oprit în mijlocul unei vii, obosiți au adormit. După răsăritul soarelui - Duminică dimineață - sergentul Treflaru, de loc din județul Brăila, lung de peste 1,80 m, de ce nu s-ar primbla prin vie.

O fată din satul, care se afla la vre-un kilometru distanță, veni la vie, probabil după struguri, pentru că la vremea aceea erau destul de copți.

Cînd l-a văzut pe acel lungan în haine

Povestea traversării Basarabiei după 23 august '44, scrisă de mână de bunicul Petre Ionașcu în anii '80. Mai târziu, bunica a notat pentru urmași că bunicul folosise în povestire pseudonimul *Ioanid*.

Bunicii mei Petre și Tania (Bucu și Buca), așa cum mi-i amintesc din copilărie (circa 1980).

Tania la fereastra camerei ei, în 1937 *(st.)*. Acasă în Basarabia după 50 de ani. Bunica Tania în 1990, fotografiată de mine în fața aceleiași ferestre *(dr.)*.

Tania în fața hanului din Cahul deținut odinioară de familia mamei, unde și-a petrecut copilăria.

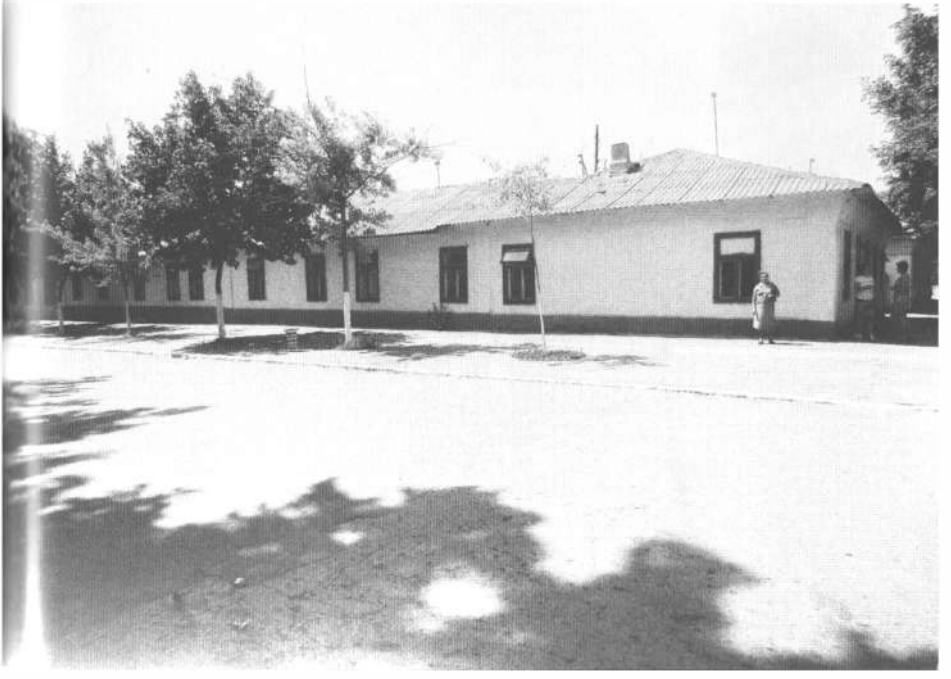

Bunica Tania în 1990, la 74 de ani, fotografiată de mine în fața porții casei ei.

În curtea casei de la Iași, în anii '90, împreună cu bunica Tania (în centru), sora ei, Liza (în stânga), și verișoara lor Lucica, nașa mea (în dreapta).

Post-scriptum

O COPILĂRIE ALĂTURI DE BUNICI

În 1946, Bunicul a cumpărat o casă în Iași, pe strada Sărărie, cu banii din solda de război. Era ofițer. Făcuse Școala Militară la Sibiu. S-a gândit că va fi bine pentru urmași, că e oraș universitar, mare, și că în Iași se va găsi mereu ceva de făcut, de treabă. După război, terminase el însuși facultatea la Iași și ieșise profesor de istorie.

La vremea aceea, era deja căsătorit cu Bunica. Ea era basarabeancă din Cahul, el era răzeș de pe lângă Bârlad. El zicea că e „răzeș". N-a detaliat vreodată ce anume voia să zică cu asta, dar cumva avea în vedere că era țăran și fiu de țăran, oameni care munceau pământul, și cam atât.

Pe el îl chema Petru, dar Bunica îi zicea Petre. Petru Ionașcu. Pe ea o chema Tatiana, însă sora ei și adulții îi spuneau Tania. Bunicul îi spunea pe nume doar când vorbea despre ea cu alții. Când vorbea cu ea, i se adresa cu „măi". Cel puțin eu nu l-am auzit vreodată

să i se adreseze altfel, deși poate pe vremea când erau tineri îi spunea pe nume.

Eu le ziceam Buca și Bucu. Așa am apucat, de când eram copil. Și așa a rămas.

În casa asta cumpărată de bunici mi-am petrecut copilăria, alături de ei și de părinți. Când au cumpărat casa, era o ruină. În foametea de după război, geamurile fuseseră sparte, dușumelele și o parte din cercevele furate. Totuși, Bunicul a cumpărat-o, în special pentru că avea mult pământ. Îi plăcea foarte mult pământul Bunicului, să-l aibă, să-l lucreze. Și mie îmi place.

Bunicii s-au apucat să refacă casa, încetul cu încetul. Au reparat întâi o încăpere, să aibă unde să stea. Au pus la loc ferestre și dușumele, au tras iarăși apă, au desfundat canalizarea, au cârpit tabla de pe acoperiș, au văruit.

Casa avea și o mică istorie. Fusese construită cândva înainte de 1900 și vândută de mai multe ori, până când fusese cumpărată de Constantin Stere, pentru o vreme prefect al Iașiului. Stere o refăcuse integral, transformând-o într-o casă de tip vagon. Pe o parte se înșirau încăperile, iar pe cealaltă, un hol nesfârșit din care se intra în ele. La capătul casei își construise un observator astronomic, pentru că era un pasionat astronom amator. Din casă, se urca pe o

scară metalică, în spirală, într-un turn cu pereți ranforsați, într-o încăpere mică, pătrată, de unde puteai urca și mai sus, în cupola propriu-zisă, unde era o lunetă așezată pe un picior de fontă, greu. Când fusese construită, cupola glisa pe niște roți metalice. De afară, arăta ca o jumătate de lubeniță de Oltenia, cu felii de culori diferite. O felie din cupolă se dădea deoparte cu ajutorul unui mecanism de roți dințate și pe acolo puteai privi prin lunetă, spre cer. La mutarea lui la București, casa rămăsese soției lui Stere, care o vânduse mai departe unui legionar. Bunica spunea că o cumpărase de la ea printr-un *misit*. Un intermediar, adică.

La începutul secolului, casa era, pare-se, înconjurată de copaci. Pădurea lui Stere – așa era numită de cei de atunci zona. Într-unul dintre copaci, un păr bătrân, Stere își făcuse o căsuță din lemn, în care își avea biroul. Urca și lucra acolo, de unde puteai privi spre Aroneanu și peste Prut, spre Basarabia.

La un moment dat, a venit sistematizarea, iar pădurea a fost tăiată. Prin fața ferestrelor casei s-a trasat un drum îngust, numit oficial stradelă. Casa a ajuns să mărginească pe o latură proprietatea, și toate ferestrele au ajuns la stradă. Oricine de pe stradă putea să bată în geam, dar, de fapt, se întâmpla foarte rar. Oamenii respectau casa ca pe o graniță. Însă dimineața

devreme, când era încă liniște, sau seara târziu, când ne băgam în pat, auzeam vorbele și pașii celor care treceau pe stradă. Dacă n-ar fi fost pereții, i-ai fi putut atinge cu mâna.

Multă vreme, strada din fața ferestrelor a fost pietruită. Un compresor greu trecea, din când în când, vara, cu ruloul lui mare de metal peste pietroaiele colțuroase de râu, să le domolească, dar fără prea mare succes. Nu puteai merge cumsecade pe stradă nici cu mașina, nici cu bicicleta. Camioanele nu aveau voie deloc. Totuși, mai treceau. În special cel de gunoi, cu doi țigani stând pe treapta din spate, în picioare, ținându-se, ca niște marinari de catarg, de baierele de pe urmă ale mașinii.

Când a cumpărat Bunicul casa, din toată pădurea mai rămăseseră doar câțiva copaci bătrâni. Părul în care își avusese Stere biroul se uscase, iar Bunicul l-a tăiat. A mai rămas un tei bătrân, în colțul dinspre stradă al proprietății, care a fost cruțat. Pe de o parte pentru că era falnic și viguros, pe de alta pentru că, după sistematizare, rămăsese în afara curții, chiar la gard – și nu era clar cui aparține. Mirosea grozav primăvara, când înflorea. Albinele, dar și rădaștele zburau în jurul lui zumzăind pentru câteva zile sau fâlfâind din aripi, serile. Primăvara, copiii se urcau în el să culeagă flori de tei pentru ceai. Se urcau din

stradă, pe gard, rupeau crengi și le aruncau pe jos, iar Bunica îi suduia pentru că trebuia să mătură după ei. Alteori, săreau gardul și furau crini.

O altă fâșie din proprietatea lui Stere, pe care noi o numeam *fundac*, fusese tăiată ca să lase cale de acces către câteva case și către o potecă ce cobora abrupt către cartierul din vale, printr-o curte. Sub fereastra casei care dădea spre fundac, Bunica pusese crini regali, albi. Primăvara înfloreau și miroseau amețitor și greu. Mama nu-i suporta, spunea că miros a înmormântare și a cimitir.

De partea cealaltă a casei se întindea curtea. Era o curte mare, trebuie să fi fost mai bine de trei mii de metri când cumpăraseră. Spre vale, curtea se încheia într-o râpă, după care dealul se prăvălea abrupt, spre Țicău, cartierul mărginaș și rău-famat, interzis copiilor, cu case prăpădite de chirpici care se înșirau spre marginea orașului între două coline despărțite de o apă care adună scursurile tuturor – numită Cacaina. În discuțiile cu noi, copiii, Bunica o numea Calcaina. Era foarte pudică Bunica.

Strada Sărărie marca cumva granița dintre cei de sus, care stăteau încă în oraș, în cartierul de case vechi, dar solide, și țicăuani, oameni sărmani și amărâți, care nu reușiseră să se ridice și stăteau încă în case prăpădite, pe ulițe neasfaltate, în care glodul

ajungea până la șireturi când ploua, iar apa se lua de la pompa din capul străzii.

Iarna ne dădeam cu sania pe panta abruptă care cobora dinspre stradelă spre Țicău, în prima zi când ningea. Îi zicea Strada Toamnei. A doua zi, cei din vale puneau cenușă și sania nu mai aluneca.

Prin anii '50, Bunicul a hotărât să vândă partea din vale a curții. Se temea să nu i-o ia comuniștii. Îl considerau chiabur, deși el era răzeș. El singur se gândea că ar fi putut să pară că are prea mult pământ, față de alții, deși îl cumpărase cinstit, din soldă. Acum însă i se reproșa că servise în armată pe vremea regelui. Așa că Bunicul a oftat și a vândut cam jumătate din pământ – cel dinspre râpă.

Cam tot pe atunci a decis să-și arunce arma în fântâna din curte, pe care apoi a astupat-o, să nu cadă vreun copil neatent în ea. Pentru ofițeri, era cumva degradant sau măcar dezamăgitor să trebuiască să-și predea armele comuniștilor, așa că cel mai adesea pretindeau că le-au pierdut. Ani mai târziu, așa am moștenit sabia de paradă a lui Nicu, soțul Lucicăi și nașul meu, ascunsă cu mândrie ani de zile, deși era un motiv suficient de pușcărie.

Cu banii luați pe jumătatea de curte vândută, bunicii au continuat reparațiile casei: au hotărât să o îmbrace în calcio vecchio căci, în drum spre casele lor din Țicău, copiii scriau măscări pe pereți. Pe noua

tencuială zgrunțuroasă și aspră, copiii trăgeau linii cu creta colorată de-a lungul casei, dar măcar nu mai puteau să scrie. O vreme casa a fost vernil, apoi bej, ocru și tot așa. Primăverile, după ce se topeau zăpezile care stătuseră lipite la temelie pe lângă pereții dinspre stradă ai casei, se vedeau în dâre ca niște maluri de continente toate fostele culori ale casei.

Pe vremea bunicilor, împărțeala trebilor în familie era clară: bărbatul muncea să aducă bani în casă, construia, repara și făcea muncile grele, iar femeia ținea gospodăria și se îngrijea de copii. Bunica gătea, spăla, călca, se ocupa de animale și de fată – de mama. Deși locuiau în oraș, țineau vacă, porci și păsări. Toată lumea care stătea la casă ținea. Pe lângă animale, își creșteau cam toate legumele de trebuință în grădina casei. Și își pusese Bunicul și un pic de vie, să aibă vinul lui.

Felul lor de împărțeală a trebilor nu s-a transmis și la generația următoare. În anii '60, mama a făcut facultate și a devenit profesoară. Și tata lucra, desigur. Și așa am ajuns noi, nepoții, spre sfârșitul anilor '60 și începutul celor '70, în grija bunicilor.

Bunicul făcea focul la cazan, în beci, pentru apă caldă, însă Bunica făcea focul în sobe și ducea cenușa. El se îngrijea să curețe coșurile și să cumpere lemne, să aducă drujba și să taie butuci, însă ea le crăpa și le ducea în magazie.

Aveam două beciuri la casă: unul în față și altul în spate – și îmi plăcea să-i însoțesc pe bunici când coborau în beci. În față coboram cu Bunicul la cazanul de încălzire pe care îl zidise el acolo, cu puțin ajutor. În copilărie făcea focul cu huilă sau brichete de cocs și arăta ca un fochist de locomotivă cu aburi, plin de funingine. Mai târziu, când tot ce se putea arde se scumpise, Bunicul a adus de la fabrica de plastic reziduuri de plastic și făcea focul cu ele. Scoteau un fum cumplit de la care te ardeau ochii. Majoritatea deșeurilor arătau ca niște nasturi mai groși din plastic de diferite culori, iar când începeau să se topească se amestecau foarte frumos. În beciul din spate mergeam și cu Bunica, și cu Bunicul. Ea ținea acolo, într-o ladă cu nisip, rădăcinoasele pentru iarnă, cartofii, pătrunjelul, țelina și morcovii, și mă trimitea uneori să-i aduc. Deși era plin de păianjeni, îmi plăcea să merg, s-o ajut. Cu Bunicul mergeam când trăgea vin, căci avea acolo damigenele, pe niște bănci din scânduri late. Mă învăța și pe mine să trag din furtun și să-l bag în sticlă exact când vinul ajungea la capăt, însă înainte să ne ajungă în gură. Era o chestie de mândrie să fii în stare să tragi vinul cum trebuie, nu ca cei de la oraș.

Umblam după ei și îi ajutam pe bunici la tot ce era de făcut. Nu mă obliga nimeni, îmi plăcea și cred

că și lor le plăcea foarte tare să-mi arate cum să fac. La începutul verii culegeam căpșunele și vișinele, toamna merele, perele, prunele, iar în noiembrie gutuile. Udam straturile cu furtunul și legam roșiile, verificam zilnic castraveții, să nu se facă prea mari, scoteam ceapa și usturoiul din pământ, știam să aleg frunzele potrivite pentru sarmalele în foi de viță. Toamna, culegeam strugurii, îi zdrobeam, învârteam la teasc și beam must direct din lighean, când se limpezea, luptându-mă cu viespile care roiau să bea și ele.

Mă țineam după Bunicul prin grădină și îi aduceam radioul când mă trimitea după el. Toată viața umblase cu radioul după el. Pe vremea aia avea un aparat micuț, portabil, cu baterii, într-o învelitoare din piele de porc, maro, anume croită pentru aparat, cu o curelușă de piele încât să poți atârna aparatul în pom. Era aparatul celui care lucrează pământul, și Bunicul îl atârna în grădină când lucra și-l lăsa să meargă cât umbla cu treabă prin grădină. Din când în când mă mai trimitea după el să i-l aduc mai aproape. Rămăsese cu ideile de țăran Bunicul, deși făcuse facultate, trăia la oraș și fusese profesor: voia să aibă tot ce îi trebuie în grădina lui și, dacă se putea, să nu cumpere nimic de la piață.

Bunica mă trimitea la păsări, să le dau cojile de pepene sau ce mai rămânea din pâinea veche ori să

iau ouăle. Îmi plăceau foarte mult găinile, și la un moment dat mi-au cumpărat și mie vreo două, din cele mici, zise americane. Le lăsam uneori libere să mai ciugulească prin curte, iar seara mă trimitea să le mân înapoi în coteț. Dacă însă se suiseră deja prin chioșcul de vie, le lăsau să doarmă acolo, nu se supărau.

Mă trimitea și să întind rufele în pod Bunica. Urcam cu ligheanul pe cap scara în spirală care ducea în observatorul astronomic și de acolo intram în pod. Era lung cât toată casa și știam că trebuie să merg pe mijloc, căci tavanele erau din lut lipit cu paie și, deși eram copil, se temeau să nu cedeze dacă pășeam pe alături. Era grozav în pod: era cald, intra lumina prin cele câteva luminatoare și puteai să vezi razele, pentru că era mult praf de la lut. Erau vechi cuiburi de viespi din care viespile plecaseră, căci Bunicul le afuma când le vedea, erau tot felul de obiecte de demult, duse acolo cu ideea că poate vor mai folosi cândva și, desigur, uitate îndată de toată lumea, erau ziare și almanahuri vechi. Știam și că undeva în pod se zicea că Bunicul și-ar fi ascuns pistolul sub grindă, să nu-l predea, dar n-am știut vreodată dacă chiar era adevărat.

Înainte să merg la școală, iar apoi în vacanțe, stăteam lângă Bunica în bucătărie când gătea. De Cră-

ciun și de Paște era grozav. Spărgeam nucile într-un vas mare, lucitor, de alamă, cu grijă să nu zdrobesc miezul, iar cojile le puneam să ardă în plita din bucătărie, cu ochiuri, la care Bunica cocea foițele de aluat pentru „pelincile Domnului". Noi le spuneam turte și le însiropam cu miere de salcâm îndoită cu apă. Dădeam nucile printr-o mașină specială care fărâma miezul și îl făcea pulbere, iar apoi îl presăram pe fiecare foaie. Avea Bunica și o mașină de tocat carne, roșie, la care se atașau diferite terminații. Vara făceam bulionul de roșii cu ea, iar de Crăciun umpleam cârnații. Înainte să-i umplem, Bunica prăjea un pic de umplutură și ne dădea, mie și Bunicului, să gustăm. „Mai trebuie usturoi", zicea el. Mie mi se părea bună întotdeauna.

Mă trimitea Bunica după usturoi la cămară. Îmi plăcea să intru acolo, era o încăpere lungă, cu ușa și cu rafturile pline de ce făcea ea: dulcețuri și compoturi, și zacuști, și costiță afumată și așa mai departe. Mă învățase Bunicul cum să fac focul la afumătoarea din curte, ca să urce fumul pe unde trebuie, iar Bunica îmi arătase cum să sparg sâmburii de la caise, pentru dulceață, fără să-i fărâm. Pe un perete, Bunica atârnase niște pungi albe de pânză, croite de ea, pe care scrisese frumos, cu carioca: Tei, Mentă, Sunătoare, Mușețel și așa mai departe. Acolo aduna frunze pentru ceai, ordonat. Îmi plăcea să le miros.

Era foarte multă tihnă în casa lor, atunci, și toate păreau că sunt cum trebuie să fie.

După ani de zile de tribunal, Bunicul a reușit să scape de familia Spriridon – un securist băgat cu forța în casă în anii '50 și care refuza de ani de zile să se mute în vreun apartament oferit gratuit de stat, la bloc, în oraș, deși stătea la noi fără acte. În final, au acceptat și s-au mutat. După plecarea lor, la începutul anilor '70, bunicii s-au mutat în partea „din față" a casei-vagon, cu intrare separată, și noi, copiii, după ei. Părinții au rămas „la mijloc", iar „în spate" a rămas zona chiriașilor.

Doar la Bunicul era televizor, și el ieșea seara în ușă și striga după noi să venim de la joacă să vedem desenele, pe Mihaela. Avea biblioteca plină de *Magazin istoric*, pe care îl colecționa, și de cărți de istorie – pasiunea și meseria lui, totodată. Dintr-o vizită la Sarmizegetusa, capturase un sfeșnic din piatră cu convingerea că e de pe vremea dacilor și îl ținea pe televizor, pe un milieu. Lângă soba de teracotă a ținut o vreme și una pe motorină, care părea foarte modernă pe atunci. Era simplu de folosit: deșurubai un capac și turnai motorină pe sus, după care aprindeai un arzător și învelișul exterior de tablă se încălzea. Li se părea un progres față de soba pe lemne, pentru că nu genera cenușă, dar, desigur, mirosea în casă a

motorină, așa că, în final, până să treacă pe gaz, tot la lemne și cărbuni s-au întors. Mă învățaseră cum să aprind focul, când să închid portița cea mică și cum să scot cenușa cât să n-o împrăștii prin casă.

Deși încerca să pară aspru, căci fusese militar, când refăcuse sobele, Bunicul făcuse un prichici special după sobă și pentru animale, să stea la cald câinii sau pisicile. Uneori, când mergea la culcare la prânz, chema și câinele. Ieșea după el în prag și îi zicea scurt: „hai!". Îi arăta după aceea că locul lui e după sobă, nu îl primea în pat, totuși prefera să nu doarmă singur. Sforăiau amândoi care mai de care.

A ținut întotdeauna chiriași, căci în casă se bazau doar pe salariul lui. Închiria în total patru încăperi, toate minuscule, una din ele sus în observatorul astronomic. Nu știu cum, la un moment dat a închiriat unor sași care veneau să studieze limbi străine la universitate, iar apoi ei i-au adus pe următorii, așa încât ani de zile am avut în curte generații după generații de chiriași de prin zona Brașovului.

Deși chiria era foarte mică, pe măsura camerelor, Bunicul reușea să-și chiverniséască în așa fel câștigurile încât să țină toată gospodăria, fără ajutor de la cei tineri. Era foarte chibzuit Bunicul. Își ținea socotelile pe niște caiete mici, dictando, numite VOCABULAR. Scria, ordonat și caligrafic, pe coloane: Pâine – 1 leu

50 de bani, Măsline 3,40, Baterii 2,70, Mioara 200. O împrumutau adesea pe mama cu bani deși bunicii trăiau dintr-un salariu. Îi spuneau Mioara fetei lor, deși o chema Maria. După ce ne-am născut noi, copiii, îi spuneau „mamă-ta". „Tare-i repezită mamă-ta asta a ta. Nu știu cu cine seamănă", spunea Bunica.

Bunica era blândă. „Lasă de la tine, să nu fie hulă în casă." Cel mai adesea, ea tăcea și nu răspundea. Poate din cauza asta, uneori o vedeam că vorbea singură. Spunea, pesemne, ce ar fi avut de spus dacă nu ar fi preferat să lase de la ea și să țină liniștea și armonia în casă.

Vorbea singură mai mult când gătea. Și gătea zilnic, pentru fiecare masă: mămăligă cu lapte, brânză cu smântână, rinichi cu sos, creier pane, frigănele cu mazăre, tochitură moldovenească, mâncărică de cartofi, de gutui sau de prune uscate, varză călită, pilaf cu pui, friptură de porc la tavă, știucă umplută, răcituri de curcan, borș de sfeclă, de perișoare, de cocoș, supă à la grecque, budincă de pâine uscată, griș cu lapte, plăcinte cu mere, cu vișine sau dovleac, papanași cu smântână, cremă de zahăr ars și câte și mai câte. Mâncarea ținea loc de vorbe. Mamele și bunicile își arătau dragostea față de copii și soți gătindu-le.

Bunicul era pofticios. În vreme ce lua masa de prânz, deja plănuia ce vrea la masa de seară.

— Deseară faci salată orientală, cu măsline.

— Bine, Petre.

— Cu ceapă roșie.

— Bine.

După-amiezile, Bunica mai ațipea uneori în fotoliul ei pat. Ațipea des după-masă, dar nu se culca propriu-zis niciodată la prânz. Parcă nu se cădea să doarmă comod, în pat, învelită. Bunicul venea din grădină, unde lucra zilnic când venea de la școală, lăsa pantofii „răi", de grădină, la ușă, intra ușor în camera de zi și îi punea mâna pe umăr:

— Măi, dormi?

O scutura puțin:

— Dormi?

— Nu dorm, Petre, zi.

— Nu, lasă, dormi.

— Nu mai dorm, zi.

— Pune-mi să mă spăl atunci.

Bunica se ridica și îi aducea ligheanul de tablă în camera cea bună, un prosop și săpun. Încălzea apa pe aragaz, aducea și îi turna apă clocotită peste cea rece. Dădea cu mâna prin ea, s-o încerce – până părea potrivită. Îl săpunea, și apoi Bunicul se spăla frecându-și un picior de celălalt, în lighean. Adesea, când încheia, îi întindea picioarele să i le șteargă, pentru că îi era greu să se aplece. Însă nu era nimic

nepotrivit în asta, așa fusese întotdeauna și așa erau relațiile dintre bărbat și femeie pe vremea lor.

Seara, Bunicul cobora în beci și scotea vin. Avea o măsură: o sticluță de lapte bătut de jumătate de litru, pe modelul celor de lapte, cu capac de staniol, dar mai mică. Din sticla aceea umplea fix trei pahare de vin. Două pentru el și unul pentru ea. I se părea absolut echitabil așa – și ei la fel.

Țineau amândoi foarte mult la noi. Bunicul își manifesta afecțiunea oferindu-ne lucrurile crescute de el în grădină. Venea la noi din când în când cu vreun măr, gutuie sau strugure. Era mândru de ce creștea și, desigur, avea nevoie de cineva căruia să i le dăruiască. Îi dădea un sens grădina aia.

Nu ne spuneau niciodată că ne iubesc pe noi, nepoții, dar nici nu era nevoie – simțeai din tot ce făceau. Nu prea vorbeau ei de sentimentele lor cu cuvinte. Odată, pe când stăteam acasă cu oreion, și Bunica mă trata cu zeamă de ridiche neagră, sora mea era dusă la o olimpiadă. Îmi lăsase vorbă că totul va fi bine atâta vreme cât steagul pe care îl ridicasem în caisul din spatele curții rămânea drept. Nu era cine știe ce drapel: o bucată de perdea de Pașcani prinsă pe un băț de prin curte. Și că ar fi semn că are probleme dacă steagul va cădea de la locul lui. Or bătuse vântul tare și steagul căzuse. Mă uitam de la geam,

cu o bonetă albastră pe cap, numită „cosmonaut", căci era ca o cagulă care îți acoperea și bărbia, și nu știam ce să fac, că afară nu mă lăsau să ies. În cele din urmă i-am povestit Bunicului toată treaba. „Ei, na!", a zis el. Însă apoi, fie că era vorba de olimpiada de istorie, și-i creștea inima, că era domeniul lui, fie că a vrut să-mi facă mie pe plac, și-a pus pantofii scâlciați, de grădină, a ieșit în ploaie, s-a urcat în pom, deși trebuie să fi avut vreo 60 de ani pe atunci, și a îndreptat steagul. L-a fixat el bine, să nu mai cadă. La întors i-am mulțumit, dar nu-i plăcea să vorbească despre așa ceva, să-i mulțumești. Avea o vorbă Bunicul: „Vorbești degeaba". O folosea în general când, într-o conversație, cineva era de altă părere decât el și îl contrazicea. Dar o folosea și ca să-ți atragă atenția că nu e cazul să devii prea sentimental, să exprimi prea mult și prea clar ce simți.

El cel mult te mai îmbrățișa. De sărutat nu putea fi vorba. Dar odată, într-o primăvară, ne-am făcut o fotografie cu toții, eu, sora mea și bunicii – și Bunicul mă ține de după gât, lipit de balonzaidul lui. În altă fotografie, ne ținem de o parte și de alta a unui pom, eu și Bunicul. El planta primăvara copaci pentru noi, nepoții, și ne punea să-i ținem drept, în groapă, când le punea pământ la rădăcină.

Când a ieșit la pensie, eram tot copil, dar mai mare de-acuma, și mi-a zis: „E bună grădina asta, că îți dă

ceva la care să te gândești când te culci – în loc să te gândești la moarte".

Bunica nu știu la ce se gândea când se băga seara în pat, dar pesemne că la casa ei și la cei pe care îi pierduse. Peste zi însă, nu avea timp să se gândească la prea multe căci avea mereu o grămadă de lucruri de făcut. Se îngrijea de noi și părea că, pentru moment, nu are nevoie de mai mult.

Când se mutaseră iarăși în partea din față a casei și ne preluaseră pe noi, copiii, de la părinți, ne dăduseră nouă camera cea mare de la stradă. Încăpeau înăuntru un șifonier greu, din lemn de nuc, un pat cu somieră și ladă de așternut la cap, o comodă, o măsuță rotundă, cu picioare în formă de cheia sol, făcute la strung și lăcuite cu negru, la care nu stătea niciodată nimeni, dar pe care Bunica aprindea duminica lumânări, și o sobă mare din teracotă. Dormea cu noi în cameră Bunica. Ne lăsase pe noi, copiii, în patul mare, iar ea dormea într-un fotoliu-pat. În fiecare seară, ne scotea așternutul la aerisit, pe pervazul deschis al ferestrei. Primăvara, cearșafurile miroseau a lăcrămioare, vara a tei, iar iarna a ger. Pe peretele de lângă pat era întins un covor cu flori stilizate geometric, cu un dreptunghi alb ca un șanț de castel care separa exteriorul roșu de interiorul albastru.

Camera noastră era în capătul dinspre strada mare a casei. Pe Sărărie trecea un tramvai bătrân, din cele

care se puteau conduce din ambele capete ale vagonului. Când ajungea la capătul liniei, undeva în Târgușor Copou, vatmanul trecea în partea cealaltă și, după ce se odihnea un pic, o lua înapoi. Avea în fiecare capăt al vagonului câte o roată mare, de lemn, precum cârmele de vapor – de unde își mânuia tramvaiul. Făcea un zgomot teribil și clincănea din toate încheieturile. Știai întotdeauna când trece.

Seara, după ce stingeam lumina, când trecea tramvaiul prin dreptul stâlpului înalt de la răspântia străzilor, proiecta o umbră în cameră – care făcea un ocol complet încăperii, alergând pe laturile tavanului. Ne trezeam unul pe celălalt, noi, copiii, dacă ațipeam: „Umbra, umbra!" Ultima „umbră" trecea la ora zece, când suna și sirena de la uzină. Mai suna la șase dimineața sirena, și la două la prânz. Dădea un ritm zilelor.

Bunica ne pregătea dimineața pentru grădiniță sau școală. Întâi ne punea câte o cană de lapte cald și pâine cu unt și miere. Apoi, pe sub uniforme, ne îmbrăca cu „pieptăraș" alb, o vestă care se încheia la spate cu nasturi, cu ciorapi cu chilot al căror călcâi se răsucea întotdeauna în față, ne dădea zilnic batistă curată, ne îndesa fesul pe ochi și ne trimitea la școală. Era vremea când copiii umblau înfofoliți. Sâmbăta, încălzea apa pe aragaz în cazanul mare de rufe și ne

făcea baie în cadă. Era epoca buteliilor, înainte de gaze, centrale și așa mai departe.

Cam tot ce își amintea Bunica despre casa ei din Basarabia era „mare", „bun" și „mult". Avuseseră han cu o curte „mare", cu beci „adânc", unde se depozitau blocuri „mari" de gheață din bălți primăvara, ca să țină la rece alimentele până la iarna viitoare. Veneau mușterii „mulți" care mâncau și beau pe săturate și uneori dormeau la han. Acasă, de Crăciun, cozonacul se făcea „din 36 de ouă", masa era „plină" și așternută zile întregi în așteptarea oaspeților, cuferele erau îndesate de plăpumi și așternuturi, hainele erau din stofă „bună" și tot așa.

Bunica vorbea cu Liza și cu vara ei Lucica în grecește, dar pe noi nu ne învățase. Liza, sora ei, era cu cinci ani mai tânără și stătea pe stradă cu noi, mai la deal, la vreo zece case. Bărbată-su, Iancu, era din Brăila. Adulții îi ziceau Ionel. Stătuseră o vreme pe la Brăila după război, apoi se mutaseră și ei pe la Piatra-Neamț, și în final se așezară la Iași, pe aceeași stradă cu bunicii mei, să fie surorile aproape. Mergeam des la ei în vizită. Bunica ieșea în capul străzii și se uita după mine până ajungeam la jumătate, iar de acolo mă prelua din priviri Liza. N-aveau cine știe ce secrete, și așa am ajuns să ascult poveștile de familie de fiecare dată când venea din nou vorba.

Lucica însă, verișoara Bunicii, tot din Cahul, totodată și nașa mea de botez, rămăsese la Galați încă de după război, după niște ani în Brăila – și ne vizita doar din când în când. Nicu, și el fost ofițer, lucra la combinat. Era o figură Nicu: rănit în război, dar țanțoș, briantinat, veșnic cu batista la butonieră, manierat și distins, deși purta un costum de haine care se rărise de mult pe la coate. Fuma ca un turc și își turna sare cu lingura în orice mâncare. Dormea întotdeauna cu un fileu pe cap, să-i țină părul pe spate. În copilărie mergeam obligatoriu în fiecare vară cu mama și cu tata pe la ei în vizită, cel puțin o dată – și uneori îi mai luam cu noi la câte o plimbare cu mașina, până la Brăila sau până în Deltă. Alteori, de Paște sau Crăciun, veneau ei pe la noi. Stăteau fie la Liza, fie la noi acasă și le plăcea să admire grădina. Ei locuiau la etajul trei într-un bloc fără lift, în Țiglina 1.

Bunicul mergea cu noi la Înviere, iar apoi întotdeauna mâncam îndată ce ne întorceam de la biserică, după miezul nopții. Nu țineau post bunicii mai mult decât în Vinerea Mare și nu ne crescuseră religioși. Doar seara, când eram copii, spuneam *Înger, îngerașul meu*, dar cam atât. La biserică mergeau doar la înmormântări și de Înviere. Masa de Paște ne aduna însă pe toți laolaltă, întotdeauna: făcea Bunica ouă roșii și răcituri, miel la tavă și borș, mâncam caș proaspăt cu ceapă verde și ridichi, făcea cozonac și păști,

de smântână, de brânză dulce și de fructe exotice, cu stafide și curmale, ca la ea acasă, în Basarabia. Punea din timp la încolțit niște grâu sau orz într-un pumn de pământ pe care îl lipea de o sticlă, iar în seara de Paște așeza aranjamentul pe masă. Arăta ca un copăcel din iarbă, semn de primăvară, iar deasupra punea o păsărică de lut ars.

Când se întâlneau, Bunica, Liza și Lucica vorbeau de cunoștințe vechi de la Cahul, de întâmplările de acasă și de ce se mai alesese de unul și de altul, deși, de fapt, arareori mai aveau câte o veste nouă. Știrile se refereau de obicei la morți. Diverși oameni mureau, ele prindeau de veste, își telefonau și se arătau surprinse: „Ei, spune tu!". Bunicul doar de asta se abona la ziar. Arareori citea altceva în afară de pagina cu anunțuri, să vadă cine a mai murit – și mergea la toate înmormântările. Când se întorcea de la cimitir, îi povestea Bunicii cum a aranjat la ei la mormânt, ce ordine a făcut. Pe vremea aceea nu era îngropată acolo decât mama Bunicii, Elena Cepalo.

În fiecare duminică, Bunica aprindea într-o farfuriuță două lumânări, pe măsuța rotundă din camera noastră – deși de felul ei nu era bisericoasă. Una pentru Papa, cum îl numea pe tatăl ei, și alta pentru Costică, fratele ei pierdut fără urmă.

În afară de Liza și Lucica, cam singura altă persoană cu care mai vorbea Bunica era doamna Cireș – căreia

ea îi zicea *Madame* Cireș. Era soția locotenentului Cireș, coleg de regiment cu Bunicul. Madame Cireș avea un ochi de sticlă și lucra la Telefoane, în perioada în care operatoarele făceau legătura lucrând cu niște fișe, iar telefonistele interveneau din când în când în conversație și te întrebau: „Vorbiți?" Familia Cireș se stabilise după război tot în Iași, stătea în Piața Unirii. De vreo trei-patru ori pe an, se vizitau. Nu aveau alți prieteni bunicii. După mai bine de 20 de ani de vizite, tot cu „mata" și „*Madame*" își vorbeau.

Fuseseră camarazi de război Bunicul și domnul Cireș. Când Bunicul evadase din coloană, să nu-l ia în lagăr, domnul Cireș nu avusese curajul, așa că a ajuns prizonier la ruși. Era cam ipohondru, povestea în detaliu cum a înghițit el tubul la internist și ce mai zărise doctorul pe la el prin stomac. Nu aveau copii și îmi spuneau uneori: „Când ai să fii tu mare, poate ai să treci vreodată să ne aduci o pâine".

După ce au ieșit cu toții la pensie, se vedeau în doi sau trei: Bunicul, domnul Cireș și cu Iancu, soțul Lizei, și încingeau tablele la noi acasă. Întindeau pe masă o *România liberă* despăturită, așterneau tablele pe ea și jucau trei partide. Țineau scorul trăgând linii orizontale pe o margine de ziar sau scriind „2" pentru marțuri. Încercuiau fiecare partidă de câte trei linii. Cine pierdea putea cere să se mai joace două partide – revanșa. Se înfierbântau destul de tare la joc,

și asta se vedea în tăria cu care se trăgeau liniile de la partide pe ziar. Bunicul ținea scorul.

Aceea era și masa pe care, în casa bunicilor, ne adunam să mâncăm festiv la Crăciun și la Paște. La sărbători întindeam masa cu o extensie. Pentru că stătea ferită de praf, pe niște șine de lemn, sub blat, rămăsese mai castanie, ca la început. Când întindeam masa, se vedeau în furnirul de nuc toate partidele jucate de ani de zile de Bunicul cu domnul Cireș și cu Ionel, adâncite în masă. Bunica zicea că au stricat masa și, după ce mâncam, aranja milieul pe masă în romb, să acopere dungile de la table.

Tot pe masa aia l-au așezat pe Bunicul când a murit, de cancer la colon, în '84. Grădina nu-l ajutase prea mult, avea doar 71 de ani.

*

La începutul anilor '90, după ce ne-am dumirit că într-adevăr comunismul căzuse de tot, am început să facem planuri, să meargă Bunica înapoi în Basarabia, să-și vadă casa, acum că se putea. Ne temeam însă de cum va reacționa. Suferea de inimă și lua medicamente în fiecare dimineață și seară. Ne temeam să n-o copleșească emoțiile.

Până să organizăm vizita la Cahul, ne-am încălzit mergând la Podul de Flori, la Sculeni. Venise multă lume acolo, ședeau pe iarbă, se făceau grătare, oamenii

treceau pe pod dintr-o parte în cealaltă a Prutului, era mult entuziasm și părea pentru moment că reunificarea n-ar mai fi tocmai o himeră.

Am început să primim vizita tot mai multor basarabeni, care ne aduceau vești de peste Prut. Veneau fie prin Liza, care era mai sociabilă decât Bunica, fie prin Bunica cealaltă, și ea din Basarabia, și uneori se abăteau și pe la noi. Bunica se bucura mult să aibă orice vizită de la basarabeni. Ne spuneau povești de pe la ei, din cei cincizeci de ani de comunism sub ruși, sau povești de atunci, de prin anii '90, când în Basarabia se furau și cablurile de curent de pe stâlpi, și gardurile de beton de la colhoz, și conductele din pământ – de sărăcie ce era, căci salariile nu se mai plăteau de mult.

În vara lui '91 ne-am organizat și am mers în Basarabia, ca Bunica să revadă casa de care ne vorbea de când eram mici. Am mers eu, mama și tata s-o însoțim la reîntoarcerea acasă și s-o îmbărbătăm. Eu îmi luasem aparatul de fotografiat, să fac poze. Am tras la Cati, o prietenă de-a Lizei, care ne-a însoțit pentru îndrumare și să ne traducă, căci atunci se vorbea mai mult rusește în Basarabia, iar Bunica nu mai știa decât câteva cuvinte.

Când am ajuns în Cahul, Bunica nu mai recunoștea nimic din oraș. Umbla cam fără țintă pe străzi și

încerca să se orienteze, uitându-se în toate direcțiile, dar părea pierdută. Străzile aveau alte nume și multe case nu mai erau. Până la urmă, a ajutat-o Cati și, din aproape în aproape, Bunica a ajuns în fața casei ei. Dar parcă nu-i venea să creadă că aia era. Casa mare, impunătoare, de care ne vorbea ea, era mică și afundată în pământ. Strada se înălțase mult în cei cincizeci de ani trecuți, și casele rămăseseră mai jos. Curtea era plină de niște maghernițe mici și dărăpănate.

Am bătut la poartă și am așteptat să vină să ne deschidă. Cati a făcut parlamentările. Era o femeie care a venit să vorbească cu noi, dar nu era deloc fericită să ne vadă. La început nici n-a vrut să ne primească în curte. Celor ce locuiau acolo le era teamă să nu revendicăm casa, deși le ziseserăm că n-avem nici o pretenție. Cu greu, într-un final, femeia a lăsat-o pe Bunica în curte, dar pe noi ne ținea la poartă. Până la urmă am intrat și eu, cât să-i fac o fotografie la geamul camerei ei.

Apoi, Bunica a mers să vadă hanul familiei, în care trăise în prima copilărie; ne-a arătat biserica și școala ei. A mai identificat niște case de verișori și a intrat în vorbă cu unii și alții care își aduceau aminte de familie și îi mai spuneau câte ceva despre cei pierduți. Îi asculta cu însuflețire Bunica, deși basarabenii amestecau rusa și româna, și greu înțele-

geai. Rude însă nu mai trăiau, doar de vărul Ignașa a aflat că ar fi rămas în Kazahstan. La cimitir n-am fost. Fusese strămutat și vechile morminte nu mai erau de găsit.

A rămas foarte dezamăgită Bunica după vizită și a decis că nu mai vrea vreodată cât trăiește să se întoarcă în Basarabia. Și nu ne-am mai întors. A mai fost sora ei, Liza, o dată, și ea a avut mai mult noroc, au lăsat-o să intre prin casă și să se uite mai pe îndelete. Cati și alți basarabeni ne țineau la curent cu ce se mai dărâma: hanul dispăruse primul, dar apoi și casa Bunicii a fost programată spre demolare, să se facă un parc.

Pe vremea comunismului nu ne gândeam că ar fi vreodată posibil ca Bunica să revină și să-și vadă casa, iar când s-a putut am crezut că, într-un fel, vizita va alina o lungă așteptare și o va face să se împace mai ușor cu ce se întâmplase, dar n-a fost așa. Mai tare a amărât-o vizita. Câțiva ani după vizita basarabeană, m-am așezat într-o vară lângă Bunica și m-am pus să consemnez în detaliu tot ce își mai amintea din ce i se întâmplase. Am găsit un caiet mare, cu pătrățele, și acolo am scris.

*

În 1994 am părăsit casa părintească și am mers la București. Desigur, așa era cursul lucrurilor, dar a fost

și foarte trist, deopotrivă, pentru familie. Pe undeva, după ce fata ei își petrecuse toată viața împreună cu ei în acea casă, cred că Bunica spera că așa se va întâmpla și cu noi, nepoții. Mergeam acasă în fiecare vacanță, iar de fiecare dată când venea vremea să plecăm iarăși, Bunica ne urmărea cu privirea de dinapoia ferestrei ei care dădea spre stradă, de sub teiul cel mare. Era atâta grijă în privirea ei, atâta dragoste. Mă rugam să mai fie acolo și data viitoare când aveam să vin – și să plec. Odată, când era deja destul de bătrână, Bunica mi-a zis: „Nu te teme, eu am să fiu întotdeauna cu tine".

Bunica a zis că ea nu moare până nu recuperăm măcar pământul din Miroslava, și așa a fost, deși statul a făcut tot ce a putut să se opună. Biata mama a stat cu procesele pe cap mai bine de zece ani, până când, într-un târziu, a recuperat o parte din ce avuseseră bunicii. După ce au recuperat pământul, într-o zi geroasă de noiembrie, s-au adunat Bunica Tania, Liza și Lucica, care se refugiaseră în '40 peste Prut, cu toți care mai trăiam din familie și, la pământul bunicilor, la Miroslava, am pus o cruce pentru Vasile, care a rămas acolo, în pământ.

Pentru el și pentru toți ceilalți care s-au pierdut.

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.

Alte apariții

DENNIS DELETANT
În căutarea României:
O aventură personală
din '65 până azi

DIANE PLESSIA
Cronica Cilienilor:
Povestea unei familii boierești: 1942–1977

GABRIELA TABACU
Orașul găsit în cutie:
O cronică afectivă a Bucureștiului

ALEXANDRA FURNEA
Jurnalul lui 66:
Noaptea în care am ars

MONICA PILLAT
Bunicul meu fără mormânt:
Gheorghe Ene Filipescu

Montajul de pe copertă © Evan Schneider/iStock
Cu fotografii din arhiva autorului

memorii | jurnale
călătorii | corespondență | portrete | convorbiri | biografii
reportaj | portrete în dialog

Petre a fost trimis mai aproape de front, la Odesa, și a rămas să ne trimită vorbă despre cei de acasă, când avea să afle. Eu și Liza am rămas la Focșani, așteptând. Se făcuseră caisele și, ca și cum am fi fost acasă, făceam dulcețuri. Nu știam unde ne va prinde iarna și nici unde ne va prinde luna viitoare, dar făcutul dulceții, spălatul fructelor și învârtitul copturii pe foc mă liniștea. Începuseră bombardamentele. Borcanele clănțăneau pe masă. Când începeau borcanele să tremure, lăsam totul și fugeam în pivniță. Între două bombe, ieșeam afară și mai învârteam la dulceață.

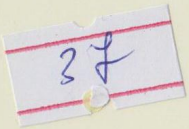

ISBN 978-973-50-8093-8